
9. TEISMAI. PROKURATŪRA

9.1. TEISMAI

9.1.1. Teisminės valdžios konstitucinė paskirtis

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos.

Teisminė valdžia

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis).

Teismai – jurisdikcinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių. Vykdyti teisingumą – teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija.

Nuo kitų valstybės valdžių teisminė valdžia skiriasi *inter alia* tuo, kad ji yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada).

Visuomenės pasitikėjimas teismais – teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Teismai, būdami viena iš valstybės valdžių – teisminę valdžią – įgyvendinančių, teisingumą vykdančių institucijų, turi veikti taip, kad visuomenė jais pasitikėtų. Visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus demokratinės teisinės valstybės, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės elementas, reikšminga teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga. Visuomenės pasitikėjimą teismais lemia įvairūs veiksniai, *inter alia* teisėjų kvalifikacija, jų profesionalumas, sugebėjimas spręsti bylas vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise, tinkamo teisinio proceso užtikrinimas, pagarba procese dalyvaujantiems asmenims, racionalus teisinis baigiamųjų teismo aktų argumentavimas (motyvavimas), baigiamųjų teismo aktų aiškumas byloje dalyvaujantiems asmenims ir kt. Teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai: jų reputacija turi būti nepriekaištinga; teisėjo elgesys – tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, – neturi kelti abejonių dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo; teisėjas savo pareigas atlikti, taip pat elgtis turi taip, kad savo poelgiu nepažeimtų teisėjo vardo.

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, ne kartą yra konstatavęs

(*inter alia* 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 24 d., 2008 m. sausio 21 d. nutarimuose), kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (Konstitucinio Teismo *inter alia* 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai). Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Kaip ne kartą konstatuota Konstitucinio Teismo aktuose, vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (Konstitucinio Teismo *inter alia* 2006 m. rugsėjo 21 d., 2008 m. sausio 21 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai).

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.“

Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2011 m. balandžio 7 d. nutarimai). Teisingumas vykdomas taikant specialias procesines formas, kurių paskirtis – užtikrinti asmens teises teismo procese, palengvinti nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, priimti teisingą sprendimą (Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį, yra ne kartą konstatavęs (*inter alia* 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimuose), kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2011 m. sausio 31 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimai).

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą

Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai). Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą,

garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Pagal Konstituciją teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. sausio 21 d., 2009 m. balandžio 10 d. nutarimai).

Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoją ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet tokius teismo sprendimus, kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimai, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas).

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatavęs, jog negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad būtų neleidžiama teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą; antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, taip pat nuo konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo principų (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2011 m. sausio 31 d., 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimai).

9.1.2. Teismų sistemos

Teismų sistemos

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Teismai, kurie pagal Konstituciją vykdo teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų.

Bendrosios kompetencijos teismų sistema

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismų sistema, kaip institucijų sistema, sudaro keturių grandžių teismai: pirmoji (žemiausioji) grandis – apylinkių teismai, antroji grandis – apygardų teismai, trečioji grandis – Lietuvos apeliacinis teismas, ketvirtoji (aukščiausioji) grandis – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi diskreciją sudaryti tiek apylinkių bei apygardų teismų, kiek, jo manymu, yra reikalinga, ir nustatyti tokią jų kiekybinę sudėtį, kokia, jo manymu, yra būtina, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas teisingumas, taip pat apibrėžti tokias atitinkamų apygardų bei apylinkių teismų veiklos teritorijų ribas, kokios, jo manymu, yra būtinos, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas teisingumas.

Konstitucijoje (*inter alia* Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje) ne tik yra nustatyta keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistema (kaip institucijų sistema), bet ir yra įtvirtinti bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos, kaip bylų teismo nagrinėjimo procesinių pakopų sistemos, pagrindai. Iš Konstitucijos kylanti bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema suponuoją tai, kad bet kuri pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą turi būti galima nustatyta tvarka apskusti

bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Tad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas. Minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisyimas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non*.

<...>

Keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistemos nustatymas ir bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos pagrindų įtvirtinimas Konstitucijoje savaime nereiškia, kad įstatymų leidėjas yra konstituciškai įpareigotas įstatymu sukurti būtent keturias teismines instancijas (kaip bylų proceso pakopas, o ne kaip institucines grandis), t. y. kad jis turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį kiekvieną bylą būtų galima išnagrinėti apylinkės teisme, apygardos teisme, Lietuvos apeliaciniame teisme ir Lietuvos Aukščiausiajame Teisme. Priešingai, daugelyje demokratinių teisinių valstybių yra susiklosčiusi ir nėra kvestionuojama tokia bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos tradicija, kai šie teismai sudaro trijų pakopų instancinę sistemą: toje sistemoje yra skiriamas bylų nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme, apeliacinės instancijos teisme (kai *inter alia* iš naujo tiriami ir vertinami bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai) ir kasacinės instancijos teisme (kai jokie bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai nėra iš naujo nustatinėjami, nes tai jau yra padaręs apeliacinės instancijos teismas, bet yra iš naujo sprendžiami teisės taikymo klausimai). Būtent tokia – trijų pakopų – bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema įstatymais yra įtvirtinta ir Lietuvoje. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi diskreciją nustatyti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), kurios civilinės, baudžiamosios ar kitų kategorijų bylos turi būti pirmąja instancija nagrinėjamos apylinkės, o kurios – apygardos teismuose; įstatymų leidėjas taip pat turi tam tikrą diskreciją nustatyti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), ar apeliacinis procesas turi vykti vien Lietuvos apeliaciniame teisme, ar ir apygardos teismuose. Tačiau pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų ištrintas esminis skirtumas tarp bylų proceso pirmosios instancijos teisme, bylų proceso apeliacinės instancijos teisme ir (arba) bylų proceso kasacinės instancijos teisme, taip pat nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų paneigta Lietuvos apeliacinio teismo, kaip apeliacinės instancijos teismo, ir (arba) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinės instancijos teismo, konstitucinė prigimtis.

<...>

Konstitucinės teisingumo vykdymo ir bendrosios kompetencijos teismų sistemos sampratos suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad kiekvienas tam tikros instancijos bendrosios kompetencijos teismas pagal įstatymus vykdytų būtent tas funkcijas, kurios yra būdingos tos instancijos bendrosios kompetencijos teismams. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, įstatymų leidėjas įstatymu turi nustatyti tokius visų

instancijų bendrosios kompetencijos teismų įgaliojimus (jurisdikciją), kurie būtų konstituciškai pagrįsti, taip pat kad konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, nevirsydami kitų įgaliojimų. Taigi kiekvienas tam tikros instancijos bendrosios kompetencijos teismas privalo pagal įstatymus vykdyti būtent tas funkcijas, kurios yra įstatymu priskirtos tos instancijos bendrosios kompetencijos teismams.

Šiame kontekste pažymėtina, kad iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip hierarchinės, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui.

Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti ir kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: nors <...> pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių bendrosios kompetencijos teismų instancinę sistemą, aiškinimas, taip pat tuo kitokiu šių Konstitucijos nuostatų aiškinimu grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (ar jų teisėjams) priiimti Konstitucijoje jiems nenumatytas funkcijas, Konstitucijoje nenustatytus įgaliojimus, paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą, pažeistų Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, šio straipsnio 3 dalies nuostatą, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Pažymėtina ir tai, kad privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan., davimas žemesnės instancijos teismams suvaržytų ir pačių tuos nurodymus duodančių aukštesnės instancijos teismų galimybes nešališkai peržiūrėti, jeigu to prireiktų, atitinkamas bylas apeliacine arba kasacine tvarka.

Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas. Kartu pažymėtina, kad toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais. Bet pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas minėtus santykius, turi paisyti Konstitucijos, *inter alia* joje įtvirtintų bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos pagrindų.

Specializuoti teismai

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai. Kartu paminėtina, kad teismai su ypatingais įgaliojimais taikos metu Lietuvos Respublikoje negali būti steigiami (Konstitucijos 111 straipsnio 3 dalis).

Pažymėtina, kad reguliuodamas su specializuotų teismų steigimu ir veikla susijusius santykius įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių teismų instancinės sistemos pagrindus. Šiame kontekste pabrėžtina, kad, kaip savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teismų instancinė sistema yra įtvirtinta *inter alia* Konstitucijos 111 straipsnio 1 ir 2 dalyse (bet ne tik šiose Konstitucijos nuostatose). Konstitucija, jeigu jos nuostatos aiškinamos sistemškai, suponuoja tai, kad instancinė sistema yra nustatyta ne tik bendrosios kompetencijos teismams, bet ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams.

Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi plačią diskreciją spręsti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), kokių kategorijų byloms nagrinėti turi būti įsteigti specializuoti teismai, nustatyti kiekvienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų sistemą, kiekybinę sudėtį ir santykius su bendrosios kompetencijos teismais bei kitų kategorijų byloms nagrinėti skirtais specializuotais teismais, *inter alia* tai, ar tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti skirti specializuoti teismai sudarys autonomišką, nuo bendrosios kompetencijos teismų ir kitų kategorijų byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų atribotą sistemą, ar bus su jomis (ar viena iš jų) kaip nors susiję organizaciniu, procesiniu ar kokiu nors kitu atžvilgiu. Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų instancinė sistema, palyginti su bendrosios kompetencijos teismų instancine sistema, gali turėti tam tikrų ypatumų.

Tačiau įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali sukurti tokios pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos ar (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriami atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) sistemos, kuri (kurios) iš esmės pakeistų Konstitucijoje imperatyviai nustatytą bendrosios kompetencijos teismų sistemą, perimtų daugumą bendrosios kompetencijos teismų sistemos funkcijų.

Pabrėžtina, kad šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptarti iš Konstitucijos kylantys bendrosios kompetencijos teismų veiklos bei tos veiklos teisinio reguliavimo imperatyvai yra *mutatis mutandis* taikytini ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklai bei jos teisiniui reguliavimui. Tai pasakytina apie iš Konstitucijos kylančius reikalavimus, susijusius *inter alia*: su galimybės teismo baigiamąjį aktą nustatyta tvarka apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui užtikrinimu; su vienodos teismų praktikos (grindžiamos maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat) formavimu ir iš to kylančiu teismų sprendimų prognozuojamumu, taigi su teismų jurisprudencijos tęstinumu; su teismų (*inter alia* aukščiausiosios instancijos) susaistymu esamais precedentais; su teismų praktikos koregavimu ir naujų teismo precedentų kūrimu tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant; su kiekvieno tam tikros instancijos teismo priederme pagal įstatymus vykdyti būtent tas funkcijas, kurios yra priskirtos tos instancijos teismams, ir neperežengti savo jurisdikcijos ribų, neviršyti kitų įgaliojimų; su žemesnės instancijos teismų organizaciniu ir kitokiu nepavaldumu jokiai aukštesnės instancijos teismui ir procesiniu savarankiškumu bei teismų praktikos formavimu teismams patiems sprendžiant bylas, ir kt.

Pabrėžtina ir tai, kad įstatymų leidėjas, steigdamas specializuotus teismus, taip pat privalo nustatyti, kokia tvarka bus sprendžiama bylų teisingumo konkurencija tarp specializuotų teismų ir bendrosios kompetencijos teismų, taip pat (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriama atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) tarp vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų. Be to, įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris ne tik užtikrintų vienodos teismų praktikos formavimą kurioje nors atskiroje tam tikros kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų sistemoje, bet ir neleistų atsirasti teismų praktikos nenuoseklumams, prieštaravimams tarp specializuotų teismų ir bendrosios kompetencijos teismų, taip pat (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriama atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) tarp vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų. Išvengti teismų praktikos nenuoseklumų, prieštaravimų tarp specializuotų teismų ir bendrosios kompetencijos teismų, taip pat (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriama atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) tarp vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų gali padėti *inter alia* toks teisinis reguliavimas (bylų teisingumo nustatymas), kai tam tikrų kategorijų bylos gali būti nagrinėjamos tik aiškiai nurodytuose bendrosios kompetencijos ar specializuotuose teismuose ir negali būti nagrinėjamos ir bendrosios kompetencijos, ir specializuotuose teismuose arba (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriama atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) ir vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtuose specializuotuose teismuose, ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtuose specializuotuose teismuose.

Teismų sistemos

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Teismai, kurie pagal Konstituciją vykdo teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų. Šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Teismų sistemų sąsajos

Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas

<...> tarp bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų ir konstitucinės justicijos institucijos Konstitucinio Teismo esama reikšmingų sąsajų, *inter alia*: kiekvienas bendrosios kompetencijos ir specializuotas teismas (jo teisėjas), kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 110 straipsnio 2 dalis) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme; visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus, taip pat specializuotus teismus (Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ir apygardų administracinius teismus)

saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutinumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos ir kt. Tačiau organizaciniu ir administraciniu atžvilgiais minėtos teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigti specializuoti teismai – Konstitucijoje yra atskirtos.

9.1.3. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jo garantijos

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.“

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Tokioje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Pažymėtina, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitiksliis dalykas – tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas. Taigi svarbiausias kriterijus, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitražą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į Konstitucijos preambulėje įtvirtintą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį, Konstitucijos 5 straipsnį ir kitų straipsnių normas, nustatančias valdžių padalijimą, galima skirti du neatsiejamus teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektus.

Šis principas visų pirma reiškia teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą. Pagal Konstitucijos 109 straipsnį teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo nustatytą atsakomybę. Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga.

Kita vertus, teisėjas ir teismai nėra pakankamai nepriklausomi, jei neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas. Pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą. Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją – vykdyti teisingumą.

Teisminės valdžios visavertiškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savivaldą. Teisminės valdžios savivalda apima ir teismų darbo organizavimą, taip pat teisėjų profesinio korpuso veiklą.

Teismų organizacinis savarankiškumas ir savivalda – svarbios realaus teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos. Kitų valdžios institucijų konstitucinė pareiga – gerbti Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą. Pažymėtina, kad teismų veiklą užtikrina Konstitucija, jai neprieštaraujantys įstatymai ir kiti teisės aktai. Valstybės pareiga – sudaryti teismams tinkamas darbo sąlygas. Tačiau ši aplinkybė nereiškia, kad nustatant konkrečius kitų valdžios institucijų įgaliojimus santykiuose su teismine valdžia galima paneigti Konstitucijoje įtvirtintą valdžių padalijimą bei teismo, kaip visavertės ir veikiančios nepriklausomai nuo kitų valdžių, valdžios esmę.

Užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios. Konstitucija draudžia vykdomajai valdžiai kištis į teisingumo vykdymą, daryti teismams kokį nors poveikį ar vertinti teismų darbą nagrinėjant bylas, juo labiau – nurodinėti, kaip turėtų būti vykdomas teisingumas. Teismų administravimas ir drausminių priemonių taikymas teisėjams turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas.

Pagal Konstituciją teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai. Vykdomosios valdžios institucijoms gali būti nustatomi tik įgaliojimai, skirti sudaryti sąlygas teismams veikti. Teismai už savo veiklą vykdam teisingumą neatsiskaito kitoms valdžios institucijoms ar pareigūnams. Tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali laiduoti teismo organizacinę, o kartu ir teisėjo procesinę savarankiškumą.

Organizacinio teismų savarankiškumo materialinis pagrindas – jų finansinis nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios sprendimų. Pažymėtina, kad finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete. Teismų organizacinio nepriklausomumo garantavimas yra viena esminių prielaidų žmogaus teisėms užtikrinti.

Būti nepriklausomam teisėją įpareigoja ir priesaika, kurią pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį jis duoda prieš pradėdamas eiti savo pareigas. Teisėjas prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti sąžiningas, humaniškas ir savo elgesiu nepakenkti teisėjo vardui.

Pagal Konstitucijos 115 straipsnį teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka, kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, taip pat kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai. Konstitucijos 74 ir 116 straipsniuose nustatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Teisėjo elgesys, susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, taip pat jo veikla, nesusijusi su jo pareigomis, neturi kelti jokių abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo.

Kita garantija, kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį. Jų reputacija turi būti nepriekaištinga.

Tai reiškia, kad teisėjams keliami ypatingi profesiniai ir etiniai reikalavimai. Teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 109 straipsnis)*Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas*

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą. Konstitucijos 109 straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Taigi teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų.

Analizuojant teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą būtina pažymėti, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitrą. Visos valstybinės valdžios institucijos privalo gerbti ir užtikrinti šią Konstitucijoje garantuotą asmens teisę. Į šią aplinkybę būtina atsižvelgti vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijas.

Teisėjo nepriklausomumas yra užtikrinamas nustatant teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas, įtvirtinant teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1996 m. balandžio 18 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. vasario 5 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas).

<...>

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas reiškia, kad įstatymų leidėjui tenka pareiga nustatyti tokią visumą teisėjo ir teismų nepriklausomumą užtikrinančių garantijų, kurios užtikrintų teismo nešališkumą priimant sprendimą, neleistų kištis į teisėjo ar teismo veiklą įgyvendinant teisingumą.

Konstitucijoje įtvirtinta specifinė teismo funkcija, teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas lemia ir teisėjo teisinį statusą. Pažymėtina, kad teisminė valdžia yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. „Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama vykdyti kokią nors politikos kryptį. Teismų praktiką formuoja tik patys teismai, taikydami teisės normas. Žmogaus teisės ir laisvės teisėjas užtikrina tuo, kad vykdo teisingumą remdamasis Konstitucija ir įstatymais“ (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

<...>

Nei teisinės valstybės principas, nei valdžių padalijimas, nei teisėjo ar teismų nepriklausomumas nėra savitiksliai dalykai. Jų prasmingumą atskleidžia žmogaus teisių apsauga, socialinės santarvės užtikrinimas ir visuomenėje iškilančių konfliktų teisinis sprendimas. Teisėjas nagrinėja bylas, kuriose susiduria darbuotojo ir darbdavio, piliečio ir pareigūno, komercinė ūkine veikla užsiimančio subjekto ir vartotojo, asmens ir valstybės interesai. Ypač svarbu laiduoti nešališką teisminę gynybą nuo neteisėtų valdžios institucijų ir pareigūnų veiksmų. Tai dar kartą patvirtina teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų svarbą.

Kartu Konstitucinis Teismas pažymi, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas, neetiškai elgtųsi su byloje dalyvaujančiais asmenimis, pažeistų žmogaus teisės ir orumą. Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Todėl teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad

teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu (Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijos 113 straipsnyje 1 dalyje yra įtvirtintas teisėjo pareigų nesuderinamumas su jokiais kitomis renkamomis ar skiriamomis pareigomis, su darbu verslo, komercijos ir kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Teisėjas gali gauti tik teisėjo atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto. Jokio kito atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, jis negali gauti.

Teisėjo pareigų nesuderinamumą su kitomis pareigomis ar kitu darbu lemia ypatinga teisėjo, taip pat teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, teisinė padėtis. Nustatytu draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą – būtinas teisingumo įgyvendinimo sąlygas. Kartu pažymėtina, kad teisėjų pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu suponuoja ir valstybės pareigą nustatyti teisėjo orumą bei profesinį statusą atitinkantį atlyginimą ir socialines garantijas.

Draudimas kištis į teisėjo ar teismo veiklą (Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta: „Valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę.“

Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu draudimu kištis į teisėjo ar teismo veiklą siekiama užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą. Teismas gali vykdyti teisingumą tik tuo atveju, kai teisėjas gali spręsti bylą nešališkai, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes ir įstatymo reikalavimus. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms ne tik draudžiama daryti įtaką teisėjui ir teismams – joms taip pat tenka pareiga užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo imunitetas (Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Viena iš Konstitucijoje įtvirtintų teisėjų nepriklausomumo garantijų yra teisėjų imunitetas. Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo.

Teisminės valdžios ir kitų valstybės valdžių sąveika

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Teisminės valdžios savarankiškumas, nepriklausomumas nereiškia, kad ji ir kitos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji – negali bendradarbiauti. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdant jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d. nutarimai).

Pabrėžtina, kad valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai. Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių sąveikos modelį apibūdina ir valstybės valdžių (jų institucijų) tarpusavio kontrolė bei atsvara, neleidžianti vienai valstybės valdžiai dominuoti kitos (kitų) atžvilgiu, ir jų bendradarbiavimas, žinoma, neperžengiant Konstitucijos nustatytų ribų – neįsiterpiant į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – įgaliojimų trukmės neliečiamumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Viena iš teisėjo nepriklausomumo, įtvirtinto Konstitucijoje, garantijų yra jo įgaliojimų trukmės garantija (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai). Tik nepriklausomas teismas, taigi tik toks, kurio teisėjams garantuojamas jų įgaliojimų trukmės neliečiamumas, gali būti laikomas vykdančiu teisingumą taip, kaip reikalauja Konstitucija. Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi dar ir dėl to, kad teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, turi išlikti nepriklausomas ir nesitaikyti prie galimos politinių jėgų kaitos. Atvejai, kada teisėjas gali būti atleistas iš pareigų, ir atleidimo pagrindai yra įtvirtinti Konstitucijos 115 straipsnyje (taip pat Konstitucijos 74 ir 116 straipsniuose, numatančiuose galimybę aukštuosius teisėjus pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka). Pabrėžtina, kad šis teisėjo atleidimo pagrindų sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti pakeistas ar papildytas įstatymu.

<...>

Pažymėtina, jog Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo nepriklausomumo principas suponuoja tik tokį teisėjų įgaliojimų trukmės įstatyminį reguliavimą, kad skiriant teisėją jam būtų žinoma, kokia yra jo įgaliojimų trukmė (iki įstatyme nustatyto laiko arba kol sulauks įstatyme nustatyto pensinio amžiaus). Taigi teisėjo įgaliojimų trukmė negali priklausyti nuo jį paskyrusių valstybės valdžios institucijų būsimų sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra.

Teisėjų atlyginimų santykių teisinis reguliavimas (Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

<...> Sąvoka „teisėjo atlyginimas“ apima visas išmokas, mokamas teisėjui iš valstybės biudžeto (Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas). Pagal Konstituciją teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi įstatymu, jų dydžiai, kaip ir [kitos] teisėjams nustatytos materialinės bei socialinės garantijos, turi būti tokie, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą, teisėjų atlyginimai, jiems nustatytos materialinės bei socialinės garantijos gali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę), teisėjo atlyginimas neturi priklausyti nuo jo darbo rezultatų. Pabrėžtina ir tai, kad, kaip savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucija draudžia mažinti teisėjų atlyginimus bei [kitas] socialines garantijas; bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuotini kaip kėsینimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas, 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas yra užtikrinama Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtinant teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios (institucinis nepriklausomumas), įtvirtinant teisėjų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjų asmens neliečiamybę, imunitetus, teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumą, teisėjų socialines (materialines) garantijas, taip pat nustatant draudimą valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jų nešališkumas yra užtikrinama ir kitomis Konstitucijoje bei įstatymuose nustatytais garantijomis.

Teisėjų atlyginimo ir kitų socialinių garantijų apsauga (Konstitucijos 109 straipsnis, 111 straipsnio 4 dalis, 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> kaip savo 2001 m. liepos 12 d. nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas, teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat ir asmens konfliktus su valstybe, turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas, saugus dėl savo ateities. Teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių (materialinių) garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvas kyla iš Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kuriuo siekiama teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, kitų juridinių ir fizinių asmenų įtakos. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime taip pat pažymėjo, kad valstybei tenka pareiga nustatyti tokį teisėjo atlyginimą, kuris atitiktų teisminės valdžios ir teisėjo statusą, vykdomas funkcijas ir atsakomybę.

Iš Konstitucijos kylančios teisėjo nepriklausomumo principo socialinės (materialinės) garantijos (beje, įtvirtintos ir kitų demokratinių valstybių teisėje, taip pat įvairiuose tarptautiniuose aktuose) reiškia, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisėjui tokį socialinį (materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai, t. y. įgaliojimų laikui (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Pagal Konstituciją teisėjams nustatytos materialinės ir socialinės garantijos turi būti tokios, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Taigi konstatuotina, kad įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų teisėjo ir teismų nepriklausomumą, *inter alia* teisėjo socialines (materialines) garantijas ne tik teisėjui einant pareigas, bet ir nutrūkus jo įgaliojimams. Tai darydamas įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų. Teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus teisėjo įgaliojimams gali būti įvairios, *inter alia* periodiškai mokamos išmokos, taip pat vienkartinės išmokos ir t. t. Tokių garantijų nustatymo konstitucinis pagrindas yra išskirtinis teisėjo konstitucinis statusas, kurį lemia teisingumo vykdymo funkcija, todėl jos gali priklausyti tik nuo su teisėjo konstituciniu statusu susijusių aplinkybių, tačiau negali būti traktuojamos kaip pakeičiančios kitas socialines (materialines) garantijas, kurios buvusiam teisėjui turi būti užtikrinamos kitais pagrindais, taip pat ir tais, kurie yra

bendri visiems dirbantiems asmenims. Taip pat pabrėžtina, kad teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams turi būti realios, o ne vien nominalios.

<...>

<...> jeigu įstatymų leidėjas įtvirtina tokią teisėjo socialinę (materialinę) garantiją nutrūkus teisėjo įgaliojimams kaip teisėjo pensija, jis, paisydamas Konstitucijos, gali nustatyti ir atvejus, kai teisėjo pensija (kuri yra siejama su teisėjo konstituciniu statusu) buvusiam teisėjui yra neskiriama ir (arba) paskirtoji teisėjų valstybinė pensija buvusiam teisėjui nebemokama.

Ypač pabrėžtina, kad visi tokie atvejai turi būti grindžiami Konstitucija; įstatymu nustatant atvejus, kai teisėjo pensija buvusiam teisėjui yra neskiriama, turi būti atsižvelgiama *inter alia* į konstitucinius teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindus. Priešingu atveju būtų nepaisoma konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, suponuojančio teisėjo socialines (materialines) garantijas nutrūkus jo įgaliojimams, būtų pažeistas Konstitucijos 109 straipsnis.

Lygiai taip pat Konstitucijos 109 straipsnis būtų pažeistas, jeigu nebūtų galima konstituciškai pagrįsti, kodėl buvusiam teisėjui yra nebemokama paskirtoji teisėjų valstybinė pensija.

<...> jeigu įstatymų leidėjas įtvirtina tokią teisėjo socialinę (materialinę) garantiją nutrūkus teisėjo įgaliojimams kaip teisėjo pensija, ši garantija yra ginama ne tik pagal Konstitucijos 109 straipsnį, bet ir pagal Konstitucijos 52 straipsnį.

Teisėjų vienodo teisinio statuso principas; teisėjų socialinių (materialinių) garantijų diferencijavimas; teisėjų socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą *inter alia* tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos; joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui; kita vertus, teisėjų vienodo teisinio statuso principas nereiškia, kad jų materialinės ir socialinės garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Iš Konstitucijos kylantis teisėjų vienodo teisinio statuso principas taip pat negali būti aiškinamas kaip neleidžiantis papildomas funkcijas vykdantiems teisėjams – teismų vadovams (jų pavaduotojams, padalinių pirmininkams ir pan.) papildomai atlyginti už atitinkamą organizacinę darbą – už papildomą darbą turi būti papildomai atlyginama.

<...>

Iš Konstitucijos kylantis vienodas teisėjų statusas vykdamas teisingumą aiškintinas atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismų sistema, kaip institucijų sistema, sudaro keturių grandžių teismai: pirmoji (žemiausioji) grandis – apylinkių teismai, antroji grandis – apygardų teismai, trečioji grandis – Lietuvos apeliacinis teismas, ketvirtoji (aukščiausioji) grandis – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. <...> Be to, aiškinant iš Konstitucijos kylantį vienodą teisėjų statusą vykdamas teisingumą atsižvelgtina į tai, kad pagal Konstituciją teismai yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant

Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau (<...> šiuo metu trims) teismų sistemų.

Iš Konstitucijos kylantis teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trims) teismų sistemoms, taip pat bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos, kaip institucijų sistemos, suskirstymas į grandis suponuoja tai, kad įstatymų leidėjas turi įgaliojimus diferencijuoti teisėjų socialines (materialines) garantijas (atlyginimus, taip pat garantijas, teisėjams nustatytas (taikomas), kai nutrūksta [jų] įgaliojimai). <...> teisminė valdžia yra formuojama profesiniu pagrindu. Visuotinai pripažįstama (ne tik Lietuvoje), kad vyraujantis aukštesnės grandies teismų teisėjų korpuso formavimo principas yra teisėjų profesinės karjeros principas, kai teisėjai yra paaukštinami juos atleidus iš ankstesnių pareigų ir paskyrus aukštesnės grandies teismų teisėjais (nors jis negali būti suabsoliutintas, idant nebūtų sudaryta prielaidų teismų sistemai tapti pernelyg uždara, rutiniškai ir pan.) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Teisėjų profesinė karjera yra neatskiriama susijusi su Konstitucijos 112 straipsnio 4 dalyje įtvirtintu teisėjų paaukštinimo institutu. Sprendžiant dėl teisėjų paaukštinimo yra vertinama *inter alia* jų kvalifikacija – profesinis pasirengimas (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Taigi teisėjų profesinės karjeros principo įgyvendinimas (kaip minėta, jo nesuabsoliutinant) yra viena iš sąlygų, leidžiančių užtikrinti, kad aukštesnių grandžių teismų teisėjais būtų skiriami kuo aukštesnės profesinės kvalifikacijos asmenys, taigi užtikrinti ir tai, kad teisingumas bus vykdomas taip, kaip numato Konstitucija, kad bus deramai saugomos ir ginamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos konstitucinės vertybės, kad bus įgyvendinama Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikšta teisė. Todėl teisėjai turi turėti ir materialines paskatas siekti profesinės karjeros. Vadinasi, įstatymų leidėjas ne tik gali, bet ir turi diferencijuoti teisėjų socialines (materialines) garantijas pagal tai, kokios teismų sistemos ir kurios grandies teismo teisėjams jos yra nustatomos; teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, konstitucinė samprata suponuoja *inter alia* tai, kad jeigu skirtingų grandžių teisėjų atlyginimai, taip pat garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos) nutrūkus jų įgaliojimams, būtų visiškai suniveliuoti, ne tik būtų nepaisoma to, kad pagal Konstituciją teismai yra priskirtini ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trims) teismų sistemoms, be to, bendrosios kompetencijos teismų sistemą, kaip institucijų sistemą, sudaro keturių grandžių teismai, o pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) sistemos taip pat gali būti skirstomos į grandis, bet ir nebūtų materialinių paskatų (net jei kitų paskatų būtų) teisėjams siekti profesinės karjeros.

Iš Konstitucijos kylantis vienodo teisėjų statuso principas suponuoja, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjai yra lygūs ne tik pagal savo įgaliojimus vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) ir nepavaldumą jokiame kitame teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui, atsakomybę bei imunitetus, Konstitucijos 113 straipsnyje numatytus jų veiklos suvaržymus bei atlyginimo ribojimą, bet ir pagal tai, kad turi būti užtikrinamas tolygus jų darbo krūvis; taigi tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams už darbą turi būti atitinkamai atlyginama nė vieno iš jų nediskriminuojant ir nė vienam netaikant privilegijų, ir jiems turi būti nustatytos atitinkamos – nediskriminacinės ir privilegijoms neprilygintinos – socialinės (materialinės) garantijos.

Kartu pažymėtina, kad, kaip minėta, teisėjų socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos gali būti diferencijuojamos (paisant Konstitucijos) pagal su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas nesusijusius kriterijus, pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę. Tačiau

tai anaipol nereiškia, kad asmens darbo teisėju trukmės kriterijus gali būti pakeistas kitu, iš esmės skirtingu, kriterijumi, pavyzdžiui, teisės aktuose nustatčius tam tikrą kalendorinę datą (ją įvardijus tiesiogiai arba susiejus su kokiu nors teisiniu faktu, kaip antai kokio nors teisės akto įsigaliojimu), nuo kurios asmeniui pradėjus dirbti teisėju arba nutrūkus jo įgaliojimams tam tikros jam nustatytos (taikomos) socialinės (materialinės) garantijos skirtųsi nuo tų, kurios nustatytos (taikomos) [kitiems] tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies (bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų atveju) teisėjams. Taigi tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjų atlyginimų negalima diferencijuoti (taip pat ir taikant teisę) pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimai buvo nustatyti (*inter alia* pagal tai, ar asmuo pradėjo dirbti atitinkamo teismo teisėju iki nustatant tam tikro dydžio to teismo teisėjo atlyginimą, ar po to). Vadinasi, pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo (nei bendro, nei individualaus), kad asmenims, paskirtiems kurio nors teismo teisėjais, būtų nustatytas kitoks (mažesnis arba didesnis) atlyginimas negu tame teisme jau dirbančių teisėjų; jeigu susiklostytų tokia teisės taikymo praktika, jos nebūtų galima konstituciškai pagrįsti.

Nuostata, kad <...> teisėjų socialinės (materialinės) garantijos gali būti diferencijuojamos (paisant Konstitucijos) pagal asmens darbo teisėju trukmę, negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą asmens darbo teisėju trukmės kriterijus yra vienintelis minėto diferencijavimo kriterijus. Kaip teisėjų atlyginimų atveju, taip ir teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams (taigi ir teisėjų pensijų) atveju turi būti atsižvelgiama į tai, kad iš Konstitucijos kyla teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trimis) teismų sistemoms, taip pat į tai, kad bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos, kaip institucijų sistemos, yra ne vienos grandies.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad konstitucinio vienodo teisėjų teisinio statuso principo negalima aiškinti kaip neleidžiančio papildomas funkcijas vykdančioms teisėjams – teismų vadovams (jų pavaduotojams, padalinių pirmininkams ir pan.) papildomai atlyginti už atitinkamą organizacinę darbą. Tačiau pabrėžtina, jog minėtas konstitucinis principas toli gražu nesuponuoja, kad papildomas funkcijas vykdančių teisėjų – teismų vadovų (jų pavaduotojų, padalinių pirmininkų ir pan.) veikla atitinkamame teisme gali apsiriboti vien tokiu organizaciniu darbu, kuris nėra susijęs su teisingumo vykdymu, t. y. su bylų sprendimu, ir kad teisėjo atlyginimą jie gali gauti vien už tokį organizacinę darbą.

Principinė nuostata, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjų atlyginimų negalima diferencijuoti (taip pat ir taikant teisę) pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimai buvo nustatyti (*inter alia* pagal tai, ar asmuo pradėjo dirbti atitinkamo teismo teisėju iki nustatant tam tikro dydžio to teismo teisėjo atlyginimą, ar jau nustatčius), *mutatis mutandis* taikytina ir kitoms teisėjų socialinėms (materialinėms) garantijoms, *inter alia* toms, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai. Jos negali būti mažinamos, juo labiau suvis paneigiamos, taip pat ir tada, kai yra pertvarkoma jų sistema. Be to, iš Konstitucijos išplaukia teisėjų socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvas. Teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai (ypač jeigu jos yra siejamos su tam tikromis periodinėmis išmokomis, kaip antai pensijomis), galėtų tapti (pasikeitus ekonominei, socialinei situacijai) jau ne tik ne realios, bet apskritai nominalios, taigi fiktyvios, jeigu jos teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, būtų taikomos tokios, kokios tuo metu buvo nustatytos, tačiau šių teisėjų atžvilgiu nebūtų atitinkamai peržiūrėtos, nors kitiems tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams, kurių įgaliojimai baigsis

vėliau, atitinkamos garantijos (keičiantis ekonominei, socialinei situacijai) būtų nustatomos didesnės. Šiame kontekste paminėtina, kad socialinių (materialinių) garantijų peržiūrėjimo nuostata taikytina ne tik teisėjų, bet ir kitų visuomenės narių atžvilgiu: šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės socialinė orientacija apskritai įpareigoja valstybę paisyti socialinių (materialinių) garantijų, taip pat ir tų, kurios kyla iš Konstitucijos 52 straipsnio, kaip ir iš kai kurių kitų Konstitucijos nuostatų (*inter alia* jos 30 straipsnio 2 dalies, 38, 39, 41 straipsnių, 51 straipsnio 1 dalies, 146 straipsnių), realumo imperatyvo, taigi įpareigoja vienąkart nustatytas (ir taikomas) socialines (materialines) garantijas atitinkamai peržiūrėti (didinti jų dydžius), jeigu ekonominė, socialinė situacija pasikeičia taip, kad tos nustatytos (ir taikomos) garantijos labai nuvertėja, juo labiau jeigu jos apskritai tampa nominalios (turint omenyje šiame ir kituose Konstitucinio Teismo nutarimuose nurodytą išlygą dėl proporcingo ir laikino išmokų sumažinimo, kai tai būtina kitų konstitucinių vertybių apsaugai).

Teisėjų atleidimo iš pareigų (įgaliojimų nutrūkimo) pagrindai, jų įtaka teisėjų socialinių garantijų nutrūkusių jų įgaliojimams nustatymui ir taikymui (Konstitucijos 108, 115 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

Teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkusių jų įgaliojimams nustatymas (ir taikymas) turi būti grindžiamas Konstitucija. Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijoje yra nustatyti teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindai. Antai pagal Konstitucijos 115 straipsnį bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka šiais atvejais: savo noru (1 punktas); pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus (2 punktas); dėl sveikatos būklės (3 punktas); išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą (4 punktas); kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (5 punktas); kai įsiteisėja jį apkaltinęs teismo nuosprendis (6 punktas); pagal Konstitucijos 108 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai: pasibaigia įgaliojimų laikas (1 punktas); jis miršta (2 punktas); atsistatydina (3 punktas); negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės (4 punktas); Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka (5 punktas). Pagal Konstitucijos 74, 116 straipsnius Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, o pagal Konstitucijos 74 straipsnį – ir Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų atleidimo iš pareigų (t. y. įgaliojimų nutrūkimo) pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas įstatymais ar kitais teisės aktais (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas).

Kita vertus, matyti, kad teisėjų įgaliojimai gali nutrūkti (pasibaigti) įvairiais konstituciniais pagrindais.

Pabrėžtina, kad Konstitucija neįpareigoja įstatymų leidėjo nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Konstitucijoje arba įstatymuose nustatytas laikas, kai pasibaigia teisėjo įgaliojimai, sutaptų su laiku, kai teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus: įstatymu gali būti nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjo įgaliojimų laikas gali pasibaigti jam nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjo įgaliojimų laikas gali pasibaigti po to, kai teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus. Nustatant teisėjų socialines (materialines) garantijas nutrūkusių jų įgaliojimams to

būtina paisyti. Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucijos 115 straipsnio 2 punkte du teisiniai faktai – teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas ir tai, kad teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, yra traktuojami kaip alternatyvūs, taigi lygiaverčiai, teisėjo įgaliojimų nutūkimo pagrindai; paminėtina ir tai, kad Konstitucijos 108 straipsnyje teisėjo įgaliojimų nutūkimas apskritai nėra siejamas su kokiu nors amžiumi, taip pat ir su įstatyme nustatyto pensiniu amžiumi, o tik su viena iš nurodytų alternatyvų – su pačioje Konstitucijoje nustatyto devynerių metų termino pasibaigimu (atsižvelgiant į Konstitucijos sudedamosios dalies – Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 7 straipsnio 2, 3, 4 dalyse numatytą išlygą).

Kadangi teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas ir tai, kad teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, pagal Konstituciją yra alternatyvūs (lygiaverčiai) teisėjo įgaliojimų nutūkimo pagrindai, įvykus atitinkamiems teisiniams faktams turi atsirasti tokie patys (lygiaverčiai) teisiniai padariniai, *inter alia* susiję su teisėjo socialinėmis (materialinėmis) garantijomis nutūkus jo įgaliojimams.

<...>

Tai, kad pagal Konstituciją teisėjai nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus gali būti atleidžiami iš pareigų dėl sveikatos būklės, savaime negali būti pagrindu jiems netaikyti su teisėjo statusu susijusių socialinių (materialinių) garantijų nutūkus teisėjo įgaliojimams, nustatytų (ir taikomų) teisėjams, kurių įgaliojimams nutrūko jiems sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus arba pasibaigus įgaliojimų laikui. Nors įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti tokių teisėjų (atleistų iš pareigų dėl sveikatos būklės nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus) socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas nutūkus jų įgaliojimams, jis neturi diskrecijos nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad socialinių (materialinių) garantijų nutūkus teisėjo įgaliojimams atžvilgiu teisėjų, atleistų iš pareigų dėl sveikatos būklės nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, statusas būtų priešpriešinamas teisėjų, kurie iš pareigų buvo atleisti jiems sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus arba pasibaigus įgaliojimų laikui, statusui.

Pabrėžtina, kad minėtas teisėjo įgaliojimų nutūkimo pagrindas yra susijęs ne su paties teisėjo laisvu apsisprendimu nebebūti teisėju, nebesiekti teisėjo karjeros, o su tuo, kad jis dėl nuo jo nepriklausančios priežasties – sveikatos būklės negali eiti savo pareigų ir jo įgaliojimai turi būti nutraukti pirma laiko. Įstatymų leidėjas, nustatydamas teisėjų socialines (materialines) garantijas nutūkus jų įgaliojimams, šios aplinkybės negali nepaisyti.

Kitai vertintinos teisinės situacijos, kai teisėjai, nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, yra atleidžiami iš pareigų savo noru (atsistatydina), taip pat kai teisėjai yra atleidžiami iš pareigų juos išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą. Tokie teisėjo įgaliojimų nutūkimo pagrindai yra susiję su paties teisėjo laisvu apsisprendimu nebebūti teisėju, nebesiekti teisėjo karjeros (visiškai arba laikinai). Todėl įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti, ar teisėjų socialinės (materialinės) garantijos nutūkus teisėjo įgaliojimams tokiems asmenims (iš teisėjo pareigų atleistiems savo noru, atsistatydinusiems, taip pat atleistiems iš teisėjo pareigų išrinkus juos į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą) sietinos vien su šių asmenų kaip teisėjų įgaliojimų nutūkimu, ar ir su kitais teisiniais faktais.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad jeigu įstatymų leidėjas įtvirtina tokią teisėjo socialinę (materialinę) garantiją nutūkus teisėjo įgaliojimams kaip teisėjo pensija, jis, paisydamas Konstitucijos, gali nustatyti ir atvejus, kai teisėjo pensija (kuri yra siejama su teisėjo konstituciniu statusu) buvusiam teisėjui yra neskiriama ir (arba) paskirtoji

teisėjų valstybinė pensija buvusiam teisėjui nebemokama. Taip pat konstatuota, kad nustatant tokius atvejus, kai teisėjo pensija buvusiam teisėjui yra neskiriama, turi būti atsižvelgiama į konstitucinius teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindus.

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatuota, kad „teisėjo elgesys – tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, – neturi kelti abejonių dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo; teisėjas savo pareigas atlikti, taip pat elgtis turi taip, kad savo poelgiu nepažeimtų teisėjo vardo“. Pažymėtina, kad nustatant teisėjo socialines (materialines) garantijas nutrūkus jo įgaliojimų būtina paistyti to, kad Konstitucijoje yra numatyti ir tokie teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindai, kaip teisėją apkaltinusio teismo nuosprendžio įsiteisėjimas, teisėjo pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, taip pat kad teisėjas savo poelgiu pažeimino teisėjo vardą. Taigi įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad jeigu teisėjas atleidžiamas iš pareigų minėtais pagrindais, jis netenka atitinkamų teisėjo socialinių (materialinių) garantijų, nustatytų (taikomų) pasibaigus jo kadencijai, susijusių su teisėjo konstituciniu statusu ir jo orumu.

Kartu pažymėtina, kad, kaip savo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Teismų įstatymu nustatant teisėjo atleidimo iš pareigų procedūras (atsižvelgiant *inter alia* į atleidimo pagrindą (jo ypatumus)) visais atvejais turi būti paisoma teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, nekaltumo prezumpcijos, tinkamo teisinio proceso reikalavimų, kitų Konstitucijoje įtvirtintų imperatyvų.

Teisėjo patraukimas administracinėn atsakomybėn (teisėjai neturi imuniteto nuo administracinės atsakomybės, išskyrus atvejus, kai ji yra susijusi su laisvės suvaržymu) (Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas

<...> Teisėjo – kaip ir Seimo nario ir Vyriausybės nario, kurie taip pat yra pareigūnai, įgyvendinantys funkcijas vykdant valstybės valdžią, – imunitetas nuo administracinės atsakomybės Konstitucijoje nėra nustatytas, išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu <...>.

Kita vertus, <...> nepagrįstas mėginimas patraukti teisėją administracinėn atsakomybėn tam tikromis aplinkybėmis iš tikrųjų gali reikšti, jog į jo veiklą yra kėsinamasi mėginant padaryti poveikį teisėjo sprendimams arba keršijant už jau priimtus sprendimus.

Taigi iš Konstitucijos kyla įpareigojimas įstatymų leidėjui nustatyti tokią teisėjo patraukimo administracinėn atsakomybėn tvarką, kuri galėtų maksimaliai apsaugoti teisėją nuo nepagrįsto patraukimo administracinėn atsakomybėn.

Kartu pažymėtina, jog, užtikrinant teisėjo nepriklausomumą vykdant teisingumą, turi būti paisoma to, kad teisėjai pagal Konstituciją neturi imuniteto nuo administracinės atsakomybės (išskyrus tuos atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu). Įgyvendinant Konstitucijos 114 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas turi būti rasta teisinga pusiausvyra.

Antai Konstituciją apskritai atitiktų (taip pat ir *de lege ferenda* požiūriu) taisyklė, kad, norint patraukti teisėją administracinėn atsakomybėn, turėtų būti gautas tam tikros teisminės valdžios institucijos (atitinkamo teismo, aukštesnio atitinkamos teismų sistemos teismo) arba teisminės valdžios savivaldos institucijos (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatytos specialios įstatymu numatytos teisėjų institucijos, kitos teisminės valdžios savivaldos institucijos) sutikimas (leidimas).

Pabrėžtina, kad tokio sutikimo (leidimo) paskirtis – ne sudaryti prielaidą administracinių teisės pažeidimą padariusiam teisėjui išvengti administracinės atsakomybės, bet užtikrinti, kad nebūtų daromas toks poveikis jo veiklai, kurį draudžia Konstitucija (Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis).

Teisėjo socialinė (materialinė) garantija – teisėjo pensija (Konstitucijos 52, 109 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad jeigu įstatymų leidėjas įtvirtina tokią teisėjo socialinę (materialinę) garantiją nutrūkus teisėjo įgaliojimams, kaip teisėjo pensija, ši garantija yra ginama ne tik pagal Konstitucijos 109 straipsnį, bet ir pagal Konstitucijos 52 straipsnį (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas).

<...> įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų valstybine pensija, įstatymu turi nustatyti šios pensijos skyrimo pagrindus, sąlygas. Įstatymu gali būti nustatytas maksimalus teisėjų valstybinės pensijos dydis, taip pat gali būti įtvirtinti įvairūs tokios pensijos maksimalaus dydžio nustatymo būdai. Tai darydamas įstatymų leidėjas turi nepažeisti Konstitucijos normų ir principų. Šiame kontekste pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, įstatymu įtvirtindamas maksimalų pensijos dydį bei šio dydžio nustatymo būdus, turi paisyti *inter alia* to, kad teisėjų valstybinė pensija – tai iš Konstitucijos kylanti teisėjo socialinė (materialinė) garantija nutrūkus jo įgaliojimams, kuri yra ginama ne tik pagal Konstitucijos 109 straipsnį, bet ir pagal Konstitucijos 52 straipsnį, kad ši socialinė (materialinė) garantija turi atitikti konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą, kad tokia konstitucinė teisėjo socialinė (materialinė) garantija turi būti reali, o ne vien nominali. Priešingu atveju būtų paneigta teisėjų valstybinės pensijos, kaip iš Konstitucijos kylančios teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams, esmė, paskirtis ir taip būtų sudarytos prielaidos nukrypti nuo iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų.

Teisėjų socialinių (materialinių) garantijų diferencijavimas

Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas

<...> teisėjų socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos, *inter alia* socialinės garantijos nutrūkus teisėjo įgaliojimams, gali būti diferencijuojamos pagal asmens darbo teisėju trukmę. <...> pagal asmens darbo teisėju trukmę gali būti diferencijuojamas ir socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams dydis. Tačiau teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjų socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus teisėjo įgaliojimams dydis diferencijuojamas pagal asmens darbo teisėju trukmę, turi nenukrypti nuo konstitucinės šios teisėjų socialinės (materialinės) garantijos sampratos. Šiame kontekste pažymėtina, kad konstitucinės teisėjų socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus teisėjo įgaliojimams sampratos, *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies reikalavimų, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisingumo, proporcingumo, protingumo imperatyvų neatitiktų toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjų, kurie gavo vienodo ar panašaus dydžio darbo užmokestį, bet kurių darbo teismuose trukmė labai skiriasi, tokios socialinės (materialinės) garantijos dydis būtų toks pat ar panašus arba teisėjų, kurie gavo vienodo ar panašaus dydžio darbo užmokestį, bet kurių darbo teismuose trukmė mažai skiriasi, tokios socialinės (materialinės) garantijos dydis būtų labai skirtingas.

<...>

<...> reguliuojant teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrukus teisėjo įgaliojimų santykius, *inter alia* diferencijuojant šias garantijas, turi būti atsižvelgiama į tai, kad iš Konstitucijos kyla teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trims) teismų sistemoms, iš kurių atskirą sistemą sudaro Konstitucinis Teismas, turintis savo ypatumų, *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų kadencijos aspektu.

<...> įstatymų leidėjas, reguliuodamas teisėjų socialinių (materialinių) garantijų pabaiigus jų įgaliojimų trukmei santykius, turi atsižvelgti ir į tai, kad Konstitucinio Teismo teisėjai pagal savo konstitucinį statusą, *inter alia* įgaliojimų trukmę, skiriasi nuo kitų teismų teisėjų. Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinės tokių socialinių (materialinių) garantijų sampratos, pagal kurią teisėjų socialinės (materialinės) garantijos jas nustatant turi būti diferencijuojamos atsižvelgiant *inter alia* į teismų sistemos specifiškumą, teismų sistemų teisėjų statuso ypatumus.

Teismų finansavimo ir teisėjų socialinių (materialinių) garantijų mažinimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai

Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas

Konstitucija <...> draudžia mažinti teisėjų atlyginimus bei [kitas] socialines garantijas; bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines (materialines) garantijas arba teismų finansavimo ribojimas traktuotini kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas, 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Teisėjas, kaip ir kiekvienas asmuo, turi teisę ginti savo teises, teisėtus interesus bei teisėtus lūkesčius (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Kita vertus, kai iš esmės pakinta valstybės ekonominė ir finansinė būklė, kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonomikos krizės ir kt.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti, taigi ir teismų materialiniams bei finansiniams poreikiams užtikrinti. Esant tokioms aplinkybėms įstatymų leidėjas gali pakeisti teisinį reguliavimą, pagal kurį nustatyti atlyginimai, pensijos įvairiems asmenims, ir įtvirtinti tiems asmenims mažiau palankų teisinį atlyginimų, pensijų reguliavimą, jei tai būtina siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Tačiau ir tokiais atvejais įstatymų leidėjas turi išlaikyti pusiausvyrą tarp asmenų, kuriems nustatomas mažiau palankus teisinis reguliavimas, teisių bei teisėtų interesų ir visuomenės bei valstybės interesų, t. y. paisyti proporcingumo principo reikalavimų. Vadinas, kai valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, gali būti mažinami ir teisėjų atlyginimai, teisėjų valstybinės pensijos. Jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai nebūtų galima mažinti tik teismų finansavimo, mažinti tik teisėjų atlyginimų, teisėjų valstybinių pensijų, tai reikštų, kad teismai yra nepagrįstai išskiriami iš kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, o teisėjai – iš kitų asmenų, dalyvaujančių vykdant atitinkamą valstybės valdžios institucijų įgaliojimus. Tokios teismų (teisėjų) išskirtinės padėties įtvirtinimas neatitiktų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisingumo imperatyvų reikalavimų. Bloginti įstatymų numatytas finansines, materialines teismų veiklos sąlygas, mažinti teisėjų atlyginimus, teisėjų valstybines pensijas galima tik įstatymu, tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tokiu atlyginimo, teisėjų valstybinių pensijų mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų

pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumą (2006 m. kovo 26 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

<...> jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad <...> teisėjo socialinių (materialinių) garantijų dydis būtų apskaičiuojamas pagal dėl valstybėje susiklosčiusios itin sunkios ekonominės, finansinės padėties laikinai sumažintus teisėjų atlyginimus, tai neatitiktų iš Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančių lygiateisiškumo, teisingumo imperatyvų.

Pažymėtina, kad teisinio reguliavimo koregavimas dideliu mastu mažinant valstybines pensijas dėl to, kad valstybėje susidarius ypatingai situacijai (kilus ekonomikos krizei ir kt.) ekonominė, finansinė padėtis pakinta taip, kad nėra užtikrinamas lėšų, būtinų valstybinėms pensijoms mokėti, sukauptas, yra esminis šių pensijų teisinio reguliavimo pakeitimas. Taigi įstatymų leidėjas, susidarius ypatingai situacijai, kai *inter alia* dėl ekonomikos krizės neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek yra būtina valstybinėms pensijoms mokėti, dideliu mastu mažindamas valstybines pensijas privalo numatyti asmenims, kuriems tokia pensija buvo paskirta ir mokama, susidariusių praradimų kompensavimo mechanizmą, pagal kurį valstybė įsipareigotų tokiems asmenims, nebelikus minėtos ypatingos situacijos, per protingą laikotarpį teisingai kompensuoti jų praradimus, atsiradusius dėl valstybinės pensijos sumažinimo (Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas).

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad valstybinės pensijos savo prigimtimi ir pobūdžiu skiriasi nuo valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos ir nuo kitų valstybinio socialinio draudimo pensijų, ir šie ypatumai suponuoja tai, kad valstybėje esant itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai ir dėl to iškilus būtinybei laikinai mažinti pensijas siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes, įstatymų leidėjas gali mažinti šias pensijas didesniu mastu nei senatvės ar invalidumo pensijas. Minėti ypatumai suponuoja ir tai, kad praradimai, atsiradę dėl valstybinių pensijų mažinimo, gali būti kompensuojami mažesniu mastu nei praradimai, atsiradę dėl senatvės ar invalidumo pensijų mažinimo (Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas).

Šios oficialiosios konstitucinės doktrininės nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir teisėjų valstybinių pensijų mažinimui.

Apmokėjimas teisėjams už darbą dirbant viršvalandžius, poilsio bei švenčių dienomis

Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas

<...> teismų vadovai (jų pavaduotojai, padalinių pirmininkai ir pan.) turi organizuoti teismų darbą, *inter alia* darbą po darbo valandų, poilsio bei švenčių dienomis, taip, kad teisėjų atlyginimams nustatyti asignavimai būtų naudojami racionaliai.

<...>

<...> iš Konstitucijos ir įstatymų kyla ir tokios teisėjų funkcijos, kurias vykdydamas teisėjas turi dirbti viršvalandžius, poilsio bei švenčių dienomis: antai pagal Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalį nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per keturiasdešimt aštuonias valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindumas <...>.

<...>

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalį, negali būti tokios situacijos, kad teisėjui, vykdančiam <...> įstatymuose nurodytas teisėjo funkcijas, kurios turi būti

vykdomos po darbo valandų, poilsio bei švenčių dienomis, būtų nemokama arba už šį darbą nebūtų apmokama teisingai.

Vadinasi, pagal Konstituciją, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjams, vykstantiems <...> įstatymuose nurodytas teisėjo funkcijas būtų teisingai atlyginama už darbą dirbant viršvalandžius, poilsio bei švenčių dienomis.

Teisėjų atlyginimų mažinimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai

Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas

<...> teisėjų atlyginimų mažinimas negali būti neproporcingas ar diskriminacinis; *inter alia* atlyginimai negali būti mažinami tik teisėjams arba tik tam tikrų teismų ar tam tikras pareigas einantiems teisėjams, negali būti pažeistos laikotarpiu iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų skirtingų teisėjų pareigų (skirtingų teismų sistemų ir (ar) grandžių teismų teisėjų) atlyginimų dydžių proporcijos, taip pat teisėjų ir kitų asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, kategorijų (*inter alia* valstybės tarnautojų, politikų, pareigūnų) atlyginimų dydžių proporcijos. Šių reikalavimų nesilaikymas traktuotinas kaip kėsಿನimas į teisėjo ir teismų nepriklausomumą, taigi kaip *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimas.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti tokias teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijas, kurios užtikrintų teismo nešališkumą priimant sprendimą, neleistų kištis į teisėjo ir teismo veiklą įgyvendinant teisingumą (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas gali būti užtikrinami įvairiomis priemonėmis, *inter alia* įstatymais įtvirtinant jų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjo socialines (materialines) garantijas (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų visumos vertinimas leidžia teigti, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susietos (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas). Teisėjo ir teismų nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Todėl visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės, nebus garantuota teisės viršenybė (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisėjo procesinis nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Vienas iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektų yra teisėjo procesinis nepriklausomumas, apimantis *inter alia* teismo savarankiškumą sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, – tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti bylą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų (Konstitucinio Teismo 1999 m.

gruodžio 21 d. nutarimas). Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisėjo sprendimus proceso įstatymų nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar panaikinti tik aukštesnės pakopos teismas (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismų instancinės sistemos paskirtis – šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2012 m. gruodžio 6 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai), taip pat kad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje įvykdyti neteisingumo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai).

Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos, ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires* (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Pažymėtina, kad šios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, atskleidžiančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtį ir bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą, *mutatis mutandis* taikytinos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams.

Teisminės valdžios savireguliacija ir savivalda

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad teisminės valdžios visavertisškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savireguliaciją ir savivaldą, kuri apima *inter alia* teismų darbo organizavimą, teisėjų profesinio korpuso veiklą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas yra Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija, patarianti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų. Šios teisėjų institucijos konstituciniai įgaliojimai yra susiję su teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, ir tam tikrų teisminę valdžią vykdančių teisėjų korpuso narių, įstatymo nustatyta tvarka paskirtų arba išrinktų į minėtą specialią teisėjų instituciją, dalyvavimu priimančiais sprendimus dėl teisėjų karjeros (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija yra atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, be kita ko, konstatuota, kad iš Konstitucijos kylantis negalimumas atleisti teisėją iš pareigų be Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo yra labai svarbi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantija, viena iš priemonių, padedančių visų be išimties teismų teisėjams apsisaugoti nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, kitų asmenų kišimosi į teisėjo ar teismo veiklą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija nėra vienintelis Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, paisydamas konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kitų Konstitucijos nuostatų, turi įgaliojimus įstatymu įtvirtinti ir kitas teisminės valdžios savivaldos institucijas, nustatyti jų sudarymo tvarką, įgaliojimus ir kt.; maža to, siekiant užtikrinti teisminės valdžios savivaldos veiksmingumą, taip pat atsižvelgiant į tai, kad savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją negali būti pernelyg centralizuota, kai kurios tokios kitos institucijos netgi turi būti sudarytos (visų pirma teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimas, be kurio Teismo, kaip visavertės, savarankiškos valstybės valdžios, savivalda apskritai neįmanoma); reguliuodamas su tokių institucijų sudarymu susijusius santykius, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją.

Teisėjų socialinių (materialinių) garantijų apsauga, *inter alia* draudimas mažinti įstatymais nustatytą šių garantijų lygį, pertvarkant teisėjų valstybinių pensijų sistemą
Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas (Nr. KT1-S1/2015)

<...> įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijos 52 straipsnyje tiesiogiai nenurodytų pensijų rūšių; ji siejama su specialiu asmens statusu – yra skiriama teisėjams už jų tarnybą, kai nutrūksta jų įgaliojimai. Taip pat pažymėtina, kad įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti šių pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas ir dydžius, *inter alia* pertvarkant pensijų sistemą, tačiau tai darydamas jis privalo paisyti Konstitucijos.

Šiame kontekste pažymėtinos ir Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatos, susijusios su Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumu:

– teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, bet viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą (1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai);

– teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat ir asmens konfliktus su valstybe, turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas, saugus dėl savo ateities (2001 m. liepos 12 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai); teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių (materialinių) garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvas kyla iš Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kuriuo siekiama teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, kitų juridinių ir fizinių asmenų įtakos;

– iš Konstitucijos kylančios teisėjo nepriklausomumo principo socialinės (materialinės) garantijos (beje, įtvirtintos ir kitų demokratinėse valstybėse, taip pat įvairiuose tarptautiniuose aktuose) reiškia, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisėjui tokį socialinį

(materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai (1999 m. gruodžio 21 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai). Pagal Konstituciją teisėjams nustatytos materialinės ir socialinės garantijos turi būti tokios, kad atitiktų konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą (2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. spalio 22 d. nutarimas);

– įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų teisėjo ir teismų nepriklausomumą, *inter alia* teisėjo socialines (materialines) garantijas ne tik jam einant pareigas, bet ir nutrūkus jo įgaliojimams; tai darydamas įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų; teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams gali būti įvairios, *inter alia* periodiškai mokamos išmokos, taip pat vienkartinės išmokos ir t. t.; tokių garantijų nustatymo konstitucinis pagrindas yra išskirtinis konstitucinis teisėjo statusas, kurį lemia teisingumo vykdymo funkcija, todėl jos gali priklausyti tik nuo su konstituciniu teisėjo statusu susijusių aplinkybių, tačiau negali būti traktuojamos kaip pakeičiančios kitas socialines (materialines) garantijas, kurios buvusiam teisėjui turi būti užtikrinamos kitais pagrindais, taip pat ir tais, kurie yra bendri visiems dirbantiems asmenims; teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams turi būti realios, o ne vien nominalios (2007 m. spalio 22 d. nutarimas);

– įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų valstybine pensija, įstatymu turi nustatyti šios pensijos skyrimo pagrindus, sąlygas; įstatymų leidėjas turi paisyti *inter alia* to, kad teisėjų valstybinė pensija – tai iš Konstitucijos kylanti teisėjo socialinė (materialinė) garantija nutrūkus jo įgaliojimams, kuri yra ginama ne tik pagal Konstitucijos 109 straipsnį, bet ir pagal jos 52 straipsnį, kad ši socialinė (materialinė) garantija turi atitikti konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą, kad tokia konstitucinė teisėjo socialinė (materialinė) garantija turi būti reali, o ne vien nominali. Priešingu atveju būtų paneigta teisėjų valstybinės pensijos, kaip iš Konstitucijos kylančios teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams, esmė, paskirtis ir taip būtų sudarytos prielaidos nukrypti nuo iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančių reikalavimų.

Taigi pažymėtina, kad įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija nėra savitiksle ir pagal Konstituciją nėra vertinama kaip privilegija; tokios garantijos nustatymas siejamas su ypatingu konstituciniu teisėjo statusu, visų pirma Konstitucijoje, *inter alia* jos 109 straipsnyje, nustatytu teisėjo nepriklausomumo reikalavimu. Kitaip tariant, įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo principo socialinių (materialinių) garantijų, t. y. tokia teisėjo socialinė (materialinė) garantija, kuri yra nustatyta (taikoma), kai nutrūksta jo įgaliojimai, ir ginama pagal Konstitucijos 109 straipsnį.

Pabrėžtina, kad teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai, yra viena iš teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo priemonių. Tik suteikiant realias, o ne nominalias, konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą atitinkančias socialines (materialines) garantijas ateičiai (*inter alia* teisėjo pensiją) galima užtikrinti, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, nepatirtų įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios sprendimų įtakos, valstybės valdžios ir valdymo institucijų ar pareigūnų arba kitų asmenų kišimosi į teisėjo veiklą, taip pat apsaugoti teisėjus nuo tokių galimų įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ar viešojo administravimo subjektų sprendimų, kuriais būtų daromas spaudimas dėl sprendimų vykdant teisingumą, ir mažinti korupcijos riziką.

Vadinasi, nors įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijos 52 straipsnyje tiesiogiai nenurodytų pensijų rūšių ir įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją

nustatyti šių pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas ir dydžius, *inter alia* pertvarkant pensijų sistemą, įstatymų leidėjo diskrecija reguliuoti teisėjų valstybines pensijas yra siauresnė nei kitų valstybinių pensijų atžvilgiu, nes, be kitų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, įstatymų leidėjas taip pat yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, *inter alia* teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvo.

<...>

<...> pažymėtina, kad iš Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo kyla draudimas mažinti įstatymu nustatytą teisėjų socialinių (materialinių) garantijų lygį, *inter alia* tų, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai. Kita vertus, šis draudimas nėra absoliutus: mažinti socialinių (materialinių) garantijų, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai, lygį galima tik įstatymu, tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tačiau tokiu mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumą.

Pabrėžtina, kad priešingu atveju, jei teisėjų socialinių (materialinių) garantijų lygis galėtų būti mažinamas ir kitais atvejais, t. y. kai valstybėje nėra susiklosčiusi itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, kiltų grėsmė teisėjų nepriklausomumui; kitaip tariant, būtų sukurtos prielaidos įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios sprendimais daryti įtaką teisėjams, valstybės valdžios ir valdymo institucijoms ar pareigūnams arba kitiems asmenims kišti į teisėjų veiklą, priimti tokius įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ar viešojo administravimo subjektų sprendimus, kuriais būtų mažinamos teisėjų socialinės (materialinės) garantijos darant spaudimą dėl sprendimų vykdant teisingumą, didinti korupcijos riziką.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad <...> įstatymų leidėjui pertvarkant teisėjų valstybinių pensijų sistemą, negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį būtų sumažintas įstatymais nustatytas teisėjų socialinių (materialinių) garantijų lygis.

Teisėjų valstybinių pensijų dydžio diferencijavimas; teisėjų socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvas

Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas (Nr. KT1-S1/2015)

<...> pagal Konstituciją:

– teisėjo darbo stažo trukmė gali būti teisėjų pensijų dydžio diferencijavimo kriterijumi, tačiau jis negali būti vienintelis;

– kaip ir teisėjų atlyginimų atveju, teisėjų pensijų dydžio diferencijavimo kriterijumi taip pat turi būti teisėjo eitos pareigos, t. y. tai, kokioje teismų sistemoje ir kurioje jos grandyje asmuo ėjo teisėjo pareigas; kai dėl teismo specifikos teisėjo konstituciniam statusui būdingi tam tikri ypatumai, atsižvelgtina ir į juos.

<...> Vadinasi, paisydamas Konstitucijos ir įgyvendindamas iš jos kylantį reikalavimą teisėjų pensijų dydį diferencijuoti pagal teisėjo eitas pareigas (t. y. pagal tai, kokioje teismų sistemoje ir kurioje jos grandyje asmuo ėjo teisėjo pareigas), įstatymų leidėjas gali nustatyti, kad vienas iš teisėjų valstybinių pensijų dydžio diferencijavimo kriterijų yra jo gautas teisėjo atlyginimas, kuris, kaip minėta, taip pat turi priklausyti nuo teisėjo pareigų (t. y. [nuo to,] kokioje teismų sistemoje ir kurioje jos grandyje asmuo ėjo teisėjo pareigas).

<...>

<...> Įstatymų leidėjui nustačius tokį kriterijų <...> turi būti paisoma iš Konstitucijos (*inter alia* konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvo, teisėjų vienodo teisinio statuso) kylančio draudimo

teisėjų socialinių (materialinių) garantijų, kurios yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta teisėjų įgaliojimai, lygi diferencijuoti pagal tai, kada atitinkamos garantijos asmeniui buvo pradėtos taikyti, taip pat reikalavimo atitinkamai peržiūrėti teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, taikomų socialinių (materialinių) garantijų lygį, jeigu keičiantis ekonominei, socialinei situacijai tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams, kurių įgaliojimai baigsis vėliau, nustatomos didesnės atitinkamos garantijos. Priešingu atveju galėtų susidaryti tokia Konstitucijos draudžiama situacija, kad teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, būtų taikomos tik tokios socialinės (materialinės) garantijos, kurios buvo nustatytos jų įgaliojimų nutrūkimo metu, t. y. ilgai nei (pasikeitus ekonominei, socialinei situacijai) šios garantijos taptų jau ne realios, o nominalios.

Vadinasi, paisant Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, teisėjo socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvo, teisėjų vienodo teisinio statuso, negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų sudarytos prielaidos mokėti iš esmės skirtingo dydžio teisėjų pensijas asmenims, turintiems tokį patį teisėjo darbo stažą tos pačios teismų sistemos toje pačioje grandyje, kad ir kada teisėjo pensija jiems būtų paskirta.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad <...> įstatymų leidėjui nu-stačius, jog vienas iš teisėjų valstybinių pensijų dydžio diferencijavimo kriterijų yra gautas teisėjo atlyginimas, pagal Konstituciją negalimas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjų atlyginimų didinimas neturėtų jokios įtakos paskirtų ir mokamų teisėjų valstybinių pensijų dydžiui.

Teisėjo teisė gauti užmokestį už dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

<...> Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti Lietuvos Respublikos tarptautinio bendradarbiavimo pagrindai, kuriais siekiama įgyvendinti konstitucinius užsienio politikos tikslus užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisidėti prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos geopolitinę orientaciją, suponuoja ir tokią Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veiklą, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių, demokratinių valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, kaip antai demokratijos, teisės viršenybės, skaidrumo, teismų ir teisėjų nepriklausomumo, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

<...> teismai yra viena iš valstybės valdžią vykdančių institucijų; įgyvendinti savo konstitucinę priedermę ir funkciją vykdyti teisingumą teisminė valdžia gali tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valstybės valdžių. Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisminės valdžios savarankiškumas, nepriklausomumas nereiškia, kad ji ir kitos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji – negali bendradarbiauti, žinoma, neperžengdamos Konstitucijos nustatytų ribų – neįsiterpdamos į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą (2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Tai, be kita ko, reiškia, kad pagal Konstituciją teismai ne tik vykdo teisingumą – kaip ir kitos valstybės valdžios institucijos, pagal savo konstitucinę kompetenciją, savarankiškai arba bendradarbiaudami su kitomis valstybės valdžios institucijomis jie gali dalyvauti

įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdant bendrąsias jos funkcijas, *inter alia* dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami konstituciniai Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės Europos Sąjungoje ir NATO įsipareigojimai, įskaitant dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose. Tokia Lietuvos Respublikos pasirinkta geopolitinė orientacija, kuri yra konstitucinė vertybė, kaip minėta, suponuoja ir tokią Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veiklą, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių, demokratiškesnių valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

Taigi Lietuvos valstybės, jos institucijų, *inter alia* teismų, dalyvavimas minėtoje veikloje gali būti įgyvendinamas, be kita ko, teisėjams dalyvaujant tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu.

Šio sprendimo kontekste paminėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog tinkamas teisėjų pasirengimas, jų žinių gilinimas, kvalifikacijos kėlimas – svarbi prielaida užtikrinti tinkamą teismų veiklą (1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas, 2014 m. kovo 10 d. sprendimas). Teisėjų kvalifikacija, jų profesionalumas, gebėjimas spręsti bylas vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise, yra vieni iš veiksmingų, lemiančių visuomenės pasitikėjimą teismais (2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad viena iš prielaidų veiksmingai kelti (tobulinti) teisėjų kvalifikaciją yra aukštesnę kvalifikaciją, didesnę teisėjo darbo stažą ar specialių tam tikros teisės srities žinių turinčių teisėjų dalijimasis žiniomis ir patirtimi su kitais teisėjais, *inter alia* tarptautiniu lygmeniu, kaip antai teisėjams dalyvaujant tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose, kartu prisidedant prie minėtų konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų, *inter alia* iš narystės Europos Sąjungoje ir NATO kylančių tarptautinių įsipareigojimų, apimančių pagalbą kitoms valstybėms jų partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas procesuose, ir kitų Lietuvos valstybės prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo.

Minėta, kad pagal Konstituciją teismai gali dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami konstituciniai Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai, įskaitant jų dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose. Tai, be kita ko, reiškia, kad teismai ir teisėjai gali dalyvauti veikloje, kuria siekiama prisidėti prie teisėjų, *inter alia* kitų valstybių teisėjų, kvalifikacijos kėlimo (tobulinimo) ir skatinti universalių, demokratiškesnių valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

<...> pagal Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalį teisėjas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą ir užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Taigi teisėjai už dalyvavimą minėtuose tarptautiniuose projektuose gali gauti užmokestį tik jei dalyvaudami juose vykdo kūrybinę ar pedagoginę veiklą.

Kartu pažymėtina, kad <...> konstitucinė teismų paskirtis – vykdyti teisingumą, taigi kita teisėjų veikla, *inter alia* dalyvavimas tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu, neturi trukdyti įgyvendinti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio, kylančios

teismo priedermės tinkamai ir efektyviai vykdyti teisingumą. Kita vertus, pažymėtina ir tai, kad teisėjai gali dalyvauti tik su teisėjo nešališkumu ir nepriklausomumu suderinamoje veikloje.

<...>

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo <...> nuostata „Teisėjas gali gauti tik teisėjo atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto. Jokio kito atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, jis negali gauti“ *inter alia* reiškia, kad teisėjai už dalyvavimą Europos Sąjungos, kitų tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu, gali gauti užmokestį tik jeigu dalyvaudami šiuose projektuose vykdo pedagoginę ar kūrybinę veiklą <...>.

Teisėjo teisė eiti tarptautinio teismo teisėjo pareigas ir gauti atlyginimą už jų ėjimą

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime, kurio nuostatą prašoma išaiškinti, pažymėta, kad teisėjo pareigų nesuderinamumą su kitomis pareigomis ar kitu darbu lemia ypatinga teisėjo, taip pat teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, teisinė padėtis; nustatytu draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą – būtinas teisingumo įgyvendinimo sąlygas.

Iš šios nuostatos matyti, kad draudimas teisėjui užimti kitas renkamąs ar skiriamas pareigas, dirbti privačiose įstaigose ar įmonėse nėra savitiksliis – juo siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą, kartu ir tinkamą teisingumo vykdymą.

Šiame kontekste pažymėtina, kad <...> klausimas, ar draudimas teisėjui gauti kitą atlyginimą, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, apima draudimą teisėjui gauti atlyginimą už tarptautinio teismo teisėjo pareigų ėjimą (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), turi būti vertinamas Lietuvos Respublikos tarptautinio bendradarbiavimo konstitucinių pagrindų, įtvirtintų įvairiose Konstitucijos nuostatose, *inter alia* jos 135 straipsnio 1 dalyje, taip pat valstybės laisva valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų kontekste.

Kaip minėta, Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teisė ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo; Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštaruja valstybės interesams ir jos nepriklausomybei; pagarba tarptautinei teisei, t. y. sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas.

Pažymėtina ir tai, kad bendriems Konstitucijoje įtvirtintiems valstybės tarptautinio bendradarbiavimo pagrindams būdinga *inter alia* tai, kad yra nustatyta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija – Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje ir NATO ir būtinumas vykdyti su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus; Lietuvos Respublikos geopolitinė orientacija siejasi su tokia Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veikla, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių,

demokratišnių valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, kaip antai demokratijos, teisės viršenybės, skaidrumo, teismų ir teisėjų nepriklausomumo, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

Kaip minėta, viena iš priedaidų veiksmingai kelti (tobulinti) teisėjų kvalifikaciją yra aukštesnę kvalifikaciją, didesnę teisėjo darbo stažą ar specialių tam tikros teisės srities žinių turinčių teisėjų dalijimasis žiniomis ir patirtimi su kitais teisėjais, *inter alia* tarptautiniu lygmeniu, kaip antai dalyvaujant tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose, kartu prisidedant prie konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų įgyvendinimo ir Lietuvos valstybės priimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymo.

<...> kaip minėta, pagal Konstituciją teismai ne tik vykdo teisingumą – jie gali dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami konstituciniai Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės tarptautinėse organizacijose, *inter alia* Europos Sąjungoje, įsipareigojimai.

Taigi tai, kad Lietuvos Respublika vykdo tarptautinį bendradarbiavimą ir laikosi priimtų tarptautinių įsipareigojimų, taip pat reiškia, kad ji vykdo įsipareigojimus tarptautinei bendrijai teisingumo vykdymo srityje, *inter alia* įsipareigojimą dalyvauti tarptautinių teismų veikloje, suponuojančius valstybės pareigą paskirti tinkamus, aukštos profesinės kvalifikacijos reikalavimus atitinkančius atstovus, *inter alia* nacionalinio teismo teisėjus, į tarptautines ar tarptautines teismines institucijas.

Pažymėtina, kad tarptautinio teismo teisėjui yra keliami atitinkami aukšti profesinės kvalifikacijos, specialių žinių ir (ar) užsienio kalbų mokėjimo reikalavimai. Pripažįstant nacionalinio teismo teisėjo teisę užimti tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), pripažįstama aukšta profesinė jo kvalifikacija, kartu ir gebėjimai tinkamai vykdyti teisingumą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu ir taip prisidėti prie konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų įgyvendinimo, *inter alia* tarptautinių įsipareigojimų teisingumo vykdymo srityje laikymosi.

Taigi teisėjams aukštos profesinės kvalifikacijos ir specialių žinių reikalavimai yra nustatyti siekiant užtikrinti teismo, kaip nepriklausomos ir nešališkos teisminės valdžios, autoritetą ir tinkamą, efektyvų teismo funkcijų vykdymą.

<...> Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje *inter alia* nustatyta, kad teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Šiuo draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą, kartu ir tinkamą pagal Konstituciją, *inter alia* jos 109 straipsnį, teismams priskirtos teisingumo funkcijos vykdymą. Pažymėtina ir tai, kad draudimas teisėjui dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse netaikomas jo pedagoginei, kūrybinei, *inter alia* mokslinei, veiklai mokymo ar mokslo įstaigose, pagal Konstituciją ji yra leidžiama.

Šiame kontekste kartu paminėtina, kad Konstitucijoje, *inter alia* jos 103 straipsnio 2 dalyje, 112 straipsnyje eksplicitiškai numatytos kitos pareigos teismuose, kurias gali užimti tik atitinkamo teismo teisėjas, – būtent Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo, apygardų, apylinkių, taip pat specializuotų teismų pirmininkų pareigos.

Pažymėtina, jog Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje eksplicitiškai yra nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ši valstybės institucija turi būti sudaryta vien iš teisėjų, nes pagal Konstituciją jokia kita institucija, joks pareigūnas, joks kitas asmuo negali turėti įgaliojimų

patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų (2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Taigi pagal Konstituciją teisėjai gali eiti tam tikras kitas joje *expressis verbis* numatytas pareigas teismuose, taip pat teisminės valdžios savivaldos institucijose, *inter alia* Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatytoje specialioje teisėjų institucijoje.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų jos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas (2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas).

Taigi kitos pareigos, kurias taip pat gali užimti teisėjai, gali būti nustatytos Konstitucijoje *expressis verbis* įvardytame Teismų įstatyme, kaip antai atitinkamo teismo pirmininko pavaduotojo, skyrių pirmininkų pareigos.

<...> pažymėtina, kad nacionalinio teismo teisėjas gali eiti ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), jei tokia galimybė numatyta Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtintuose valstybės įsipareigojimuose dalyvauti tarptautinių teismų veikloje, suponuojančiuose valstybės pareigą paskirti aukštos kvalifikacijos atstovus, *inter alia* nacionalinio teismo teisėjus, į tarptautines ar tarptautines teismines institucijas. Pažymėtina ir tai, kad minėta veikla derinant nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas yra prisidedama prie konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų įgyvendinimo, *inter alia* tarptautinių įsipareigojimų teisingumo vykdymo srityje laikymosi bei teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo. Be to, minėta veikla derinant nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas neturi būti pastovi, ji gali būti tik laikina.

Tarptautinio teismo teisėjo pareigų ėjimas negali būti laikomas kita, Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje draudžiama, teisėjo veikla, nes tiek nacionalinio teismo, tiek tarptautinio teismo teisėjo pareigų paskirtis – vykdyti teisingumą, o teisėjams yra keliami tie patys teismų ir teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai, jiems suteikiamas specialus statusas, *inter alia* teisėjų įgaliojimų trukmė yra neliečiama, bet koks kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas. Pažymėtina, kad nacionalinio teismo teisėjas, eidamas tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), vien dėl to negali netekti savo, kaip nacionalinio teisėjo, įgaliojimų. Kartu pažymėtina ir tai, kad derinant nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas savaime nekyla abejonių dėl teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad pagal Konstituciją teisėjai gali eiti tam tikras kitas numatytas pareigas teismuose, teisminės valdžios savivaldos institucijose, o Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse taip pat gali būti numatyti atvejai, kada teisėjas gali eiti *inter alia* tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos). Tokia veikla turi derėti su iš Konstitucijos 109 straipsnio teismams ir teisėjams kylančia konstitucine pareiga tinkamai, nepriklausomai ir efektyviai vykdyti teisingumą.

Konstatuotina ir tai, kad teisėjo teisė eiti tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos) suponuoja ir jo teisę gauti atlyginimą už jų ėjimą. Kartu pažymėtina, kad <...> pagal Konstitucijos 113 straipsnio

1 dalį teisėjas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą ir užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, todėl darytina išvada, kad teisėjas, eidamas tarptautinio teismo teisėjo pareigas (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), vienu metu negali gauti ir nacionalinio teismo teisėjo, ir tarptautinio teismo teisėjo atlyginimo.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo <...> nuostata „Teisėjas gali gauti tik teisėjo atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto. Jokio kito atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, jis negali gauti“ *inter alia* reiškia, kad <...> teisėjai <...> gali gauti tarptautinio teismo teisėjo atlyginimą (kai yra derinamos nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigos), tačiau tuo metu jie negali gauti nacionalinio teismo teisėjo atlyginimo.

Teisėjo imunitetas (Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 9 d. nutarimas

Kaip Konstitucinis Teismas konstatavo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų teisėjo nepriklausomumo garantijų yra teisėjo imunitetas, įtvirtintas *inter alia* Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad imunitetas – tai asmens neliečiamybės papildomos garantijos, reikalingos ir būtinos to asmens pareigoms tinkamai atlikti (2000 m. gegužės 8 d. nutarimas).

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* jos 114 straipsnio 2 dalį, aiškinamą kartu su Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalimi, teisėjo imunitetas nėra savitikslis. Pabrėžtina, kad konstitucinis teisėjo imunitetas yra funkcinio pobūdžio: jo paskirtis – garantuoti teisėjo nepriklausomumą, kad būtų užtikrintas teisingumo vykdymas. Tik tokia teisėjo imuniteto samprata yra suderinama su iš Konstitucijos kylančia demokratinės teisinės valstybės priederme užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, *inter alia* įstatymų leidėjo pareiga teisiniu reguliavimu sudaryti prielaidas greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, teisingai išspręsti šias nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus padariusių asmenų teisinės atsakomybės klausimą. Taigi Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje teisėjo imunitetas nėra įtvirtintas tam, kad būtų sudarytos prielaidos teisėjui išvengti baudžiamosios ar kitos teisinės atsakomybės už nusikalstamą veiką ar kitus teisės pažeidimus. Kitoks teisėjo imuniteto aiškinimas, esą įstatymų leidėjas gali įtvirtinti platesnio pobūdžio teisėjo imunitetą, nei nustatytasis Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje, būtų nesuderinamas su Konstitucijoje įtvirtinta demokratinės teisinės valstybės samprata, *inter alia* su minėta konstitucine valstybės priederme užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, taip pat teisėjai būtų nepagrįstai išskirti iš visuomenės ir tai suponuočių pagal Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalį draudžiamą privilegiją.

<...> pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį reikalavimas gauti Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimą patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę yra nustatytas tam, kad būtų galima maksimaliai apsaugoti teisėją nuo nepagrįsto patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, suėmimo ar kitokio jo laisvės suvaržymo, kuriuo būtų siekiama daryti poveikį teisėjo sprendimams.

Aiškinant Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį, pagal kurią teisėjas *inter alia* negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo, pažymėtina, kad toks Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimas

gali būti duodamas tik tais atvejais, kai įstatymų nustatyta tvarka yra surinkta pakankamai duomenų, leidžiančių įtarti teisėją padarius nusikalstamą veiką.

<...> Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis, pagal kurią teisėjas *inter alia* negali būti suimtas ar kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo, aiškintina kartu su Konstitucijos 20 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią žmogaus laisvė neliečiama, taip pat su jo 2 dalimi, kurioje nustatyta, kad niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas; niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 20 straipsnio 1 dalyje nustatyta žmogaus teisė į fizinę laisvę (2000 m. gegužės 8 d. nutarimas), kad ši laisvė – tai visų pirma asmens apsauga nuo savavališko sulaikymo ar suėmimo (1999 m. vasario 5 d. nutarimas). Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmens sulaikymo teisėtumo principas: asmeniui neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokios yra nustatytos įstatyme (1999 m. vasario 5 d. nutarimas).

Taigi pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį, kurioje yra įtvirtintas funkcinio pobūdžio teisėjo imunitetas, turintis garantuoti teisėjo nepriklausomumą, kad būtų užtikrintas teisingumo vykdymas, Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimo reikalaujama tik dėl tokio teisėjo fizinės laisvės suvaržymo, kuriuo siekiama sudaryti prielaidas patraukti teisėją baudžiamojon ar kiton teisinėn atsakomybėn už nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus, *inter alia* dėl jo sulaikymo, suėmimo ar kitokio laisvės atėmimo. Tačiau pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį nėra reikalaujama Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimo dėl tokių įstatymų nustatytų procesinių priemonių, kuriomis savaime nėra suvaržoma asmens fizinė laisvė ir kurios būtinos siekiant greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, *inter alia* surinkti įrodymus ir nustatyti nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus padariusius asmenis (*inter alia* dėl kratos, poėmio, apžiūros).

Kitaip aiškinant Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį, esą Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimas yra būtinas dėl bet kokių procesinių priemonių, kurios nėra savaime suvaržančios asmens fizinę laisvę, bet yra susijusios su įstatymų nustatytų asmens pareigų taikant šias priemones vykdymu, būtų sudarytos prielaidos nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus padariusiems asmenims, *inter alia* teisėjams, išvengti baudžiamosios ar kitos teisinės atsakomybės. Reikalavimas gauti Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimą dėl tokių teisėjams taikomų procesinių priemonių būtų nesuderinamas su iš Konstitucijos kylančia demokratinės teisinės valstybės priederme užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, *inter alia* įstatymų leidėjo pareiga teisiniu reguliavimu sudaryti prielaidas greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, teisingai išspręsti šias nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus padariusių asmenų, *inter alia* teisėjų, teisinės atsakomybės klausimą.

Pažymėtina, kad Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reikalavimas gauti Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimą patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę negali būti aiškinamas kaip užkertantis kelią įstatymų nustatyta tvarka prireikus sulaikyti teisėją užtikus jį darant nusikalstamą veiką ar kitą teisės pažeidimą. Kitoks aiškinimas, esą be minėto sutikimo negalėtų būti suvaržoma teisėjo laisvė užtikus jį darant nusikalstamą veiką ar kitą teisės pažeidimą, būtų nesuderinamas su iš Konstitucijos kylančia demokratinės teisinės valstybės priederme užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, nes sudarytų prielaidas teisėjui išvengti teisinės atsakomybės už padarytą nusikalstamą veiką ar kitą teisės pažeidimą.

Pažymėtina ir tai, kad tokiu atveju, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką, pagal Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalį būtina be nepagrįsto delsimo gauti Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimą patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn.

9.1.4. Teisėjo konstitucinis statusas. Teisėjų skyrimas, profesinė karjera ir atleidimas iš pareigų. Teisminės valdžios savivaldos institucijos

Teisėjo teisinis statusas

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtinta specifinė teismo funkcija, teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas lemia ir teisėjo teisinį statusą. Pažymėtina, kad teisminė valdžia yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. „Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama vykdyti kokią nors politikos kryptį. Teismų praktiką formuoja tik patys teismai, taikydami teisės normas. Žmogaus teisės ir laisvės teisėjas užtikrina tuo, kad vykdo teisingumą remdamasis Konstitucija ir įstatymais“ (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Aiškindamas šią Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies nuostatą, Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatavo: „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali teisėjų institucija interpretuotina kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas“, ji yra „atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą“.

Teisėjų skyrimas, paaukštinimas, perkėlimas ir atleidimas iš pareigų (Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktas, 112 straipsnio 2, 3, 4 dalys)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Subjektai, turintys įgaliojimus paskirti, paaukštinti, atleisti iš pareigų teisėjus, taip pat perkelti teisėjus (keisti jų darbo vietas), yra nustatyti Konstitucijoje. Pagal Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalį Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu; Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu (112 straipsnio 3 dalis); apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas (112 straipsnio 4 dalis).

Konstitucijos 112 straipsnio 2, 3, 4 dalys, reglamentuojančios teisėjų skyrimą, perkėlimą, atleidimą iš pareigų, yra susijusios su Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktu, pagal kurį Respublikos Prezidentas *inter alia*: teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką; skiria Apeliacinio teismo teisėjus, iš jų – Apeliacinio teismo pirmininką, jeigu jų kandidatūroms pritaria Seimas; skiria apygardų ir apylinkių teismų teisėjus ir pirmininkus, keičia jų darbo vietas; įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus.

Šiame kontekste paminėtina, kad nors Konstitucijos 112 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* yra reguliuojami tik Apeliacinio teismo teisėjų ir (paskyrus Apeliacinio teismo teisėjus) šio teismo pirmininko skyrimo santykiai, šios dalies sisteminis aiškinimas (kai jos nuostatos siejamos su *inter alia* Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktu ir konstituciniu teisinės valstybės principu) suponuoja tai, kad Apeliacinio teismo teisėjai ir šio teismo pirmininkas turi būti atleidžiami tokia pat tvarka, kaip ir skiriami, t. y. įgaliojimus juos atleisti, jeigu tam pritaria Seimas, turi Respublikos Prezidentas.

Paminėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 74 ir 116 straipsnius kai kurie bendrosios kompetencijos teismų teisėjai, būtent Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai (kaip, beje, ir Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai), šurkščiau pažeidę Konstituciją arba sulaužę priesaiką, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas, gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstatuotina, jog Konstitucijoje yra nustatyta tokia įvairių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjų ir teismų pirmininkų skyrimo ir atleidimo tvarka, kad šiuos teisėjus ir teismų pirmininkus skiria ir atleidžia kitų valstybės valdžių – vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios – institucijos, atitinkamai Respublikos Prezidentas ir Seimas, t. y. institucijos, kurios formuojamos politiniu pagrindu. Vienų bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir teismų pirmininkus skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas, dėl to neturintis kreiptis į Seimą; kitų bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir teismų pirmininkus Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia prieš tai gavęs Seimo pritarimą; dar kitų bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir teismų pirmininkus Respublikos Prezidento teikimu skiria ir atleidžia Seimas. Pabrėžtina, kad Seimas dalyvauja skiriant ir atleidžiant ne visų, o tik dviejų aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir šių teismų pirmininkus, tuo tarpu Respublikos Prezidentas dalyvauja (Konstitucijos 112 straipsnio 2, 3, 4 dalyse, 84 straipsnio 11 punkte nustatytais būdais) skiriant ir atleidžiant visų grandžių bendrosios kompetencijos teismų (pradedant žemiausia grandimi – apylinkių teismais ir baigiant aukščiausia grandimi – Aukščiausiuoju Teismu) teisėjus, tačiau jo įgaliojimai skirtingų bendrosios kompetencijos teismų teisėjų atžvilgiu yra skirtingi: 1) kad būtų paskirtas arba atleistas apylinkės ar apygardos teismo teisėjas arba apylinkės ar apygardos teismo pirmininkas, reikia Respublikos Prezidento sprendimo, o Seimas šioje srityje pagal Konstituciją neturi jokių įgaliojimų; 2) kad būtų paskirtas arba atleistas Apeliacinio teismo teisėjas arba šio teismo pirmininkas, Respublikos Prezidentas privalo kreiptis į Seimą ir, jeigu gauna Seimo pritarimą, gali atitinkamą asmenį paskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku arba atleisti atitinkamą Apeliacinio teismo teisėją ar šio teismo pirmininką, taip pat (*inter alia* jeigu paaiškėja tam tikros tokiam paskyrimui arba atleidimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku, o teikti Seimui kitą kandidatūrą, arba neatleisti atitinkamo Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko (jeigu pagal Konstituciją atleisti tą teisėją nėra privaloma); 3) kad būtų paskirtas arba atleistas Aukščiausiojo Teismo teisėjas arba šio teismo pirmininkas, Respublikos Prezidentas privalo teikti Seimui atitinkamą asmenį paskirti arba atleisti, o galutinį sprendimą dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjo arba šio teismo pirmininko paskyrimo arba atleidimo priima Seimas.

Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktas (jo nuostatos dėl teisėjų paskyrimo ir atleidimo), 112 straipsnio 2, 3, 4 dalys turi būti aiškinamos neatsiejamai nuo Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria specialiai įstatymo numatyta teisėjų institucija.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija; jos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas <...> savo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. birželio 2 d. nutarimuose yra atskleidęs ir kai kuriuos Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinio statuso elementus <...>.

<...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinį statusą atskleidžianti oficiali konstitucinė doktrina šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra plėtojama ir *de lege ferenda* atžvilgiu, idant įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų, nenukryptų nuo Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinės sampratos.

<...> formuojant teisėjų korpusą dalyvauja (taigi tam tikrus konstitucinius įgaliojimus turi) ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Formuojant teisėjų korpusą ši speciali teisėjų institucija (kuri <...> yra svarbus Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas) yra atsvara Respublikos Prezidentui kaip vykdomosios valdžios subjektui (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Konstitucijoje įtvirtinti teisminės valdžios visavertiškumas, savarankiškumas, nepriklausomumas, konstitucinis valdžių padalijimo principas neleidžia minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinės paskirties ir funkcijų aiškinti taip, kad būtų paneigiamas arba ignoruojamas jos, kaip atsvaros Respublikos Prezidentui formuojant teisėjų korpusą, vaidmuo. Kita vertus, <...> stabdžiai ir atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip atitinkamų valdžių priešpriešos mechanizmai, todėl būtų neteisinga, konstituciškai nepagrįsta aiškinti, esą minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinė paskirtis tėra būti atsvara Respublikos Prezidentui formuojant teisėjų korpusą, nes ji formuojant (ypač paisant konstituciškai pagrįsto ir Konstitucijos ginamo visuomenės intereso, kad teisėjų korpusas būtų formuojamas sąžiningai ir skaidriai, kad asmenys teisėjo darbui būtų parenkami vien pagal jų profesinį pasirėngimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą šiai veiklai (teisėjo pareigoms tam tikrame teisme)) yra būtina ir Respublikos Prezidento bei šios specialios teisėjų institucijos partnerystė, bendradarbiavimas.

Ypač pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija – tai konstitucinė valstybės institucija (nors jos tikslus pavadinimas Konstitucijoje ir nėra nurodytas) (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotė „teisėjų institucija“ suponuoja tai, kad ši institucija turi būti kolegiali. Tokia speciali teisėjų institucija negali būti nesudaryta; jos sudarymo pagrindus ir tvarką turi nustatyti įstatymas. Šios specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų negali perimti ar pasisavinti joks pavienis pareigūnas (*inter alia* joks teisėjas ar kitas teisminės valdžios pareigūnas, jokio teismo pirmininkas), taip pat jokia kita institucija. Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos negalima traktuoti kaip visuomeniniais pagrindais veikiančio darinio. Ji negali veikti taip, kad būtų nesilaikoma tinkamo teisinio proceso reikalavimų (ir pačioje šioje specialioje teisėjų institucijoje, ir santykiuose su kitomis valstybės institucijomis, *inter alia* santykiuose su Respublikos Prezidentu). Jos sprendimai sukelia teisinius padarinius.

Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip dar savo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Respublikos Prezidento ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos santykių konstitucinį reguliavimą, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios specialios teisėjų institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų.

Ši doktrininė nuostata reiškia *inter alia* tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo negalima interpretuoti kaip rekomendacijos Respublikos Prezidentui skirti tam tikrą asmenį teisėju ar jo neskirti, paauskštinti teisėją ar jo nepaauskštinti, perkelti jį ar jo neperkelti, atleisti iš pareigų ar neatleisti. Anaipol, jeigu minėtas patarimas būtų tik rekomendacija, tai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija neatliktų vienos iš teisminės valdžios atsvarų vykdomajai valdžiai funkcijos, o formuojant teisėjų korpusą vykdomoji valdžia dominuotų teisminės valdžios atžvilgiu, taigi būtų pagrindo teigti, kad yra sudarytos ir tam tikros prielaidos (neužkirstas kelias) pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumą.

Pažymėtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai priklauso nuo to, ar į šią specialią teisėjų instituciją kreipiamasi dėl teisėjo paskyrimo, ar dėl jo paauskstinimo, ar dėl jo perkėlimo, ar dėl jo atleidimo iš pareigų.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui dėl teisėjo paskyrimo, paauskstinimo ar perkėlimo

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Tais atvejais, kai į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją Respublikos Prezidentas kreipiasi patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paauskstinimo ar perkėlimo, o ši speciali teisėjų institucija pataria asmenį paskirti teisėju, paauskštinti teisėją ar jį perkelti, toks patarimas Respublikos Prezidento nesaisto. Tai reiškia, kad Respublikos Prezidentas (*inter alia* jeigu paaiškėja tam tikros tokiam paskyrimui ar perkėlimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti teisėju, gali teisėjo nepaauskštinti ar jo neperkelti (o jeigu skiriamas, paauskstinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – gali neteikti jo kandidatūros Seimui). Pagal Konstituciją tokiais atvejais Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl kito asmens paskyrimo teisėju, kito teisėjo paauskstinimo ar perkėlimo.

Kitokie Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai atsiranda tada, kai Respublikos Prezidentas į šią specialią teisėjų instituciją kreipiasi, kad ji patartų dėl teisėjo paskyrimo, paauskstinimo ar perkėlimo, o ši arba *expressis verbis* pataria Respublikos Prezidentui to asmens neskirti teisėju, nepaauskštinti teisėjo ar jo neperkelti arba Respublikos Prezidentui atsako, jog nepataria jam to asmens skirti teisėju, paauskštinti teisėjo ar jo perkelti. Pabrėžtina, kad toks „nepatarimas“ Respublikos Prezidentui to asmens skirti teisėju, paauskštinti teisėjo ar jo perkelti, kad ir kaip jis būtų išreikštas atitinkamame minėtos specialios teisėjų institucijos akte, yra teisiškai tolygus *expressis verbis* suformuluotam patarimui Respublikos Prezidentui atitinkamo asmens neskirti teisėju, nepaauskštinti teisėjo ar jo

neperkelti. Tokiais atvejais Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją negali (atitinkamai) to asmens paskirti teisėju, paaukštinti ar perkelti teisėjo (o jeigu skiriamas, paaukštinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – negali teikti jo kandidatūros Seimui). Kitoks minėtos specialios teisėjų institucijos patarimo neskirti asmens teisėju, nepaaukštinti ar neperkelti teisėjo teisinės galios ir teisinių padarinių aiškinimas (*inter alia* toks, kad Respublikos Prezidentas gali nepaisyti minėto patarimo ir vis tiek tą asmenį paskirti teisėju, paaukštinti ar perkelti teisėją (o jeigu skiriamas, paaukštinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – gali teikti jo kandidatūrą Seimui)) reikštų, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija, kuri sudaroma vien profesiniu pagrindu, nėra atsvara Respublikos Prezidentui – politinio pobūdžio valstybės valdžios institucijai – formuojant teisėjų korpusą; toks aiškinimas būtų nesuderinamas ir su konstituciniu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijoje įtvirtinta valstybės valdžių pusiausvyra.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui dėl teisėjo atleidimo iš pareigų (Konstitucijos 115 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Dar kitokie Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai atsiranda tada, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į šią specialią teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų.

Konstitucijos 115 straipsnyje nustatyta:

„Lietuvos Respublikos teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatyme nustatyta tvarka šiais atvejais:

- 1) savo noru;
- 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus;
- 3) dėl sveikatos būklės;
- 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą;
- 5) kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą;
- 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai.“

Aiškinant Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą konstatuotina, kad jame yra nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai (Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d., 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimai). Pagal šį straipsnį teisėjai yra atleidžiami iš pareigų šiais atvejais: kai teisėjas pats, niekieno neverčiamas (savo valia) prašo būti atleistas iš pareigų – atsistatydina (Konstitucijos 115 straipsnio 1 punktą), kai pasibaigia teisėjo įgaliojimų laikas arba teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus (Konstitucijos 115 straipsnio 2 punktą), kai teisėjo sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali atlikti teisėjo pareigų (Konstitucijos 115 straipsnio 3 punktą), kai teisėjas jo sutikimu yra išrenkamas į kitas pareigas arba jo sutikimu perkeliamas į kitą darbą (Konstitucijos 115 straipsnio 4 punktą), kai teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą), kai įsiteisėjo teisėją apkaltinęs teismo nuosprendis (Konstitucijos 115 straipsnio 6 punktą). Konstitucijos 115 straipsnyje nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų atvejai ir pagrindai skiriasi *inter alia* tuo, kad vieni iš jų (Konstitucijos 115 straipsnio 2 punkte numatyti teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas arba įstatyme nustatyto pensinio amžiaus sulaukimas; Konstitucijos 115 straipsnio 6 punkte numatytas teisėją apkaltinusio teismo nuosprendžio įsiteisėjimas) yra susiję vien su objektyvaus pobūdžio fakto nustatymu (konstatavimu), o

kiti (Konstitucijos 115 straipsnio 1 punkte numatytas atsistatydinimas – prašymas atleisti iš pareigų; Konstitucijos 115 straipsnio 3 punkte numatyta sveikatos būklė, neleidžianti jam atlikti teisėjo pareigų; Konstitucijos 115 straipsnio 4 punkte numatyti išrinkimas teisėjo sutikimu į kitas pareigas arba perkėlimas teisėjo sutikimu į kitą darbą; Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytas poelgis, kuriuo buvo pažemintas teisėjo vardas) suponuoja ne tik atitinkamų faktų nustatymą (konstatavimą), bet ir jų vertinimą.

Akivaizdu, kad tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, nes pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, arba įsiteisėjo tą teisėją apkaltinęs teismo nuosprendis, minėta speciali teisėjų institucija privalo įsitikinti, ar iš tikrųjų yra nurodyti objektyvaus pobūdžio faktai, ir, jeigu jie yra, privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų. Pabrėžtina, kad jeigu Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija nustato, jog minėti objektyvaus pobūdžio faktai iš tikrųjų yra, ji pagal Konstituciją negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, gavęs tokį patarimą, privalo atleisti atitinkamą teisėją iš pareigų (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas – privalo teikti jį Seimui atleisti, o jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas – privalo prašyti Seimo pritarimo jį atleisti). Konstatuotina, kad tokiais atvejais pagal Konstituciją tą teisėją atleisti yra privaloma.

<...>

Tuo tarpu tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, nes yra vienas (ar keli) iš Konstitucijos 115 straipsnio 1, 3, 4 ir 5 punktuose numatytų pagrindų, minėta speciali teisėjų institucija privalo (atitinkamai) ne tik įsitikinti, kad teisėjas prašo būti atleistas iš pareigų, bet ir įvertinti, ar jis tai daro savo valia, niekieno neverčiamas (Konstitucijos 115 straipsnio 1 punktas), ne tik įsitikinti, kad teisėjas turi sveikatos problemų, bet ir įstatymų nustatyta tvarka įvertinti, ar jo sveikatos būklė tikrai yra tokia, kad jis negali eiti teisėjo pareigų (Konstitucijos 115 straipsnio 3 punktas), ne tik įsitikinti, ar teisėjas yra išrinktas į kitas pareigas ar perkeltas į kitą darbą, bet ir įvertinti, ar jis į tas pareigas išrinktas ar į tą kitą darbą perkeltas jo sutikimu (Konstitucijos 115 straipsnio 4 punktas), ne tik įsitikinti, kad tam tikras teisėjo poelgis (veika) buvo, bet ir įvertinti, ar jis šiuo poelgiu (veika) tikrai pažemino teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas). Jeigu (atitinkamai) teisėjas tikrai savo valia prašo būti atleistas iš pareigų, jo sveikatos būklė tikrai yra tokia, kad jis negali eiti teisėjo pareigų, jis tikrai į kitas pareigas yra išrinktas ar į kitą darbą perkeltas jo sutikimu, jis tikrai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų. Pabrėžtina, kad tokiais atvejais minėta speciali teisėjų institucija negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti to teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, gavęs tokį patarimą, turi įgaliojimus atleisti teisėją iš pareigų (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas – turi įgaliojimus teikti jį Seimui atleisti, o jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas – turi įgaliojimus prašyti Seimo pritarimo jį atleisti); tai turi būti padaroma nedelsiant. Bet jeigu Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija konstatuoja, kad (atitinkamai) nors teisėjas formaliai ir prašo būti atleistas iš pareigų savo noru, iš tikrųjų jis tai daro patyręs kieno nors neteisėtą įtaką, spaudžiamas ar kitaip neleistinai raginamas kokių nors asmenų ar organizacijų (institucijų), kad nors teisėjas ir turi sveikatos problemų, jo sveikatos būklė tikrai nėra tokia, kad jis negalėtų eiti teisėjo pareigų, kad nors teisėjas ir buvo išrinktas į kitas

pareigas ar perkeltas į kitą darbą, tai buvo padaryta be jo sutikimo, kad nors tam tikras teisėjo poelgis (veika) ir buvo, tuo poelgiu (veika) jis nepažemino teisėjo vardo, speciali teisėjų institucija negali patarti Respublikos Prezidentui atleisti to teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, negavęs tokio patarimo, negali jo atleisti iš pareigų.

Kita vertus, apskritai nėra neįmanomos ir tokios situacijos (nors jos būtų itin retos), kai Respublikos Prezidentui jau kreipusis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo atleidimo iš pareigų ir net šiai institucijai jau patarus Respublikos Prezidentui tą teisėją atleisti, išnyksta pats pagrindas, dėl kurio teisėjas turėjo būti atleistas. Antai teisėjas, pareiškęs, kad atsistatydina, pasikeitus aplinkybėms gali kreiptis į Respublikos Prezidentą ir prašyti neatleisti jo iš pareigų. Tokiais (išimtiniais) atvejais Respublikos Prezidentas turi tam tikrą sprendimo nuožiūros laisvę.

Pabrėžtina, kad iš Konstitucijos kylantis negalimumas Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas – negalimumas teikti jo Seimui atleisti, o jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas – negalimumas prašyti Seimo pritarimo jį atleisti) be Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo yra labai svarbi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantija, viena iš priemonių, padedančių visų be išimties bendrosios kompetencijos teismų (taip pat visų be išimties pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų) teisėjams apsaugoti nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, kitų asmenų kišimosi į teisėjo ar teismo veiklą, kuri *expressis verbis* draudžia (ir už kurių numatyti atsakomybę įstatymų leidėją įpareigoja) Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija neturi įgaliojimų patarti dėl teisėjo atleidimo tais atvejais, kai jis yra paskiriamas Konstitucinio Teismo teisėju arba Vyriausybės nariu

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad, atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Respublikos Prezidento ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos santykių konstitucinį reguliavimą, ši speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais.

Tai nereiškia, kad iš Konstitucijos nekyla tam tikrų išimčių, kai tokio patarimo į šią instituciją kreiptis nereikia.

Cituotas oficialios konstitucinės doktrinos nuostatas aiškindamas kitų Konstitucijos nuostatų kontekste, Konstitucinis Teismas savo 2005 m. birželio 2 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija taip pat neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Aukščiausiojo Teismo pirmininko konstitucinės teisės teikti Seimui kandidatą į Konstitucinio Teismo teisėjus ir Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti, nes taip būtų sudarytos prielaidos sukliudyti Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota, kad „Konstitucinio Teismo teisėju paskyrus asmenį, kuris paskyrimo metu ėjo kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo pareigas, jis iki priesaikos Seime turi būti atleistas iš šių pareigų. Jeigu Konstitucinio Teismo teisėju paskirtas asmuo paskyrimo metu

ėjo Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigas, Respublikos Prezidentas turi konstitucinę pareigą teikti Seimui, o Seimas – konstitucinę pareigą šį paskirtąjį Konstitucinio Teismo teisėją atleisti iš Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų iki Konstitucinio Teismo teisėjo priesaikos Seime. Priešingu atveju paskirtajam Konstitucinio Teismo teisėjui būtų sukludyta pradėti eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas ir kartu būtų kliudoma Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų“. Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarime taip pat yra konstatuota, kad „pagal Konstituciją jokia institucija, joks pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti. <...> Skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus pagal Konstituciją atitinkamus įgaliojimus turi tik kandidatus teikiantys Seimui valstybės pareigūnai ir Seimas. <...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija <...> pagal Konstituciją apskritai neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu. Taigi ši institucija pagal Konstituciją neturi ir įgaliojimų patarti dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo atleidimo iš pareigų tais atvejais, kai šis teisėjas yra Seimo paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju. <...> Cituoti Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo teiginiai „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais“ ir „šios institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų“ negali būti aiškinami neatsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, reglamentuojančias Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimą tvarką. <...> Prieš priimdamas sprendimą dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo, paskirto Konstitucinio Teismo teisėju, atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją neturi kreiptis patarimo į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją <...>, o ši institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl to. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos minėti specialiai teisėjų institucijai <...> sukludyti paskirtajam Konstitucinio Teismo teisėjui pradėti eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas ir kartu būtų kliudoma Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų, įgyvendinti Seimo nutarimą dėl Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo“.

Remiantis analogiškais argumentais konstatuotina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl teisėjo atleidimo ir tais atvejais, kai kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjas yra paskiriamas į kitas pareigas, nes yra sudaroma kuri nors kita Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta valstybės institucija, vykdanči Lietuvoje valstybės valdžią (išskyrus bendrosios kompetencijos teismus bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtus specializuotus teismus, dėl kurių Konstitucijoje yra eksplicitinės nuostatos, nustatančios atitinkamus minėtos teisėjų institucijos įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui).

Atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją teisėjas, kol jis eina tas pareigas, negali būti renkamas Seimo nariu ar Respublikos Prezidentu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas), konstatuotina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl teisėjo atleidimo tais atvejais, kai iš pareigų atleidžiamas kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjas, paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju, ir tais

atvejais, kai iš pareigų yra atleidžiamas kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjas, kuris (sudarant Vyriausybę ar keičiant jos sudėtį) yra skiriamas Vyriausybės nariu (Ministru Pirmininku arba ministru).

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija neturi įgaliojimų patarti dėl teisėjo pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 74 ir 116 straipsnius Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, šurkščiai pažeidę Konstituciją arba sulaužę priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka (kaip, beje, ir Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai).

Pagal Konstituciją tokiais atvejais Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija taip pat neturi jokių įgaliojimų Seimui patarti, ar Aukščiausiojo Teismo pirmininką, šio teismo teisėją, Apeliacinio teismo pirmininką, šio teismo teisėją pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Tokiais atvejais atsvara politinės institucijos – Seimo sprendimams yra teisminės valdžios institucija – Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada).

Respublikos Prezidento kreipimasis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimas yra reikalingas skiriant, paaukštinant, perkeliant ar atleidžiant iš pareigų bet kurį bendrosios kompetencijos teismo teisėją ar šio teismo pirmininką (bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėją), išskyrus <...> iš Konstitucijos kylančias išimtis, kai Respublikos Prezidentas neturi kreiptis tokio patarimo, nes teisėjas iš pareigų yra atleidžiamas dėl to, kad yra skiriamas Vyriausybės nariu (Ministru Pirmininku arba ministru) arba Konstitucinio Teismo teisėju, taip pat kai Aukščiausiojo Teismo pirmininkas arba teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas arba teisėjas yra atleidžiamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Taigi Respublikos Prezidentas tokį patarimą turi gauti ir tais atvejais, kai teisėjas (apylinkės, apygardos teismo) yra skiriamas arba atleidžiamas vien jo, Respublikos Prezidento, sprendimu, apskritai nedalyvaujant Seimui, ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko paskyrimo arba atleidimo, ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas teikia Seimui skirti arba atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėją ar šio teismo pirmininką. Visais šiais atvejais (išskyrus aptartas iš pačios Konstitucijos kylančias išimtis) Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui yra būtinas – tai yra neatsiejama, konstituciškai privaloma teisėjų paskyrimo, paaukštinimo (t. y. paskyrimo aukštesnės grandies teisėju atleidžiant iš ankstesnių pareigų arba paskyrimo į vadovaujančias arba aukštesnes vadovaujančias pareigas tame pačiame teisme), perkėlimo (darbo vietos keitimo), atleidimo iš pareigų procedūros dalis. Negavęs tokio patarimo, Respublikos Prezidentas negali skirti arba atleisti apylinkės, apygardos teismo teisėjo ar pirmininko, negali kreiptis į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko paskyrimo arba atleidimo, negali teikti Seimui skirti arba atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko.

Pabrėžtina ir tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas konstitucinis institutas – Respublikos Prezidento kreipimasis į šioje dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, reiškia ne tik tai, kad Respublikos Prezidentas turi pareigą, prireikus skirti, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją kreiptis atitinkamo patarimo į šioje dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją, bet ir tai, kad ši speciali teisėjų institucija, gavusi atitinkamą Respublikos Prezidento kreipimąsi, turi konstitucinę pareigą svarstyti tokį kreipimąsi ir arba patarti Respublikos Prezidentui (atitinkamai) skirti asmenį apylinkės, apygardos teismo teisėju, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų apylinkės, apygardos teismo teisėją, kreiptis į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo arba šio teismo pirmininko paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų, teikti Seimui skirti, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėją, skirti, perkelti, atleisti šio teismo pirmininką, arba patarti Respublikos Prezidentui asmens neskirti apylinkės, apygardos teismo teisėju, nepaaukštinti, neperkelti, neatleisti iš pareigų apylinkės, apygardos teismo teisėjo, nesikreipti į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo arba šio teismo pirmininko paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų, neteikti Seimui skirti, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėjo, skirti, perkelti, atleisti šio teismo pirmininko. Toks patarimas turi būti duodamas griežtai laikantis tinkamo teisinio proceso reikalavimų ir įvertinus vien atitinkamų asmenų profesinį pasirėngimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą atitinkamoms pareigoms (ar teisėjo darbui apskritai).

Pažymėtina, kad Konstitucija nenumato ir netoleruoja tokios situacijos, kai jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija nepataria Respublikos Prezidentui, jam į šią specialią teisėjų instituciją kreipusis patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, arba pataria jam ne dėl to, dėl ko buvo kreiptasi; pagal Konstituciją minėta speciali teisėjų institucija turi aiškiai ir nedviprasmiškai patarti Respublikos Prezidentui (atitinkamai) skirti asmenį teisėju, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją (o jeigu skiriamas, paaukštinamas, perkeliamas ar atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patarti teikti asmenį skirti arba atleisti Seimui) arba patarti asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti, neperkelti, neatleisti teisėjo iš pareigų (o jeigu skiriamas, paaukštinamas, perkeliamas ar atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patarti neteikti Seimui asmens skirti arba atleisti).

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją yra negalimos ir tokios teisinės situacijos, kai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija savo iniciatyva pataria Respublikos Prezidentui dėl kurio nors asmens paskyrimo teisėju, teisėjo paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, nors Respublikos Prezidentas dėl to į ją nesikreipė. Minėta speciali teisėjų institucija Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatytus įgaliojimus gali vykdyti tik tada (po to), kai dėl to į ją atitinkamo patarimo yra kreipęsis Respublikos Prezidentas.

<...>

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Respublikos Prezidentas, prieš kreipdamasis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, turėtų tokį kreipimąsi derinti su kuria nors valstybės institucija, kuriuo nors valstybės pareigūnu, kuria nors kita institucija, kuriuo nors kitu asmeniu. Pagal Konstituciją Respublikos Prezidento kreipimosi į minėtą

specialią teisėjų instituciją patarimo negali saistyti ir nesaisto jokios valstybės institucijos, jokio valstybės pareigūno, jokios kitos institucijos, jokio kito asmens sprendimai.

Įstatymais negalima nustatyti ir tokio teisinio reguliavimo, kad Respublikos Prezidentas būtų įpareigotas, kreipdamasis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl asmens paskyrimo teisėju, teisėjo paaukštinimo, perkėlimo, teikti šiai specialiai teisėjų institucijai ne vieno, bet kelių asmenų kandidatūras į tą pačią laisvą vietą, o minėta speciali teisėjų institucija turėtų ir (arba) galėtų rinktis, dėl kurio iš Respublikos Prezidento pateiktų asmenų paskyrimo teisėju, paaukštinimo, perkėlimo Respublikos Prezidentui patarti.

<...> Konstitucija nesuponuoja galimybės nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmenys, išlaikę atitinkamą egzaminą ar egzaminus ir įtraukti į kandidatų tapti teisėjais sąrašus, būtų kaip nors reitinguojami, būtų sudaromos jų pirmumo ar kitokios eilės ir pan., kurios susaistytų Respublikos Prezidentą jam kreipiantis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo paskyrimo. Kartu pabrėžtina, kad Respublikos Prezidentas asmenis, dėl kurių paskyrimo teisėjais jis kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, gali rinktis tik iš tų, kurie yra išlaikę atitinkamą egzaminą ar egzaminus ir yra įtraukti į kandidatų tapti teisėjais sąrašus, arba iš kitų asmenų, kurie gali būti teisėjais be egzaminų, jeigu tai konstituciškai pagrįsta.

<...>

Kadangi pagal Konstituciją į jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją kreiptis patarimo gali tik Respublikos Prezidentas, prieš kreipdamasis minėto patarimo, jis turi, pasinaudojęs įstatymų nustatytais galimybėmis (*inter alia* pareikalavęs iš atitinkamų valstybės institucijų (pareigūnų) informacijos), išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, *inter alia* tai, ar siūlomas skirti teisėju asmuo, siūlomas perkelti ar paaukštinti teisėjas atitinka teisėjui (taip pat tos teismų sistemos ir tos grandies teismo teisėjui) keliamus reikalavimus, ar jis turi atitinkamam darbui būtiną kvalifikaciją, ar jis yra nepriekaištingos reputacijos, ar nėra kitų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti skiriamas teisėju, paaukštinamas, perkeliamas (arba skiriamas būtent Respublikos Prezidento nurodyto teismo teisėju, paaukštinamas paskiriant būtent į tą teismą, perkeliamas būtent į tą teismą).

Pagal Konstitucijos 85 straipsnį Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus-dekretus. Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų yra įgyvendinami išleidžiant atitinkamą Respublikos Prezidento dekretą. Tokiame Respublikos Prezidento dekrete gali būti nurodomas ir laikas, per kurį atitinkamas patarimas turi būti gautas. Jeigu atitinkamame Respublikos Prezidento dekrete toks laikas yra nurodytas, laikytis šio termino Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai įstatymo numatytai teisėjų institucijai yra privaloma.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos veiklos skaidrumo reikalavimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija formuojant teisėjų korpusą yra atsvara Respublikos Prezidentui – politinei valstybės valdžios institucijai. Tai suponuoja, kad šios specialios teisėjų institucijos veikla turi būti skaidri, idant nei teismų sistemai, nei Respublikos Prezidentui, nei visuomenei nekiltų

pagrįstų abejonių dėl formuojamo teisėjų korpuso, nes tuomet apskritai mažėtų žmonių pasitikėjimas teise, valstybės teisine sistema; todėl minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai Respublikos Prezidentui turi būti racionaliai argumentuoti, motyvai, dėl kurių patariama tam tikrą asmenį skirti teisėju, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją arba patariama to asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti, neperkelti, neatleisti iš pareigų teisėjo (o jeigu yra skiriamas, paaukštinamas, perkeliamas ar atleidžiamas iš pareigų Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patariama teikti jo kandidatūrą Seimui arba jos neteikti), turi būti aiškiai išdėstyti. Jokie minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai (ar kiti sprendimai) negali būti grindžiami prielaidomis, subjektyviomis minėtos specialios teisėjų institucijos narių nuostatomis ar nuomonėmis, juos būtina pagrįsti vien nustatytais (išsiaiškintais) faktais, įvertinus atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą atitinkamoms pareigoms (ar teisėjo darbui apskritai). Šiame kontekste pažymėtina, jog, atsižvelgiant į tai, kad nuo minėtos specialios teisėjų institucijos veiklos bei sprendimų galiausiai priklauso ir žmonių pasitikėjimas teise, valstybės teisine sistema, įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas su Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos veikla susijusius santykius, gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad, minėtai specialiai teisėjų institucijai neatsakingai įgyvendinus jai Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus, jos sudėtis būtų iš esmės pakeista; tokio teisinio reguliavimo nustatymas suponuoja tai, kad turi būti nustatyta ir dėl atitinkamų sprendimų galinčių kilti ginčų nagrinėjimo tvarka; nustatydamas minėtą teisinį reguliavimą, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos.

Konstituciniai reikalavimai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos sudarymui, veiklai ir darbo organizavimui

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Atsižvelgiant į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos paskirtį, konstitucinį statusą, ypatingą vaidmenį formuojant teisėjų korpusą, konstatuotina, kad iš Konstitucijos šios valstybės institucijos veiklai, jos darbo organizavimui kyla tam tikri reikalavimai.

Antai prieš patardama Respublikos Prezidentui dėl kurio nors bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto teismo teisėjo paskyrimo, paaukštینimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų, minėta speciali teisėjų institucija turi pareigą išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, *inter alia* tai, ar siūlomas skirti teisėju asmuo, siūlomas perkelti ar paaukštinti teisėjas atitinka teisėjui (taip pat tos teismų sistemos bei tos grandies teismo teisėjui) keliamus reikalavimus, ar jis turi atitinkamam darbui būtiną kvalifikaciją, ar jis yra nepriekaištingos reputacijos, ar nėra kitų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti skiriamas teisėju, paaukštinamas, perkeliamas (arba skiriamas būtent Respublikos Prezidento nurodyto teismo teisėju, paaukštinamas paskiriant būtent į tą teismą, perkeliamas būtent į tą teismą). Įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad minėta speciali teisėjų institucija turėtų įgaliojimus gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų (jų pareigūnų) visą reikalingą informaciją, kuri leistų išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes. Atsakomybė už atitinkamą patarimą Respublikos Prezidentui tenka būtent minėtai specialiai teisėjų institucijai, į kurią Respublikos Prezidentas kaip tik ir kreipėsi atitinkamo patarimo. Tai, kad, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, Respublikos Prezidentas, prieš kreipdamasis į šią specialią teisėjų instituciją patarimo, turi pasinaudoti įstatymų nustatytais galimybėmis

ir išsiaiškinti bei įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, neatleidžia minėtos specialios teisėjų institucijos nuo šios pareigos ir atsakomybės.

Akivaizdu, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos nariai gali išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, *inter alia* tai, ar siūlomas skirti teisėju asmuo, siūlomas perkelti ar paaukštinti teisėjas atitinka teisėjui (taip pat tos teismų sistemos ir tos grandies teismo teisėjui) keliamus reikalavimus, ar jis turi atitinkamam darbui būtiną kvalifikaciją, ar jis yra nepriekaištingos reputacijos, ar nėra kitų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti skiriamas teisėju, paaukštinamas, perkeliamas (arba skiriamas būtent Respublikos Prezidento nurodyto teismo teisėju, paaukštinamas paskiriant būtent į tą teismą, perkeliant būtent į tą teismą), tik tuomet, kai jie iš anksto gauna visą atitinkamam klausimui svarstyti būtiną informaciją, turi galimybę ją atidžiai išnagrinėti, prireikus pareikalauti papildomos informacijos ir pan. Minėtos specialios teisėjų institucijos darbas negali būti organizuojamas taip, kad kuri nors informacija svarstomam klausimui būtų pateikiama ne laiku, ne iš anksto, o tik šios specialios teisėjų institucijos posėdyje, taip pat kad kuri nors informacija svarstomam klausimui būtų pateikiama ne visiems šios specialios teisėjų institucijos nariams, o tik kai kuriems iš jų (selektyviai), pavyzdžiui, tik tiems šios specialios teisėjų institucijos nariams, kurie dalyvauja tame posėdyje. Šiame kontekste, ypač atsižvelgiant į tai, kad Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją turi gauti būtent Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos, kaip kolegialios valstybės institucijos, o ne jos dalies (t. y. grupės teisėjų) patarimą dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, pažymėtina, kad minėtos specialios teisėjų institucijos, kuri, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, yra Konstitucijoje numatyta valstybės institucija, o ne visuomeniniais pagrindais veikiantis darinys, veikla apskritai negalėtų būti laikoma visiškai atitinkančia jos konstitucinę paskirtį, jeigu daug jos narių nedalyvautų posėdžiuose. Pažymėtina ir tai, kad minėtos specialios teisėjų institucijos darbas turi būti organizuotas taip, kad dėl kiekvieno patarimo Respublikos Prezidentui būtų balsuojama posėdyje, kad pasibaigus balsavimui kiekvienas šios specialios teisėjų institucijos narys žinotų, kaip balsavo kiekvienas kitas šios specialios teisėjų institucijos narys, kad balsavimo rezultatai nekeltų jokių abejonių dėl jų tikrumo. Minėtų nuostatų nepaisymas reikštų, kad yra iš esmės nukrypstama nuo tinkamo teisinio proceso reikalavimų, kurių teisinėje valstybėje privalo paisyti.

Ypač pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos paskirtis, konstitucinis statusas, ypatingas vaidmuo formuojant teisėjų korpusą, veiklos skaidrumo reikalavimas suponuoja šios specialios teisėjų institucijos veiklos viešumą. Tai, kad minėtos specialios teisėjų institucijos veikla negali būti nevieša, reiškia, be kita ko, jog apie visus šioje specialioje teisėjų institucijoje svarstomus teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų klausimus visuomenė (taip pat ir teisinė bendruomenė) turi būti informuojama iš anksto (apie tai turėtų būti viešai paskelbiama). Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai Respublikos Prezidentui turi būti racionaliai argumentuoti, motyvai, dėl kurių patariama tam tikrą asmenį skirti teisėju, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją arba patariama to asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti, neatleisti iš pareigų (o jeigu skiriamas, paaukštinamas, perkeliamas ar atleidžiamas iš pareigų Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patariama teikti jo kandidatūrą Seimui arba jos neteikti), turi būti aiškiai išdėstyti. Šie argumentai, motyvai turi būti dėstomi suprantamai. Visuomenė turi būti informuojama apie priimtus sprendimus (patarimus Respublikos Prezidentui). Pabrėžtina ir tai, kad kai Respublikos Prezidentas

kreipiasi patarimo, kiekvienas minėtos specialios teisėjų institucijos narys turi aiškiai ir nedviprasmiškai pareikšti savo poziciją kiekvienu klausimu.

Konstitucijoje (jos 112 straipsnio 5 dalyje) yra eksplicitiškai įtvirtinti tik šie Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai: ji, kai į ją kreipiasi Respublikos Prezidentas, turi patarti jam dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, t. y. (kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime) „visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais“, išskyrus (kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarime ir šiame Konstitucinio Teismo nutarime) iš pačios Konstitucijos kylančias išimtis (kurių yra labai nedaug). Pabrėžtina, kad jokia kita institucija, joks pareigūnas, joks kitas asmuo negali vykdyti šių įgaliojimų; minėtų įgaliojimų niekam perduoti negali ir pati Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Jeigu taip būtų, taip pat jeigu įstatymų leidėjas apribotų šiai specialiai teisėjų institucijai Konstitucijoje eksplicitiškai priskirtus įgaliojimus, būtų pažeista ne tik Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalis, bet ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis, pagal kurią valdžios galias riboja Konstitucija, konstitucinis teisinės valstybės principas.

Pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotės „pataria speciali teisėjų institucija“ prasmės išsiaiškinimas negali būti grindžiamas vien verbaliniu, pažodiniu joje vartojamų sąvokų aiškinimu; ši formuluotė aiškintina atsižvelgiant į įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) įtvirtintą teisėjų korpuso formavimo tvarką, pagal kurią valstybės valdžios institucijoms ir kitoms institucijoms, dalyvaujančioms formuojant teisėjų korpusą, yra nustatyti skirtingi įgaliojimai: teisėjus į pareigas skiria ir atleidžia politinio pobūdžio institucijos – Seimas arba Respublikos Prezidentas, o patarimus Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų duoda Teismo, t. y. savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos institucija, kuri, kaip ir teisminė valdžia apskritai, yra ne politinio, bet vien profesinio pobūdžio.

Taigi Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotė „pataria speciali teisėjų institucija“ reiškia, kad, pirma, minėta valstybės institucija turi būti sudaryta šioje dalyje nurodytam tikslui – patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų, antra, ši valstybės institucija turi būti sudaryta vien iš teisėjų. Konstatuotina, kad pagal Konstituciją ne tik jokia kita institucija, joks pareigūnas, joks kitas asmuo negali turėti įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, bet ir pati Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta institucija gali būti sudaryta ne iš kokių kitų asmenų (narių), bet vien iš teisėjų; priešingu atveju, t. y. jeigu ši institucija būtų sudaryta ne iš teisėjų arba ne vien iš teisėjų, būtų nepaisoma šioje dalyje įtvirtintos valstybės institucijos – specialios teisėjų institucijos konstitucinės sampratos (kad formuojant teisėjų korpusą minėta speciali teisėjų institucija yra atsvara Respublikos Prezidentui – politinei institucijai), tokia institucija pagal Konstituciją negalėtų turėti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytų įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų. Tik profesiniu pagrindu sudaryta institucija, t. y. speciali teisėjų institucija, gali deramai įvertinti, ar asmens profesinė kvalifikacija yra tokia, kad jis gali būti skiriamas teisėju, ar asmuo, kuris jau yra teisėjas, gali būti paaukštinamas ir t. t. Tik profesiniu pagrindu sudaryta institucija, t. y. speciali teisėjų institucija, gali būti atsvara Respublikos Prezidentui – ir kaip vykdomosios valdžios subjektui, ir kaip politinio pobūdžio institucijai – formuojant teisėjų korpusą. Tik tokia institucija gali užtikrinti teisėjų ir teismų nepriklausomumą *inter alia* tuo aspektu, kad visų be išimties teismų teisėjai būtų apsaugoti nuo

valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, kitų asmenų kišimosi į teisėjo ar teismo veiklą (tokį kišimąsi <...> *expressis verbis* draudžia Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis). Formuliuotė „pataria speciali teisėjų institucija“ negali būti aiškinama plečiamai, kaip esą nedraudžianti nustatyti ir tokio teisinio reguliavimo, kad į šią, būtent teisėjų instituciją galėtų būti įtraukiami ir ne teisėjai, nes šitoks plečiamasis konstitucinės sąvokos „pataria speciali teisėjų institucija“ aiškinimas ir juo grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas nepaisyti Konstitucijoje įtvirtinto teismų nepriklausomumo principo (apimančio ir teisminės valdžios savivaldą) *inter alia* tuo aspektu, kad Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų patartų ne vien iš teisėjų, bet ir iš kitų asmenų (net politikų) sudaryta institucija, negalinti profesiniu požiūriu vertinti, ar asmenys, siekiantys tapti teisėjais, atitinka teisėjui keliamus reikalavimus, *inter alia* ar toks asmuo turi teisėjo darbui būtiną profesinę kvalifikaciją, ar teisėjas turi pakankamą profesinę kvalifikaciją, kad galėtų būti paaukštintas, ir t. t. Tokiu teisiniu reguliavimu, kai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją sudaro ne tik teisėjai, bet ir kiti asmenys, būtų nepaisoma ne tik Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinės sampratos, bet ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuliuotė „įstatymo numatyta speciali teisėjų institucija“ reiškia, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją vienaip arba kitaip reglamentuoti šioje dalyje numatytos valstybės institucijos – specialios teisėjų institucijos sudarymą, įgaliojimus ir veiklą (žinoma, paisydamas Konstitucijos, *inter alia* minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinės sampratos). <...>

<...>

Minėta, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus nustatyti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos sudarymo tvarką. Tai turi būti padaryta Teismų įstatyme. Nustatydamas tokią tvarką įstatymų leidėjas negali nepaisyti *inter alia* tos aplinkybės, kad joks teisminės valdžios pareigūnas negali būti traktuojamas kaip visos teisminės valdžios vadovas ar atstovas santykiuose su kitomis valstybės valdžiomis ir kad savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją apskritai negali būti pernelyg centralizuota. Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo nepriklausomumas suponuoja vienodą visų teisėjų teisinį statusą vykdant teisingumą: negali būti nustatomos nevienodos teisėjų nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos; joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui arba kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Privalu paisyti ir tos aplinkybės, kad Konstitucijoje įtvirtinta Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivalda ir vienodas teisėjų teisinis statusas suponuoja *inter alia* tai, kad ir savivaldos institucijose visi teisėjai turi vienodą teisinį statusą, vadinasi, ir teisminės valdžios savivaldos institucijose jie yra lygūs ir nėra pavaldūs jokiai kitam teisėjui (taip pat ir aukštesnės grandies arba instancijos teismo teisėjui ar pirmininkui). Taigi teisminės valdžios savivaldos institucijose joks teisėjas negali turėti daugiau teisių nei kuris nors kitas teisėjas. Todėl įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos vadovu kuris nors teisėjas taptų *ex officio* (pagal pareigas). Konstatuotina, kad Konstitucija toleruoja tik tokią jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų

institucijos vadovo (pirmininkaujancio asmens) rinkimo tvarka, kai šios specialios teisėjų institucijos vadovą (pirmininkaujantį asmenį) išrenka patys šios institucijos nariai arba demokratiškai sušauktas įstatymo numatytas teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimas (galintis rinkti ir pačios šios specialios teisėjų institucijos narius). Kitoks teisinis reguliavimas, t. y. toks, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos vadovu *ex officio* yra kuris nors teisėjas (kurio nors teismo pirmininkas), būtų nesuderinamas su *inter alia* Konstitucijoje įtvirtintu Teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, savivaldos principu, taip pat su konstituciniu teisinės valstybės principu.

Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucijoje įtvirtintą Teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, savivaldos principą, savivaldės teisminės valdžios decentralizuotumą atitiktų ir rotacinis vadovavimas (pirmininkavimas) minėtai specialiai teisėjų institucijai.

Šiek tiek kitaip vertintina galimybė tam tikriems teisėjams *ex officio* būti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos nariais.

Minėti konstituciniai imperatyvai (savivaldės teisminės valdžios decentralizuotumas, teisėjo nepriklausomumas, visų teisėjų vienodas teisinis statusas vykdant teisingumą, teisėjo nepavaldumas vykdant teisingumą jokiame kitame teisėjui ar kurio nors teismo pirmininkui ir t. t.) suponuoja demokratišką šios specialios teisėjų institucijos formavimo tvarką. Taigi pagal Konstituciją šios specialios teisėjų institucijos narius, bent absoliučią jų daugumą, turi demokratiškai išrinkti patys teisėjai (jų atstovai); rinkimų tvarka turi būti tokia, jie turi būti organizuoti ir vykdomi taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų abejoti šių rinkimų demokratiškumu, *inter alia* tuo, ar kurie nors teisėjai renkant minėtą specialią teisėjų instituciją nebuvo traktuojami kaip nelygūs kitiems ir kt.

Kartu paminėtina, jog Konstitucijai neprieštarautų ir toks teisinis reguliavimas, kad minėtos specialios teisėjų institucijos nariais kai kurie teisėjai (palyginti nedidelė jos narių dalis), būtent Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, taip pat pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų aukščiausiosios grandies specializuotų teismų (šiuo metu – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) pirmininkai, taptų *ex officio*. Konstitucijai neprieštarautų ir toks teisinis reguliavimas, kad minėtos specialios teisėjų institucijos nariai būtų teisėjai, išrinkti pakankamai gausios Lietuvos Respublikos teismų teisėjus vienijančios visuomeninės teisėjų organizacijos; tačiau pabrėžtina, kad tokie teisėjai turėtų sudaryti palyginti nedidelę minėtos specialios teisėjų institucijos narių dalį; šiuo atveju rinkimų tvarka taip pat turi būti tokia ir jie turi būti organizuoti ir vykdomi taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų abejoti šių rinkimų demokratiškumu. Konstitucijai taip pat neprieštarautų toks teisinis reguliavimas, kad palyginti nedidelę dalį šios specialios teisėjų institucijos narių skirtų Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Šiame kontekste pabrėžtina, jog tai, kad kai kuriuos specialios teisėjų institucijos narius gali paskirti Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras, jokiu būdu negali būti interpretuojama kaip šių teisėjų buvimas Respublikos Prezidento arba teisingumo ministro atstovais arba įgaliojinais nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje: pagal Konstituciją negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad tokie teisėjai turėtų kaip nors atsiskaityti Respublikos Prezidentui ir (arba) teisingumo ministrui už savo veiklą Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytoje specialioje įstatymo numatytoje teisėjų institucijoje, kad Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras galėtų duoti jiems kokių nors pavedimų, nurodymų ir pan. Jeigu Teismų įstatymu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad kai kuriuos nurodytos specialios teisėjų institucijos narius skiria Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras, tie teisėjai, tapę šios specialios teisėjų institucijos

nariais ne rinkimų, bet minėto paskyrimo būdu, vis tiek turi likti absoliučiai nepriklausomi nuo juos paskyrusių Respublikos Prezidento ir (arba) teisingumo ministro. Kitoks teisinis reguliavimas, t. y. toks, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos nariais ne rinkimų būdu tapę, bet Respublikos Prezidento ir (arba) teisingumo ministro paskirti teisėjai būtų traktuojami kaip šių valstybės pareigūnų atstovai arba įgaliotiniai nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje, būtų nesuderinamas su *inter alia* Konstitucijoje įtvirtintu Teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, savivaldos principu, taip pat su konstituciniu valdžių padalijimo principu, konstituciniu teisinės valstybės principu.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje įtvirtinti šioje dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai suponuoja tokią šios specialios teisėjų institucijos sudarymo tvarką, kad jos nariais būtų įvairių grandžių bendrosios kompetencijos teismų ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) teisėjai. Tai užtikrintų toks teisinis reguliavimas, kad kiekvienai bendrosios kompetencijos teismų, taip pat pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) grandžiai nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje būtų nustatytas tam tikras skaičius vietų ir kad šios specialios teisėjų institucijos atitinkamus narius (paisant tai teismų grandžiai nustatyto vietų skaičiaus) rinktų būtent tos grandies teismo (teismų) teisėjai.

Tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija turi konstitucinius įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui *inter alia* dėl teisėjų paaukštinimo (kaip ir paskyrimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų), reiškia, jog ši speciali teisėjų institucija turi ir įgaliojimus vertinti teisėjų kvalifikaciją. Minėta, kad patarimai Respublikos Prezidentui turi būti duodami įvertinus atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą. Ar žemesnės grandies teismų teisėjai turi tokią kvalifikaciją, yra taip profesiskai pasirengę, kad galėtų būti paaukštinti (*inter alia* paskirti aukštesnės grandies teisėjais), geriausiai spręsti gali būtent tų teismų, kurie yra aukščiausia apeliacinė ir aukščiausia kasacinė instancija, teisėjai (be abejo, ne vien jie). Todėl būtų konstituciškai pagrįstas toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje būtų nustatomas toks skaičius vietų kiekvienos bendrosios kompetencijos teismų grandžių teisėjams, taip pat kiekvienos pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) grandžių teisėjams, kad šios specialios teisėjų institucijos narių daugumą sudarytų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų aukščiausiųjų instancijų teismų (šiuo metu administracinių teismų sistemoje – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) teisėjai.

Minėta, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija turi būti sudaryta vien iš teisėjų. Šios specialios teisėjų institucijos konstitucinis statusas suponuoja tai, kad jos nariams gali ir turi būti nustatomi tam tikri aukšti reikalavimai: jos nariais gali būti tik teisėjai, turintys aukštą kvalifikaciją, pakankamai didelę teisėjo darbo patirtį, taip pat autoritetą teisėjų profesinėje bendruomenėje. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad minėtos specialios teisėjų institucijos rinkimų tvarka turi būti tokia, jie turi būti organizuoti ir vykdomi taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų abejoti šių rinkimų demokratiškumu.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos įgaliojimai

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Tai, kad Konstitucijoje (jos 112 straipsnio 5 dalyje) yra eksplicitiškai įtvirtinti tik šioje dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai Respublikos Prezidentui patarti, kai jis į ją kreipiasi dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, savaime nereiškia, kad minėta speciali teisėjų institucija gali turėti tik šiuos Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje eksplicitiškai nurodytus įgaliojimus ir negali turėti kitų įgaliojimų, kuriuos jai įstatymų leidėjas būtų nustatęs Teismų įstatymu.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos konstituciniai įgaliojimai yra susiję su teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, bei tam tikrų teisminę valdžią vykdančių teisėjų korpuso narių, įstatymo nustatyta tvarka paskirtų arba išrinktų į minėtą specialią teisėjų instituciją, dalyvavimu priimant sprendimus dėl teisėjų karjeros. Tai suponuoja įstatymų leidėjo teisę nustatyti ir tokius minėtos specialios teisėjų institucijos įgaliojimus, kurie nėra *expressis verbis* nustatyti Konstitucijoje (jos 112 straipsnio 5 dalyje), bet kyla iš šios specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų, susijusių su patarimu Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, t. y. įgaliojimų, susijusių su teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, dalyvavimu priimant sprendimus dėl teisėjų karjeros, taip pat galimybių asmenims siekti teisėjo karjeros užtikrinimu. Antai Konstitucija nedraudžia įstatymu nustatyti, kad ši speciali teisėjų institucija turi įgaliojimus inicijuoti drausmės bylų iškėlimą teisėjams, įgaliojimus skirti teisėjų egzaminų komisijos narius ir kt. (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisminės valdžios savivaldos institucijos

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> iš ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose Konstitucinio Teismo suformuotos teisminės valdžios oficialios konstitucinės doktrinos matyti, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija nėra vienintelis Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, paisydamas konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kitų Konstitucijos nuostatų, turi įgaliojimus įstatymu įtvirtinti ir kitas teisminės valdžios savivaldos institucijas, nustatyti jų sudarymo tvarką, įgaliojimus ir kt. Maža to, siekiant užtikrinti teisminės valdžios savivaldos veiksmingumą, taip pat atsizvelgiant į tai, kad, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją negali būti pernelyg centralizuota, kai kurios tokios kitos institucijos netgi turi būti sudarytos, visų pirma turi būti demokratiškai sušauktas įstatymo numatytas teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimas, be kurio Teismo, kaip visavertės, savarankiškos valstybės valdžios, savivalda apskritai neįmanoma. Reguluodamas su tokių institucijų sudarymu susijusius santykius, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją.

Tačiau pažymėtina, kad jeigu įstatymų leidėjas pasirinktų tokį teisminės valdžios savivaldos modelį, kad, be demokratiškai sušaukto įstatymo numatyto teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimo, būtų tik viena teisėjų savivaldos institucija, vykdanči *inter alia* Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatytus įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų, ir kartu būtų įtvirtinti teisiniai (*inter alia* procedūriniai) mechanizmai, neleidžiantys pernelyg centralizuoti savavaldės

teisminės valdžios, tai savaime nereikštų, kad yra nukrypstama nuo Konstitucijoje įtvirtintos Teismo, kaip savarankiškos ir savavaldės valstybės valdžios, sampratos.

Pažymėtina, kad Teismų įstatymu įtvirtinęs įvairias Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos institucijas (t. y. pasirinkęs tokį teisminės valdžios savivaldos modelį, pagal kurį minėtų institucijų yra keletas), įstatymų leidėjas (ypač atsižvelgdamas į būtinumą užtikrinti visuomenės pasitikėjimą teismine valdžia, teise, valstybės teisine sistema) gali įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad į minėtas kitas teismų savivaldos institucijas įeitytų ne vien teisėjai, bet ir kiti asmenys. Tai savaime neturėtų būti vertintina kaip teisminės valdžios savavaldiškumo, savarankiškumo, visavertiškumo paneigimas. Tačiau ir tokiu atveju kiekvienos iš šių kitų Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos institucijų narių absoliučią daugumą turi sudaryti teisėjai, be to, tokių institucijų vadovai (pirmininkaujantys asmenys) taip pat gali būti tik teisėjai.

<...> ypač pabrėžtina, kad jeigu įstatymu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad į tam tikras teisminės valdžios savivaldos institucijas įeina ne vien teisėjai, bet ir kiti asmenys, tokios institucijos pagal Konstituciją negalėtų vykdyti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytų įgaliojimų – patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, nes būtų pažeista Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis, 112 straipsnio 5 dalis, konstitucinis teisinės valstybės principas. Minėti įgaliojimai, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, priklauso tik Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai teisėjų institucijai, t. y. tokiai institucijai, kurią pagal Konstituciją sudaro vien teisėjai (ir kuri yra sudaryta pirmiausia šioje dalyje nurodytam tikslui).

Teisėjo, atleisto iš pareigų, teisė kreiptis į teismą

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> teisėjas, manantis, jog buvo nepagrįstai, neteisėtai atleistas iš pareigų, pagal Konstituciją turi teisę dėl savo pažeistos teisės gynimo kreiptis į teismą. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeistos, teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, kad negali būti ši teisė dirbtinai suvaržoma arba dirbtinai pasunkinama ją įgyvendinti, kad šios teisės negalima paneigti, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme.

Teisėjų korpuso formavimo ir jų profesinės karjeros teisinis reguliavimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus (paisydamas Konstitucijos normų ir principų) nustatyti asmenų, siekiančių tapti teisėjais, atrankos kriterijus, taip pat nustatyti, kaip yra formuojamas kandidatų tapti teisėjais korpusas, kandidatų, siekiančių tapti aukštesnės grandies teismo teisėjais, korpusas ir t. t. Tai nustatantis teisinis reguliavimas gali būti diferencijuotas *inter alia* pagal tai, kokios grandies teismo teisėju asmuo siekia tapti. Konstitucija nedraudžia nustatyti ir tokios asmenų, siekiančių tapti teisėjais, korpuso formavimo tvarkos, kai asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir pretenduojantys tapti teisėjais, turi išlaikyti specialų egzaminą ar egzaminus, kai yra patikrinama, ar asmuo turi pakankamai profesinių žinių, kad galėtų dirbti teisėjo darbą. <...>

Pabrėžtina ir tai, kad nors dominuojantis aukštesnės grandies teismų teisėjų korpuso formavimo principas yra teisėjų profesinės karjeros principas (kai teisėjai yra paauskstinami juos atleidus iš ankstesnių pareigų ir paskyrus aukštesnės grandies teismų teisėjais), pagal

Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad aukštesnės grandies teismų teisėjais galėtų tapti tik teisėjai. Tokio teisinio reguliavimo nustatymas, teisėjų profesinės karjeros principo suabsoliutinimas sudarytų prielaidas teismų sistemai tapti pernelyg uždara, rutinizuotis ir pan.

Teismų pirmininkų įgaliojimai

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją visų grandžių bendrosios kompetencijos teismų, taip pat pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) pirmininkai neturi jokių kitų įgaliojimų, išskyrus jiems, kaip atitinkamo teismo teisėjams, turintiems vykdyti teisingumą – spręsti bylas, priskirtus įgaliojimus, taip pat jiems, kaip atitinkamų teismų – institucijų vadovams, iš Konstitucijos ir įstatymų kylančius įgaliojimus organizuoti atitinkamo teismo darbą. Iš Konstitucijoje įtvirtintos teismų institucinės sistemos, jos hierarchijos kyla *inter alia* tokie aukštesnės grandies teismų pirmininkų įgaliojimai, kaip drausminių bylų (kitų panašaus pobūdžio bylų) inicijavimas atitinkamų žemesnės grandies teismų teisėjams, šių teismų pirmininkams. Tačiau iš Konstitucijos nekyla, kad kurio nors bendrosios kompetencijos teismo, neišskiriant nė Aukščiausiojo Teismo, ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto teismo (šiuo metu – administracinio teismo) pirmininkas santykiuose su kitomis valstybės institucijomis, kitais valstybės pareigūnais turėtų tokius įgaliojimus, kurie lemtų kitų valstybės institucijų, jų pareigūnų priimamus sprendimus ar nuo kurių tie sprendimai iš esmės priklausytų.

Teisėjo įgaliojimų pratęsimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucija iš esmės neužkerta kelio tokiam įstatymu nustatomam teisiniam reguliavimui, kai teisėjas, nors pasibaigė jo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, dar kurį laiką gali eiti šias pareigas tol, kol bus baigtos nagrinėti tam tikros bylos (jose bus priimti baigiamieji sprendimai), kurios nebuvo baigtos nagrinėti tuo metu (tą dieną), kai pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus. Toks išimtinis teisinis reguliavimas būtų konstituciškai pateisinamas dėl to, kad priešingu atveju, t. y. nenustačius tokio teisinio reguliavimo, sulėtėtų atitinkamų bylų sprendimas – teisingumo vykdymas ir taip galėtų būti sudarytos prielaidos pakenkti asmenų teisėms ir teisėtiems interesams, pažeistos tam tikros konstitucinės vertybės. Tačiau pabrėžtina, kad kiekvienu atveju dėl tokio tik išimtiniais atvejais leistino teisėjo įgaliojimų pratęsimo turi būti išleistas atitinkamas teisės aktas – Respublikos Prezidento dekretas arba (jeigu pratęsimi Aukščiausiojo Teismo teisėjo įgaliojimai) Seimo nutarimas. Kiekvienu tokiu atveju būtinas Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimas dėl įgaliojimų pratęsimo (o jeigu pratęsimi Apeliacinio teismo teisėjo įgaliojimai – ir Seimo pritarimas); toks minėtos specialios teisėjų institucijos patarimas pratęsti teisėjo įgaliojimus kartu reiškia ir jos patarimą atleisti teisėją, kai tik įvyks atitinkamas teisinis faktas – bus baigtos nagrinėti atitinkamos bylos; taigi minėtos specialios teisėjų institucijos patarimas pratęsti įgaliojimus reiškia ir tai, kad teisėjo įgaliojimai turi būti nustatyta tvarka nutraukti, kai tik įvyksta atitinkamas teisinis faktas, su kuriuo siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimas, – baigiamos nagrinėti atitinkamos bylos. <...> įvykus šiam teisiniui faktui, su kuriuo siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimas, dėl teisėjo atleidimo pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų

instituciją Respublikos Prezidentui dar kartą kreiptis nebereikia (nes atitinkamas patarimas jau yra gautas).

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad minėta konstituciškai pateisinama bendro konstitucinio draudimo pratęsti teisėjo įgaliojimus pasibaigus jų laikui arba teisėjui sulaukus pensinio amžiaus išimtis negali būti interpretuojama kaip reiškianti, esą kokiu nors panašiu pagrindu gali būti pratęsimi teismų pirmininkų ar skyrių pirmininkų įgaliojimai.

<...>

Toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratęsti teisėjų įgaliojimus pasibaigus jų laikui (nesvarbu, kuriam laikui yra pratęsimi teisėjo įgaliojimai ir kokios grandies teismo teisėjui jie yra pratęsimi), gali sudaryti prielaidas kitiems asmenims bandyti daryti teisėjui tiesioginę ar netiesioginę įtaką, idant jis, siekdamas, kad jo įgaliojimai būtų pratęsti, priimtų tam tikrus sprendimus savo nagrinėjamosiose bylose; toks teisinis reguliavimas vertintinas kaip galintis teikti paskatą teisėjui bylas nagrinėti ir sprendimus jose priimti ne tik vadovaujantis įstatymu, kaip reikalauja Konstitucija (109 straipsnio 3 dalis), bet ir paisant to, kaip jo nagrinėjamosiose bylose priimti sprendimai atsilieps galimybei ateityje pratęsti jo įgaliojimus. Kitaip tariant, toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas teisėjui savo nagrinėjamosiose bylose priimti tokius sprendimus, kurie atitiks ne paties teisėjo, bet kurių nors kitų asmenų teisingumo sampratą.

Taigi toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratęsti teisėjų įgaliojimus pasibaigus jų laikui, išskyrus pačios Konstitucijos leidžiamas išimtis, yra nesuderinamas su Konstitucijoje įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, ir šio straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo, su konstituciniu teisinės valstybės principu.

Draudimas pratęsti teismų pirmininkų (teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų) įgaliojimus

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Teisėjų profesinės karjeros samprata apima ir tokius atvejus, kai teisėjas yra skiriamas kurio nors teismo pirmininku, kurio nors teismo skyriaus pirmininku ir pan. Jeigu į minėtas teismo pirmininko, teismo skyriaus pirmininko ar kurias nors kitas administracines pareigas teismuose teisėjai buvo paskirti tam tikram įstatymų nustatytam laikui, šiam laikui pasibaigus jie turi būti atleidžiami iš pareigų ir dėl to, kaip ir skiriant juos į tas pareigas, turi būti priimamas atitinkamas individualus teisės taikymo aktas. Teismų pirmininkų, teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų įgaliojimai negali būti pratęsti nei įstatymu, nei kokiu nors kitu bendro pobūdžio normos nustatančiu teisės aktu – tokie įgaliojimai apskritai negali būti pratęsti, nes pasibaigus įgaliojimų laikui jie nutrūksta (dėl to turi būti priimamas individualus teisės taikymo aktas), o tada įstatymų nustatyta tvarka turi būti iš naujo sprendžiama, ar to teismo pirmininku, teismo skyriaus pirmininku ir pan. turi būti skiriamas tas pats teisėjas (jeigu įstatymai numato tokią galimybę), ar kitas asmuo.

Teisėjo konstitucinis statusas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

Teisingumo vykdymo funkcija lemia išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą, kurį atskleidžia įvairios Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios ne tik teisėjo ir teismų nepriklausomumą vykdamas teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalis), bet ir negalimumą teisėjui

užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, gauti kitokį atlyginimą, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje (Konstitucijos 113 straipsnis), draudimą kištis į teisėjo veiklą, teisėjo asmens neliečiamybę (Konstitucijos 114 straipsnis) ir kt. Pagal Konstitucijos 104 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi darbo ir politinės veiklos apribojimai, nustatyti teismų teisėjams (3 dalis), Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokią pat asmens neliečiamybės teisę kaip ir Seimo nariai (4 dalis).

Teisėjų atleidimo iš pareigų (įgaliojimų nutrūkimo) pagrindai, jų įtaka teisėjų socialinių garantijų nutrūkus jų įgaliojimams nustatymui ir taikymui (Konstitucijos 108, 115 straipsniai)

Žr. 9.1.3. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jo garantijos, 2007 m. spalio 22 d. nutarimas.

Reikalavimai teisėjų (pretendentų į teisėjus) profesinei kvalifikacijai (išsilavinimui) (apie teisininkų profesinei kvalifikacijai keliamus reikalavimus žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.4. Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, 2.4.1. Ekonominės teisės, 2.4.1.2. Teisė į darbą, 2.4.1.2.2. Profesinės kompetencijos reikalavimai; oficialiąją konstitucinę doktriną, susijusią su aukštuoju teisiniu išsilavinimu, žr. 2.4.3. Kultūrinės teisės, 2.4.3.1. Teisė į išsilavinimą 2.4.3.1.2. Teisė siekti aukštojo mokslo)

Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas

<...> Kadangi teisinėje valstybėje sprendžiant bylas (teisinius ginčus), kuriose šalims paprastai (o sudėtingose bylose beveik visada) atstovauja profesionalūs teisininkai, paskutinis žodis visuomet priklauso teismui, neatsitiktinai brandžios teisinės kultūros kraštuose pripažįstama, kad teisėjų veikla nubrėžia gaires visai teisininko profesijai ir teisei praktikai šalyje. Todėl negali kelti abejonių tai, kad asmenims, siekiantiems būti teisėjais, teisinėje valstybėje – o Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra *expressis verbis* įtvirtintas teisinės valstybės siekis – gali ir turi būti keliami kuo didžiausi profesinės kvalifikacijos, taip pat ir teisinio išsilavinimo, reikalavimai (net jeigu tokie didžiausi profesinės kvalifikacijos reikalavimai nėra keliami kitiems teisininko profesijos atstovams); jeigu tokie aukščiausi profesinės kvalifikacijos, teisinio išsilavinimo reikalavimai pretendentes į teisėjus nebūtų keliami, būtų sudarytos prielaidos teismų darbiui tapti mažiau efektyviam ir suprastėti jo kokybei, pažeisti asmens teises, laisves, teisėtus interesus, įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes; apskritai būtų sudarytos prielaidos tam, kad teismų, kurių teisėjais buvo paskirti asmenys, neturintys būtinos profesinės kvalifikacijos, vien formaliai vykdomas teisingumas nebūtų toks teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija. Vadinas, įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi įgaliojimus įstatymuose įtvirtinti ir tokį reikalavimą, kad pretendentai į teisėjus būtų įgiję aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, su kuriuo Vakarų teisės tradicijoje yra siejamas aukščiausios teisininko profesinės kvalifikacijos įgijimas.

<...>

<...> „aukštasis teisinis išsilavinimas“ – tai konstitucinė sąvoka; ji vartojama Konstitucijos 103 straipsnio 3 dalyje, kurioje apibrėžiami reikalavimai kandidatams į Konstitucinio Teismo teisėjus. Eksplicitinių nuostatų, apibrėžiančių reikalavimus kandidatams į Konstitucijos 111 straipsnio 1, 2 dalyse nurodytų teismų teisėjus, Konstitucijoje nėra (išskyrus Konstitucijos 112 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad teisėjais Lietuvoje gali būti tik

Lietuvos Respublikos piliečiai). Tokį Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą aiškinant kitų Konstitucijos nuostatų, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, teisėjo ir teismų nepriklausomumo principų, konstitucinės asmens teisės kreiptis į teismą, kontekste, konstatuotina, kad aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimas teisėjams, taigi ir asmenims, pretenduojantiems būti teisėjais, kyla iš Konstitucijos ir yra imperatyvus, jis taikytinas visiems minėtiems pretendentams, kad ir kokio teismo teisėjais tapti jie pretenduotų.

Aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimas pretendentams į teisėjus ir tai, kad įstatymuose gali būti įtvirtintas būtent aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimas šioms asmenims, išplaukia ir iš oficialios konstitucinės teismo, kaip valstybės valdžios, kuri vienintelė formuojama profesiniu pagrindu ir kuriai vienintelei patikėta vykdyti teisingumą, doktrinos nuostatų; įvairūs šios doktrinos aspektai yra plačiai atskleisti Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. vasario 5 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimuose, 2004 m. kovo 31 d. išvadoje, 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimuose, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime, 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimuose, kituose Konstitucinio Teismo aktuose.

<...>

<...> pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas, būtų keliami mažesni profesiniai reikalavimai, *inter alia* reikalaujama žemesnio išsilavinimo ir (arba) žemesnės kvalifikacijos, nei asmenims, norintiems verstis kitomis teisinėmis profesijomis (advokato, prokuroro, notaro, antstolio). Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti ne tik išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą, bet ir konstitucinę teisingumo vykdymo sampratą.

<...>

Atsižvelgiant į teisėjo profesijos svarbą teisinėje valstybėje (*inter alia* į tai, kad, kaip minėta, sprendžiant bylas (teisinius ginčus), kuriose šalims paprastai (o sudėtingose bylose – beveik visada) atstovauja profesionalūs teisininkai, paskutinis žodis visuomet priklauso teismui, – teisėjų veikla nubrėžia gaires visai teisininko profesijai ir teisei praktikai šalyje) konstatuotina, kad asmeniui, pretenduojančiam į teisėjo pareigas, nepakanka vien Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytų pagrindinių – pirmosios pakopos teisės krypties studijų, skirtų tik teoriniams profesijos pagrindams perteikti ir savarankiškam darbui būtiniams profesiniams įgūdžiams suformuoti; iš Konstitucijos kylantis aukštos teisėjo profesinės kvalifikacijos reikalavimas suponuoja tai, kad teisėjais tapti siekiantys asmenys turi būti įgiję tokį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kurį gali užtikrinti tik Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytos dvipakopės nuosekliosios teisės krypties universitetinės studijos (t. y. teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikaciniai laipsniai) arba vientisosios teisės krypties studijos, kai tęstinumu susiejamos pirmosios ir antrosios pakopų universitetinės studijos.

Kita vertus, nors pirmosios pakopos (pagrindinės) teisės studijos pačios savaime negali užtikrinti teisėjo darbui pakankamo išsilavinimo lygio, jos yra būtinos ir negali būti eliminuojamos iš visaverčio aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo, reikalingo pretendentams į teisėjus, nes, kaip minėta, būtent pirmosios pakopos teisės studijos yra skiriamos profesijos pagrindams perteikti ir savarankiškam darbui būtiniams profesiniams įgūdžiams suformuoti. Kitoks aiškinimas, būtent kad pirmosios pakopos teisės studijos gali būti eliminuojamos iš visaverčio aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo, reikalingo pretendentams į teisėjus, paneigtų ne tik konstitucinę teisėjo profesijos sampratą, bet ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose (visų pirma įstatymuose) įtvirtintą teisės krypties

magistrantūros ir teisės magistro kvalifikacinio laipsnio sampratą, nes <...> magistrantūros studijos ir magistro kvalifikacinis laipsnis yra susieti su aukštesnės profesinės kvalifikacijos įgijimu ir pasirengimu savarankiškam mokslo ar meno darbui arba darbui, kuriam atlikti reikia tvirtesnių mokslinių žinių ir gebėjimų, o siekti „aukštesnės profesinės kvalifikacijos“ gali tik toks teisės krypties studentas, kuris yra įgijęs teorinius teisininko profesijos pagrindus bei suformavęs savarankiškam darbui būtinus profesinius įgūdžius, „tvirtesnių mokslinių žinių ir gebėjimų“ taip pat gali siekti tik toks teisės krypties studentas, kuris jau turi pagrindinių šios krypties mokslinių žinių ir būtinų gebėjimų. Kitoks aiškinimas paneigtų pirmosios pakopos (pagrindinių) teisės krypties studijų bei vienpakopių teisės krypties studijų prasmę; jis reikštų, kad dėl teisėjo pareigų leidžiama konkuruoti asmenims, turintiems nelygiavertį teisinį išsilavinimą.

<...> reikalavimas pretendentes į teisėjus turėti visavertį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (būti baigus vienpakopes (vientisąsias) teisės krypties studijas, kai tęstinumu susiejamos pirmosios ir antrosios pakopų universitetinės studijos, arba turėti teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius), taikytinas visiems į teisėjo pareigas pretenduojantiems asmenims, taip pat ir tiems, kurie yra baigę Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytas trečiosios pakopos teisės krypties studijas – doktorantūrą ir yra įgiję teisės daktaro mokslinį laipsnį.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintus teisinio tikrumo, teisinio saugumo principus, tai, kad asmuo yra baigęs universitetines teisės krypties studijas, verčia daryti prezumpciją, jog jis gali pretenduoti dirbti darbą, kuriam reikalingas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas (jeigu jis atitinka visas keliamas sąlygas, kurios gali neapsiriboti vien aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimu, bet apimti teisinio darbo stažo, atliktos praktikos ir pan. reikalavimus); tai pasakytina *inter alia* apie asmenis, kurie rengiasi pretenduoti į teisėjus. Konstatuotina ir tai, kad aukštųjų mokyklų universitetinių teisės krypties studijų programos turi būti tokios, kad šias studijas baigusiu asmenų teorinis pasirengimas ir praktiniai gebėjimai (įgyti per studijų laiką) nekeltų abejonų, o jų įgyta profesinė kvalifikacija leistų jiems pretenduoti į pareigas (profesijas), kurioms eiti (kuriomis verstis) reikalingas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas.

Vadinasi, į teisėjus pretenduojantiems asmenims, įgijusiems visavertį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, negali būti nustatyta dar kokia nors papildoma patikra, kad būtų išsiaiškinta, ar jie tikrai yra įvykdę visaverčiam aukštajam universitetiniam teisiniui išsilavinimui keliamus reikalavimus. Jų aukštojo mokslo diplomai, liudijantys vienpakopį universitetinį išsilavinimą arba teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius, turi būti laikomi pakankamu įrodymu, kad šie asmenys turi tokį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kuris būtinas norint eiti teisėjo pareigas.

Zinoma, tai nepaneigia galimybės įstatymų leidėjui nustatyti pretendentų į teisėjus žinių ir gebėjimų, būtinų teisėjo darbui, patikros (*inter alia* šiuos pretendentes egzaminuojant).

Teisėjo įgaliojimų pratęsimas

Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas

Toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratęsti teisėjo įgaliojimus pasibaigus jų laikui, išskyrus pačios Konstitucijos leidžiamas išimtis, yra nesuderinamas su Konstitucijoje įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, ir šio straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso

tik įstatymo, su konstituciniu teisinės valstybės principu (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Oficialioji konstitucinė doktrina, susijusi su teisėjo įgaliojimų pratęsimu, buvo plėtojama Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarime, kuriame konstatuota: tuo metu, kol bylos, su kurių išnagrinėjimu yra siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimas, dar nėra baigtos nagrinėti, tas teisėjas yra visavertis teisėjas: jis turi tuos pačius įgaliojimus vykdant teisingumą (sprendžiant bylas), kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, jo, kaip teisėjo, statusas yra nedalomas, jam taikomi tie patys iš Konstitucijos kylantys veiklos suvaržymai bei atlyginimo ribojimas, jis turi tą pačią atsakomybę, imunitetus, kaip ir kiti teisėjai; taigi jis turi gauti tokį pat darbo krūvį (*inter alia* dėl to, kad tame teisme teisėjo, turinčio atlikti svarbią konstitucinę funkciją – vykdyti teisingumą, vieta dar nėra laisva), kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, ir jam turi būti mokamas toks pat atlyginimas, kaip ir kitiems atitinkamo teismo teisėjams, jis taip pat turi tas pačias socialines (materialines) garantijas, kurias turi atitinkamo teismo teisėjai.

<...>

<...> pagal oficialiąją konstitucinę doktriną, *inter alia* suformuotą Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimuose, Konstitucija leidžia įstatymu nustatyti tik išimtinį teisėjo įgaliojimų pratęsimo teisinį reguliavimą. Šiame kontekste pažymėtina, kad <...> skiriant teisėją jam turi būti žinoma, kokia yra jo įgaliojimų trukmė (iki įstatyme nustatyto laiko arba kol sulauks įstatyme nustatyto pensinio amžiaus). Todėl teisėjo darbas (*inter alia* bylų skyrimas jam nagrinėti) turi būti organizuojamas taip, kad teisėjo įgaliojimų pasibaigimo dieną jis turėtų galimybę būti išnagrinėjęs jam paskirtas bylas.

<...> teisėjo įgaliojimų pratęsimas yra leistinas tik išimtiniais atvejais, t. y. kai pasibaigus teisėjo įgaliojimų laikui arba jam sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus ir nepratęsus jo įgaliojimų sulėtėtų atitinkamų bylų sprendimas – teisingumo vykdymas ir taip galėtų būti sudarytos prielaidos pakenkti asmenų teisėms ir teisėtiems interesams, pažeisti tam tikras konstitucines vertybes. Antai bylų sprendimas sulėtėtų, jeigu teisėjo įgaliojimais nebūtų pratęsimi *inter alia* tais atvejais, kai įgaliojimų pasibaigimo dieną teisėjas yra bebaiagią nagrinėti sudėtingas bylas, kuriose dauguma procesinių veiksmų yra atlikta ir kuriose reikia laiko tam tikriems baigiamiesiems veiksams atlikti, *inter alia* baigiamajam sprendimui priimti (surašyti ir paskelbti).

<...>

<...> teisėjas, kurio įgaliojimais yra pratęsti, dar kurį laiką (tol, kol jo įgaliojimų pratęsimo terminas nėra pasibaigęs) turi gauti tokį pat darbo krūvį, kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, t. y. toks teisėjas gali nagrinėti (tol, kol jo įgaliojimų pratęsimo terminas nėra pasibaigęs) ir tokias bylas, kurios buvo pradėtos nagrinėti po to, kai pasibaigus jo įgaliojimų laikui arba jam sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus jo įgaliojimais buvo pratęsti.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad <...> teisėjas, kurio įgaliojimais yra pratęsti, turi gauti tokį pat darbo krūvį, kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, ir jis savo įgaliojimų pratęsimo laiku gali vykdyti teisingumą kaip visavertis teisėjas (*inter alia* būti teisėju, teisėju pranešėju, kolegijos nariu) ir kitose bylose, kurios jam buvo paskirtos nagrinėti po to, kai jo įgaliojimais buvo pratęsti.

<...>

<...> teisėjas, įvykus teisiniui faktui, su kuriuo siejamas jo įgaliojimų pratęsimas, t. y. baigęs nagrinėti tas bylas, kurios nebuvo baigtos nagrinėti tuo metu (tą dieną), kai pasibaigė jo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, ir kurioms baigti nagrinėti buvo pratęsti jo įgaliojimais, turi būti atleistas iš pareigų. Teisėjo įgaliojimais

turi būti nustatyta tvarka nutraukti, kai tik įvyksta minėtas teisinis faktas – baigiamos nagrinėti bylos, su kurių išnagrinėjimu yra siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimo terminas. Vadinasi, toks teisėjas turi būti atleistas iš pareigų ir jis daugiau negali nagrinėti jokių kitų bylų (*inter alia* bylų, kurios jam, kaip visaverčiam teisėjui, buvo paskirtos jo įgaliojimų pratęsimo laikotarpiu ir kurių jis neišnagrinėjo iki tos dienos, kurią buvo baigtos nagrinėti tos bylos, su kurių išnagrinėjimu siejamas jo įgaliojimų pratęsimo terminas).

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad <...> teisėjas, kurio įgaliojimai yra pratęsti, gali vykdyti teisingumą kaip visavertis teisėjas (*inter alia* būti teisėju, teisėju pranešėju, kolegijos nariu) ir kitose bylose (kurios jam buvo paskirtos nagrinėti po to, kai jo įgaliojimai buvo pratęsti) tik tol, kol bus baigtos nagrinėti tam tikros bylos, kurios nebuvo baigtos nagrinėti tuo metu (tą dieną), kai jo įgaliojimai buvo pratęsti.

Profesiniai ir etiniai reikalavimai teisėjams

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

Viena iš garantijų, kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį; tai reiškia, kad teisėjams keliami ypatingi profesiniai reikalavimai (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas). Tinkamas teisėjų pasirengimas, jų žinių gilinimas, kvalifikacijos kėlimas – svarbi prielaida užtikrinti tinkamą teismų veiklą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai, jų reputacija turi būti nepriekaištinga (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas), jie turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas).

Teisėjų kvalifikacijos ir darbo vertinimas; teisėjų drausminė atsakomybė; teisėjo atleidimas iš pareigų, kai jis savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą)

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas

<...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija, dalyvaujanti priimanč sprendimus dėl teisėjų karjeros (patarianti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų) ir, kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, dėl to turinti įgaliojimus vertinti teisėjų kvalifikaciją, turi tam tikrais aspektais vertinti ir teisėjų darbą nagrinėjant bylas – tai yra svarbi prielaida užtikrinti tinkamą teismų veiklą. Tačiau pabrėžtina, kad su Konstitucija, *inter alia* jos 109 straipsnio 2 dalimi, būtų nesuderinamas toks teisėjų darbo nagrinėjant bylas vertinimas, kuriuo būtų sudarytos prielaidos pakenkti teisėjo ir teismų nepriklausomumui. Teisėjų darbas turėtų būti vertinamas pagal iš anksto nustatytus kriterijus, atsižvelgiant *inter alia* į tokias aplinkybes, kaip atitinkamo teismo darbo apimtis, teisėjo darbo krūvis, bylų sudėtingumas ir specifika, teismo proceso trukmė, eiga.

Kartu pažymėtina, jog, atsižvelgiant į tai, kad savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją negali būti pernelyg centralizuota, ir tai, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją įstatymu įtvirtinti teisminės valdžios savivaldos institucijų sistemą, įgaliojimai

vertinti teisėjų darbą nagrinėjant bylas ir teisėjų kvalifikaciją įstatymu gali būti suteikti ir kiti nei numatytoji Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje teismų savivaldos institucijai.

<...> teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę, <...> teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių priederme, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas. Taigi konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas anaipol nereiškia, kad teisėjui, kuris netinkamai atlieka savo pareigas (*inter alia* aplaidžiai nagrinėja bylas) arba vengia jas atlikti be pateisinamos priežasties, negali būti taikoma drausminė atsakomybė.

<...> teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas. Tačiau, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime, drausminių priemonių taikymas teisėjams turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas.

Pažymėtina, kad tai, be kita ko, reiškia, jog taikant drausminės atsakomybės priemones negali būti pažeista teisėjų nepriklausomumo ir atsakomybės pusiausvyrą, jomis negali būti sudarytos prielaidos kištis į teisėjų veiklą nagrinėjant bylas ir priimant sprendimus, pažeisti realų teisėjo procesinį nepriklausomumą. Drausminės atsakomybės priemonės teisėjui gali būti taikomos už tam tikrą jo elgesį, kuriuo jis padaro nusižengimą vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus (vengimą atlikti pareigas ar netinkamą jų atlikimą, *inter alia* aplaidų bylų nagrinėjimą), taip pat už teisėjo elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu. Teisėjams taikomos drausminės atsakomybės priemonės, jų taikymo pagrindai ir sąlygos turi būti nustatyti įstatymu. Sprendžiant, ar tam tikras teisėjo poelgis pripažintinas nusižengimu, už kurį turi būti taikoma atsakomybė, būtina įvertinti visas su jo padarymu susijusias aplinkybes.

Pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą teisėjai, savo poelgiu pažeminę teisėjo vardą, įstatymo nustatyta tvarka atleidžiami iš pareigų. Taigi pagal Konstituciją teisėjui, savo poelgiu pažeminusiam teisėjo vardą, taikytina griežčiausia drausminės atsakomybės priemonė – atleidimas iš pareigų.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kokie teisėjo poelgiai priskirtini prie tokių, kuriais yra pažeminamas teisėjo vardas; formuluotė „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ yra talpi, ji apima ne tik teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą pažeminusį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, taip pat teismų savivaldos institucijos turi diskreciją nustatyti, kokie teisėjo poelgiai priskirtini prie tokių, kuriais pažeminamas teisėjo vardas, tačiau nei įstatymais, nei teismų savivaldos institucijų sprendimais negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas; ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama įvertinus visas su tuo poelgiu susijusias ir turinčias reikšmės bylai aplinkybes (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. sausio 16 d. nutarimai).

Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytas poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, suponuoja ne tik atitinkamą objektyvaus pobūdžio faktų nustatymą (konstatavimą), bet ir jų vertinimą (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas). Taigi tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų *inter alia* dėl teisėjo, savo poelgiu pažeminusio teisėjo vardą, atleidimo iš pareigų, minėta teisėjų institucija privalo ne

tik įsitikinti, kad tam tikras teisėjo poelgis (veika) buvo, bet ir įvertinti, ar jis šiuo poelgiu (veika) tikrai pažemino teisėjo vardą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimai).

<...>

<...> būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga yra teisėjo procesinis nepriklausomumas ir savarankiškumas sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus; tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti bylą; teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų; joks teisėjas, vykdydamas teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmiņinkui; tik aukštesnės pakopos teismas proceso įstatymų nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar panaikinti teisėjo sprendimus; teismų instancinės sistemos paskirtis – šalinti bet kurias žemesnių instancijų teismų padarytas fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, neleisti įvykdyti neteisingumo; teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą.

Taigi teisėjas, atlikdamas savo konstitucinę priedermę vykdyti teisingumą ir priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus, bylas nagrinėja savarankiškai, savo nuožiūra sprendžia visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, vadovaudamasis teise, remdamasis visapusišku ir objektyviu faktų vertinimu, savo žiniomis, vidiniu įsitikinimu, etikos reikalavimais. Teisėjas neprivalo aiškintis dėl bylų nagrinėjimo ir priimamų sprendimų pagrįstumo, teisėjo argumentai ir motyvai išdėstomi priimtuose sprendimuose.

<...> pabrėžtina, jog vien tai, kad aukštesnės instancijos teismas, proceso įstatymų nustatyta tvarka peržiūrėjęs žemesnės instancijos teismo priimtą sprendimą, jį pakeitė arba panaikino dėl jį priimant padarytų teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidų, proceso įstatymų pažeidimų, negali būti pagrindas taikyti drausminę atsakomybę tą sprendimą priėmusiam teisėjui. Aukštesnės instancijos teismų teisėjai, nagrinėjantys bylas dėl žemesnės instancijos teismų priimtų sprendimų, taip pat remiasi savo žiniomis ir vidiniu įsitikinimu, tad kitokio sprendimo priėmimą gali lemti ir skirtingas suvokimas, faktų vertinimas ir (arba) teisės aiškinimas. Tai, kad žemesnės instancijos teismo teisėjo, nepriklausomai ir nešališkai išnagrinėjusio bylą, priimant sprendimą padarytos teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, proceso įstatymų pažeidimai ištaisomi aukštesnės instancijos teismo, pirmiausia rodo, kad teismų instancinė sistema veikia pagal savo paskirtį, o ne tai, kad pakeistą ar panaikintą sprendimą priėmęs teisėjas aplaidžiai atliko savo pareigas ar stokojo reikiamos profesinės kvalifikacijos. Aukštesnės instancijos teismui peržiūrint ir keičiant ar naikinant žemesnės instancijos teismo priimtą sprendimą nėra vertinama jį priėmusio teisėjo kvalifikacija ar veikla (darbas) nagrinėjant bylas – tai vertina ir drausminės atsakomybės priemonės taiko atitinkamus įgaliojimus turinti (-ios) teismų savivaldos institucija (-os) įstatymų nustatyta tvarka.

Taigi teisėjo priimtas sprendimas, net aukštesnės instancijos teismo pakeistas ar panaikintas dėl jį priimant padarytų teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidų, proceso įstatymų pažeidimų, negali būti pagrindas pradėti drausminės atsakomybės procedūrą bei pripažinti teisėją savo poelgiu pažeminusiu teisėjo vardą ir pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą atleisti jį iš pareigų. Galimybė teisėjams taikyti kokias nors neigiamas padarinius turinčias priemones už jų priimtus konkrečius sprendimus (juose išdėstyta faktų vertinimą ir teisės aiškinimą) paneigtų teismų instancinės sistemos esmę, sudarytų prielaidas pažeisti teisėjo procesinį savarankiškumą sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, kištis į teisėjo ar teismo veiksmus vykdam teisingumą, taigi pažeistų konstitucinę teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą.

Minėta, kad teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas; tačiau drausminių priemonių taikymas teisėjams turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas.

<...> pažymėtina, kad konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas nepaneigia galimybės taikyti teisėjui drausminę atsakomybę už vengimą atlikti pareigas be pateisinamos priežasties, netinkamą pavestų pareigų atlikimą (*inter alia* aplaidumą nagrinėjant bylas). Teismų savivaldos institucija (-os), turinti (-ios) įgaliojimus vertinti teisėjų veiklą (t. y. tai, kaip teisėjas, vykdydamas teisingumą, atlieka savo pareigas), nagrinėti teisėjų padarytus nusižengimus ir skirti jiems drausmines nuobaudas, kiekvienu atveju privalo įvertinti visas su teisėjo pareigų atlikimu susijusias aplinkybes. Jeigu teisėjas, nagrinėdamas bylas, savo pareigas atlieka aplaidžiai (*inter alia* skubotai, paviršutiniškai arba, atvirkščiai, nepateisinamai lėtai nagrinėja bylas, daro akivaizdžius proceso įstatymuose nustatytų reikalavimų pažeidimus, nesigilina į bylos medžiagą, bylas nagrinėja atmestinais), jam turėtų būti taikoma drausminė atsakomybė už padarytus nusižengimus.

Tačiau pabrėžtina, kad teismų savivaldos institucija (-os), turinti (-ios) įgaliojimus vertinti teisėjų veiklą, taikyti drausminės atsakomybės priemones, negali nuspręsti taikyti tokias priemones už teisėjui priimant sprendimą padarytas teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidas, proceso įstatymų pažeidimus, nustatytus ir ištaisytus aukštesnės instancijos teismo, taip pat nustatytus ne aukštesnės instancijos teismui peržiūrėjus priimtą sprendimą, o administruojant teismus ar minėtai (-oms) institucijai (-oms) vykdant teisėjų veiklos vertinimą. Jeigu teismų savivaldos institucijai (-oms) būtų suteikti tokie įgaliojimai, t. y. būtų numatyta galimybė taikyti teisėjams drausminę atsakomybę už konkrečių priimtą sprendimą, tai reikštų, kad šiai (šioms) institucijai (-oms) pavesta vykdyti teisėjų sprendimų kontrolę, vertinti jų turinį, taigi būtų paneigta teismų instancinės sistemos esmė, sudarytos prielaidos kištis į teisėjo veiklą vykdan teisingumą, pažeistas konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas.

<...> pažymėtina ir tai, kad jeigu žemesnės instancijos teismo teisėjo sprendimus aukštesnės instancijos teismai keičia ar naikina itin dažnai, juose nuolat yra daromos šiurkščios, akivaizdžios teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, šiurkštūs, akivaizdūs proceso įstatymų pažeidimai, tai gali reikšti, kad teisėjas, vykdydamas teisingumą, netinkamai atlieka savo pareigas (*inter alia* bylas nagrinėja aplaidžiai, nesigilina į bylos medžiagą) ir (arba) neatitinka jam keliamų profesinės kvalifikacijos reikalavimų. Netinkamas, aplaidus, akivaizdžią kompetencijos stoką rodantis teisėjo elgesys, lemiantis nuolatinį tokių sprendimų, kuriuose daromos teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, proceso įstatymų pažeidimai, priėmimą, yra nesuderinamas su teisėjui keliamais reikalavimais, todėl suteikia pagrindą taikyti teisėjui drausminės atsakomybės priemones, *inter alia* pripažinti jį savo poelgiu pažėminusiu teisėjo vardą. Pažymėtina ir tai, kad jeigu nuolat pasikartojančios šiurkščios, akivaizdžios teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, nuolat pasikartojantys šiurkštūs, akivaizdūs proceso įstatymų pažeidimai nustatomi ne aukštesnės instancijos teismui peržiūrėjus teisėjo priimtus sprendimus, o administruojant teismus ar teismų savivaldos institucijai (-oms) vertinant teisėjo veiklą, tai taip pat yra pagrindas atitinkamai vertinti teisėjo elgesį ir taikyti jam drausminės atsakomybės priemones, *inter alia* pripažinti teisėją pažėminusiu teisėjo vardą ir pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 dalį atleisti jį iš pareigų.

Įvertinus visas turinčias reikšmės aplinkybes, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama, ar teisėjo elgesys darant nustatytas klaidas ir pažeidimus yra toks, kuriuo yra pažėminamas teisėjo vardas. Konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas suponuoja tai,

kad teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo veikti taip, kad būtų sudarytos prielaidos teisėjui, pažeminusį teisėjo vardą, atleisti iš pareigų.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo <...> nuostatos [teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos nesudaro jokių prielaidų jomis prisidengiant teisėjui vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėti bylas; teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą; teismų savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas] *inter alia* reiškia, kad:

– konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas nepaneigia galimybės taikyti teisėjams drausminę atsakomybę už vengimą atlikti pareigas be pateisinamos priežasties, netinkamą pareigų atlikimą (*inter alia* aplaidų bylų nagrinėjimą), tačiau vien tai, kad aukštesnės instancijos teismas, proceso įstatymų nustatyta tvarka peržiūrėjęs teisėjo priimtą sprendimą, jį pakeitė arba panaikino dėl jį priimant padarytų teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidų, proceso įstatymų pažeidimų, nereiškia, kad yra pagrindas taikyti teisėjui drausminę atsakomybę, pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą atleisti jį iš pareigų pripažinus, kad savo poelgiu jis pažemino teisėjo vardą;

– nuolat pasikartojančios šiurkščios, akivaizdžios teisės aiškinimo ir (arba) taikymo klaidos, nuolat pasikartojantys šiurkštūs, akivaizdūs proceso įstatymų pažeidimai, padaryti teisėjui priimant sprendimus, yra pagrindas teismų savivaldos institucijai (-oms), turinčiai (-ioms) atitinkamus įgaliojimus, teisėjo elgesį vertinti kaip netinkamą pareigų atlikimą (*inter alia* aplaidų bylų nagrinėjimą), reikiamos profesinės kvalifikacijos stoka, taikyti teisėjui drausminę atsakomybę, pripažinti jį savo poelgiu pažeminusiu teisėjo vardą; teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo veikti taip, kad būtų sudarytos prielaidos teisėjui, savo poelgiu pažeminusį teisėjo vardą, atleisti iš pareigų.

9.1.5. Teismų įgaliojimai, susiję su teisingumo vykdymu

Teismo pareiga kilus abejonėms kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo (Konstitucijos 110 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 110 straipsnyje yra įtvirtintas draudimas taikyti įstatymą, kuris prieštarauja Konstitucijai, taip pat bylą nagrinėjančio teismo pareiga, kilus abejonėms, ar teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas šioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Tokiu konstituciniu reguliavimu yra siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės, kad asmuo, kurio atžvilgiu būtų pritaikytas Konstitucijai ar įstatymui priešingas teisės aktas, dėl to nepagrįstai neįgytų jam nepriklausančių teisių ar atitinkamo teisinio statuso.

Teismų pareiga užtikrinti, kad nebūtų taikomi teisės aktai, prieštaraujantys aukštesnės galios teisės aktams (Konstitucijos 110 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra principas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui.

Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, o šio straipsnio 2 dalyje – jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas arba kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Jeigu kilus abejonėms dėl byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai teismas nesusabdytų bylos nagrinėjimo ir nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, kad šios abejonės būtų pašalintos, ir byloje būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitiktis Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas sprendžia ne dėl visų žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams), o tik dėl to, ar <...> aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisti arba referendumu priimti aktai (jų dalys).

Kita vertus, kaip savo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją yra negalimos tokios teisinės situacijos, kad nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitiktis Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Vykdydamas šį konstitucinį imperatyvą, įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti, kuriuose (bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtuose specializuotuose) teismuose ir kokia tvarka turi būti tiriami ir sprendžiami, ar tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitiktis Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (*inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai), neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams.

Tačiau jeigu įstatymų leidėjas dėl kokių nors priežasčių nėra įvykdeš šios savo konstitucinės pareigos (nors Konstitucija to ir netoleruoja), teismai pagal Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį vis tiek negali taikyti Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų. Taigi jeigu toks teisinis reguliavimas, kad aiškiai, vadovaujantis *inter alia* principu *expressis unius est exclusio alterius*, būtų nustatyta, kuriuose teismuose ir kokia tvarka yra tiriami ir sprendžiami, ar minėti teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, įstatymu nėra nustatytas, konstatuotina, kad: viena, bet kuris teismas, pagal Konstituciją (110 straipsnis), kaip minėta, negalintis taikyti teisės akto, kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) abejoja, tačiau dėl kurio atitikties Konstitucijai negali kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes to teisės akto atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, turi iš Konstitucijos tiesiogiai kylančius įgaliojimus *ad hoc* pripažinti atitinkamą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) ir jo netaikyti; antra, toks teisės akto *ad hoc* pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) – tai yra *inter partes* modelio konstitucinė kontrolė, kurią Konstitucija nustato tik jei yra minėtos išimtinės aplinkybės, būtent jeigu įstatymų leidėjas dėl kokių nors priežasčių nėra įvykdeš šios savo konstitucinės pareigos įstatymu aiškiai nustatyti, kuriuose teismuose ir kokia tvarka yra tiriami ir sprendžiami, ar aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys),

kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai.

<...>

Konstatuotina, kad šiuo metu <...> įstatymais yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad spręsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai. Jeigu administracinis teismas tokį teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai.

<...>

<...> tyrimas, ar kitų teisėkūros subjektų išleisti (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisti ir ne priimti referendumu) teisės aktai (jų dalys) neprieštaruja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir atitinkamų sprendimų priėmimas visuomet suponuoja būtinumą bylą sprendžiančiam administraciniam teismui išsiaiškinti, ar tie aukštesnės galios teisės aktai (jų dalys) patys neprieštaruja kuriems nors kitiems dar aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir, jeigu kyla abejonų, imtis Konstitucijoje ir įstatymuose numatytų priemonių joms pašalinti, aišku, neįsiterpiančią į Konstituciniam Teismui priskirtus įgaliojimus. To nepadarius, būtų rizikuojama priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas, t. y. pritaikyti tam tikrą teisės aktą (jo dalį), grindžiamą tokiu aukštesnės galios teisės aktu, kuris, jeigu atitinkamas tyrimas būtų atliktas, pats turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu kitam dar aukštesnės galios teisės aktui ar net Konstitucijai, arba netaikyti tam tikro teisės akto (jo dalies), administracinio teismo pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, nors tas aukštesnės galios teisės aktas, jeigu atitinkamas tyrimas būtų atliktas, pats turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu kitam dar aukštesnės galios teisės aktui ar net Konstitucijai. Jeigu taip įvyktų, galėtų būti sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* asmens konstitucines teises.

Šiuo atžvilgiu įstatymais <...> administracinių teismų jurisdikcijai priskirtas kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, išskyrus pačią Konstituciją, tyrimas, jeigu administracinis teismas suabejoja to Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto aukštesnės galios teisės akto (jo dalies) atitiktimi dar aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, suponuoja atitinkamos konstitucinės justicijos bylos inicijavimą Konstituciniame Teisme, taigi ir administracinių teismų pareigą tokiais atvejais kreiptis į Konstitucinį Teismą su atitinkamu prašymu.

<...>

Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalį ir 30 straipsnio 1 dalį aiškinant Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, 110 straipsnio, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste pažymėtina, kad kiekvieno asmens teisė savo teises ginti remiantis Konstitucija bei asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoja ir tai, kad kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (t. y. kurio nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės akto ar kurio

nors referendumu priimto akto (jų dalių), atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui)), turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjantį bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teismą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai.

Tai *mutatis mutandis* taikytina ir toms teisinėms situacijoms, kai kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis suabejoja teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas nėra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (tą teisės aktą išleido ne Seimas, ne Respublikos Prezidentas ir ne Vyriausybė ir jis nebuvo priimtas referendumu), – suabejojusioji šalis pagal Konstituciją <...> turi teisę kreiptis į atitinkamą administracinį teismą dėl tokio teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Teismų kreipimusi į Konstitucinį Teismą ypatumai

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> teismų (ir bendrosios kompetencijos, ir specializuotų) kreipimusi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir kitų Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų kreipimusi palyginimas rodo, jog teismų kreipimaisi yra ypatingi, be kita ko todėl, kad teismai, suabejoję Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtas specializuotas teismas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis su prašymu ištirti ir spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja ne bet kuris konstitucinis įstatymas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams neprieštarauja ne bet kuris įstatymas (jo dalis), taip pat Seimo statutai (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui neprieštarauja ne bet kuris Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams neprieštarauja ne bet kuris Respublikos Prezidento aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams neprieštarauja ne bet kuris Vyriausybės aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje.

Toks reikalavimas taikytinas ir teismų sprendimams kreiptis į atitinkamą administracinį teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar byloje taikytinas teisės aktas (jo dalis), kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktams (*inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) patikra yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai, neprieštarauja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Pažymėtina, kad Konstitucija netoleruoja tokių situacijų, kai kuris nors teismas, turintis nagrinėjamoje byloje taikyti teisės aktą (jo dalį), dėl kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas

pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), nei (jeigu jis pats abejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) sustabdo atitinkamos bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kad tos abejonės būtų pašalintos, nei (jeigu jis pats neabejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) taiko šį teisės aktą (jo dalį), bet, turėdamas informacijos, kad dėl to teisės akto (jo dalies) atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), sustabdo bylos nagrinėjimą ir nesprendžia bylos iš esmės tol, kol Konstitucinis Teismas išnagrinėja atitinkamą konstitucinės justicijos bylą pagal to kito pareiškėjo prašymą.

Teismų įgaliojimai teisės spragas užpildyti *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

Teisės spragų (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Tačiau žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (*inter alia* naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (*inter alia* teisingumą) vykdančioms bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Kartu pabrėžtina, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas teismai gali užpildyti tik *ad hoc*, t. y. šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje. Kita vertus, teisminis (*ad hoc*) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne *ad hoc*, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu.

Taigi galutinai pašalinti teisės spragas (taip pat ir legislatyvinę omisiją) galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus. Teismai to padaryti negali, jie gali žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas užpildyti tik *ad hoc*, nes teismai vykdo teisingumą, o ne yra legislatyvinės institucijos (pozityviaja ir plačiausia šios sąvokos prasme); toks teismų galimybių ribotumas šioje srityje ypač akivaizdus susidūrus su materialiosios teisės spragomis. Tačiau visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams žemesnės galios teisės akte esančią teisės spragą užpildyti *ad hoc*. Jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet tektų konstatuoti, kad teismai, spręsdami bylas, taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nesureguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai), t. y. kad nors

Konstitucijoje ir yra įtvirtintos tam tikros vertybės, jos nėra deramai ginamos ir saugomos pagal Konstituciją. Tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi. Be to, tai reikėtų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja.

<...>

Šiame Konstitucinio Teismo sprendime konstatuota, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) galima užpildyti *ad hoc*, teismams pagal savo kompetenciją sprendžiant bylas dėl individualaus visuomeninio santykio ir taikant (bei aiškinant) teisę. Todėl tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* Konstitucija, teismai turi konstitucinę pareigą užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo teisių ar laisvių pažeidimo, teisės, laisvės, kitas konstitucines vertybes; taigi teismai neabejotinai turi ir iš Konstitucijos kylančius įgaliojimus taikyti *inter alia* bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją – aukščiausiąją teisę; priešingu atveju reikėtų konstatuoti, kad pati Konstitucija neleidžia teismams vykdyti teisingumo, bet tai būtų konstituciškai absoliučiai nepagrįsta. Taikydami teisę, taip pat ir tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* su Konstitucija, teismai turi vadovautis *inter alia* konstitucine žmogaus teisių ir laisvių samprata, Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo maksima, konstituciniais teisinės valstybės, teisingumo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo principais, taip pat konstituciniu teisėtų lūkesčių apsaugos principu (kuris, kaip savo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, suponuoja, kad tam tikrais ypatingais atvejais saugotinos bei gintinos yra ir tokios asmens įgytos teisės, kylančios iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių teisės aktų – ir (arba) įstatymams), kurių neapgyvus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos). Jeigu tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* su Konstitucija, teismai dėl kokių nors priežasčių vengtų įgyvendinti savo konstitucinius įgaliojimus taikyti *inter alia* bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją – aukščiausiąją teisę, ir šitaip užtikrinti žmogaus teisės ir laisvės, reikėtų konstatuoti, kad teismai neatlieka savo konstitucinės paskirties vykdyti teisingumą, kad jie ignoroja konstitucinius teisinės valstybės ir teisingumo principus, bendrąjį teisės principą *ubi ius, ibi remedium*, Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas, taip pat kad asmuo gali patirti žalą ir nebūti apgintas, jo teisės ir laisvės, teisėti interesai ir teisėti lūkesčiai gali nebūti užtikrinti vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas, t. y. valstybės institucija, nevykdo savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs

teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* su Konstitucija. Tai ne tik iš esmės pakirstų to asmens pasitikėjimą valstybe ir teise, bet ir – jeigu tokia praktika taptų paplitusi – galėtų sudaryti prielaidas tarpti tokiai valdžios savivalei, kai ji neveikia taip, kaip privalo, teisiniam nihilizmui ir ilgainiui valstybe bei jos teise nepasitikėti vis didesnei visuomenės daliai ar net visai visuomenei.

Tačiau dar kartą pabrėžtina, kad teismams vykdant šiuos savo konstitucinius įgaliojimus atitinkamos teisės spragos galutinai nepašalinamos – jos tik užpildomos *ad hoc*, vis dėlto tai leidžia užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo, teisių ir laisvių apsaugą būtent tame individualiame visuomeniniame santykiyje, dėl kurio byla yra nagrinėjama bendrosios kompetencijos arba pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtame specializuotame teisme. Tai taip pat turėtų paskatinti kompetentingą teisėkūros subjektą greičiau ir tinkamai pašalinti esamą teisės spragą – nustatyti trūkstamą teisinį reguliavimą vietoje pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai.

Teisėjo teisė susipažinti su valstybės paslaptimi ar kita įslaptinta informacija (Konstitucijos 109, 117 straipsniai) (apie valstybės paslapties (kitos įslaptintos informacijos) apsaugą teismo procese žr. 9.1.6. Teismo procesas ir teismų sprendimai, 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas

Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, pagal kurią teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus, todėl negali būti tokios teisinės situacijos, kad teismas, nagrinėdamas bylą, negalėtų susipažinti su byloje esančia valstybės paslaptį sudarančia (ar kita įslaptinta) informacija. Konstitucinis Teismas 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime konstatavo, kad „teisėjo, nagrinėjančio bylą, teisė susipažinti su valstybės paslaptimi pagrindžiama Konstitucijos 109 straipsniu <...> ir 117 straipsniu <...>“, taip pat kad „teisėjo teisę susipažinti su bylos nagrinėjimui reikalingomis žiniomis, sudarančiomis valstybės paslaptį“, nulemia „ne teisėjo pareigų įrašymas į tam tikrų pareigų sąrašą, bet teismo kaip valstybės institucijos funkcija vykdyti teisingumą“.

Teismų jurisprudencijos tęstinumas (teismų precedentai)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuotis vienodai (nuosekliai, nepriešaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, nepriešaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos

teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama). Esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą). Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą. Bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama. Toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti. Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai. Būtent tokį – tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, atliekamą ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamą – bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Jeigu priimant teismų sprendimus minėtų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų yra nesilaikoma, ne tik yra sudaromos prielaidos nesuderinamumui ir nenuoseklumui bendrosios kompetencijos teismų praktikoje ir teisės sistemoje atsirasti, ne tik teismų jurisprudencija tampa mažiau prognozuojama, bet ir duodama pagrindo kilti abejonėms, ar atitinkami bendrosios kompetencijos teismai, priimdami tuos sprendimus, nebuvo šališki, ar tie sprendimai nebuvo kitais atžvilgiais subjektyvūs. Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: nors pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų

(teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Aptarti iš Konstitucijos kylantys bendrosios kompetencijos teismų veiklos bei tos veiklos teisinio reguliavimo imperatyvai yra *mutatis mutandis* taikytini ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklai bei jos teisiniui reguliavimui.

<...>

Taigi teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*; rėmimasis preceden-tais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami. Kad deramai atliktų šią savo funkciją, precedentai patys turi būti aiškūs. Teismų precedentai taip pat turi neprieštarauti oficialiai konstitucinei doktrinai.

Kita vertus, teismų precedentų, kaip teisės šaltinių, reikšmės negalima pervertinti, juo labiau suabsoliutinti. Remtis teismų precedentais reikia itin apdairiai. Pabrėžtina, kad teis-mams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktinės aplinkybės ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas. Precedentų konkurencijos atveju (t. y. kai yra keli skirtingi analo-giškose bylose priimti teismų sprendimai) turi būti vadovujamasi aukštesnės instancijos (aukštesnės grandies) teismo sukurtu precedentu. Taip pat atsižvelgtina į precedento sukū-rimo laiką ir į kitus turinčius reikšmės veiksnius, kaip antai: į tai, ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis); į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomo-nių; į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą, ir kt. Minėta, kad tais atvejais, kai teismų praktikos koregavimas yra neišvengiamai, objektyviai būtinas, teismai gali nu-krypti nuo juos ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir sukurti naujus, tačiau tai turi būti daroma deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Ypač pabrėžtina, kad nukrypdamas nuo ankstesnių precedentų teismas privalo ne tik deramai argumentuoti patį priimamą sprendimą (sukuriamą naują precedentą), bet ir aiškiai išdėstyti motyvus, argumentus, pa-grindžiančius būtinumą nukrypti nuo ankstesnio precedento.

Viena iš būtinų teismų praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaringumo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo, užtikrinimo sąlygų yra visų grandžių bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų precedentų priei-namumas, kurį lemia atitinkamų informacinių sistemų sukūrimas, organizacinių bei tech-ninių galimybių teismams (teisėjams) susipažinti su analogiškose bylose anksčiau priimtais teismų sprendimais – precedentais analogiškose bylose užtikrinimas.

Teismo pareiga kilus abejonėms kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo (Konstitucijos 110 straipsnis); teismo kreipimasis į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą

Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas

Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, o šio straipsnio 2 dalyje – jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje,

prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas arba kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Jeigu kilus abejonių dėl byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai teismas nesusstabdytų bylos nagrinėjimo ir nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, kad šios abejonės būtų pašalintos ir byloje būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitiktis Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Pagal Konstituciją pagrindas inicijuoti konstitucinės justicijos bylą Konstituciniame Teisme yra konkrečią bylą nagrinėjančiam teismui (teisėjui) kilusios abejonės dėl toje byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), kurios privalo būti pašalintos, kad teismas byloje galėtų priimti teisingą sprendimą (kitą baigiamąjį teismo aktą). Pašalinti šias abejones (paneigti arba patvirtinti jų pagrįstumą) pagal savo kompetenciją gali tik Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas).

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatuota:

– pareiškėjui – nagrinėjančiam bylą teismui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, o Konstituciniam Teismui neišsprendus to klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos nagrinėjančiam bylą teismui kilusios abejonės, ar atitinkamas įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir, pritaikius tą įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), galėtų būti pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia* asmens konstitucinės teisės;

– teismų (ir bendrosios kompetencijos, ir specializuotų) kreipimusi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir kitų Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų kreipimusi palyginimas rodo, kad teismų kreipimaisi yra ypatingi, be kita ko, todėl, kad teismai, suabejoję Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą;

– bylą nagrinėjantis teismas, pagal Konstituciją ne tik turintis įgaliojimus, bet (jeigu jam kilo abejonių) ir privalantis kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, turi ir konstituciškai pagrįstą interesą gauti atitinkamą Konstitucinio Teismo atsakymą, kad toks atsakymas bus gautas; kitoks atitinkamų Konstitucijos nuostatų aiškinimas galėtų sudaryti prielaidas atitinkamą bylą nagrinėjančiam teismui taikyti įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tas teismas abejoja.

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų aiškinimo instituto paskirtis – plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų turinį, prasmę, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujamasi.

Taigi nagrinėjančiam bylą teismui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas ir Konstituciniam Teismui neišaiškinus Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų, plačiau, išsamiau neatskleidus jų turinio, prasmės, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovujamasi, galėtų būti pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia* asmens konstitucinės teisės, o tai reikštų, kad teisingumas liktų neįvykdytas.

<...>

<...> Konstitucinio Teismo [įstatyme] įtvirtinta Konstitucinio Teismo teisė oficialiai aiškinti nutarimą *inter alia* savo iniciatyva reiškia, kad Konstitucinis Teismas aiškina savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus, t. y. plačiau, išsamiau atskleidžia šių aktų turinį, prasmę, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito baigiamojo akto vykdymas, taip pat kad Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų ne formaliai, o deramai vadovujamasi ir vykdomas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija. Konstitucinio Teismo įgaliojimai *ex officio* aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus reiškia ir tai, kad Konstitucinis Teismas gali aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus, jeigu to reikia tam, kad Konstitucinio Teismo priimtais aktais būtų deramai vadovujamasi vykdam teisingumą, nepriklausomai nuo to, ar yra Konstitucinio Teismo įstatyme nurodytų subjektų prašymas.

Atsižvelgus į minėtas aplinkybes konstatuotina, kad nustačius pareiškėjo – bylą nagrinėjančio teismo konstituciškai pagrįstą interesą pašalinti abejones dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų (jų nuostatų) deramo vykdymo tam, kad teismo nagrinėjamoje byloje būtų tinkamai vykdomas teisingumas, Konstitucinis Teismas gali priimti prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito baigiamojo akto nuostatas, įstatymo nustatyta tvarka šiuos prašymus iširti ir paskelbti atitinkamą sprendimą.

Teismų įgaliojimai aiškinti teisės aktuose vartojamas sąvokas

Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjo neišspręstus teisės taikymo klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo. Taigi nagrinėjamosiose bylose taikydami įstatymus, kitus teisės aktus, juose vartojamas sąvokas turi aiškinti nagrinėjantys bylas teismai.

Teismo (teisėjo) teisė susipažinti su visa byloje esančia ir (arba) bylai reikšminga informacija (*inter alia* sudarančia valstybės paslaptį ar kita įslaptinta informacija) (Konstitucijos 109, 117 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas

<...> teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija – vykdyti teisingumą; teismai turi pareigą teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus; konstitucinė vertybė yra teismo teisingo sprendimo priėmimas; kiekvienas teismo baigiamasis aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais); asmens teisės turi būti ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai; formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija.

Pažymėtina, jog tam, kad teismas galėtų tinkamai atlikti savo konstitucinę priedermę vykdyti teisingumą, *inter alia* realiai ir veiksmingai, o ne formaliai ginti pažeistas asmens teises ir laisves, pagal Konstituciją turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų

užtikrinta byla nagrinėjančio teismo (teisėjo) teisė visais atvejais susipažinti su visa byloje esančia ir (arba) bylai reikšminga informacija.

Taigi pagal Konstituciją negali būti tokios situacijos, kad teismas, atlikdamas savo konstitucinę priedermę vykdyti teisingumą ir privalėdamas išnagrinėti byla objektyviai ir teisingai, būtų priverstas priimti sprendimą neturėjęs galimybes susipažinti su visa byloje esančia ir (arba) bylai reikšminga informacija, *inter alia* sudarančia valstybės paslaptį ar kita įslaptinta informacija, neatsižvelgiant į tai, ar jis turi pagal <...> įstatymą išduodamą leidimą dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija. Jeigu teismas turėtų priimti sprendimą visapusiškai neįvertinęs visos byloje esančios ir (arba) bylai reikšmingos informacijos, *inter alia* sudarančios valstybės paslaptį ar kitos įslaptintos informacijos, priimtas sprendimas negalėtų būti tinkamai pagrįstas, būtų sudarytos prielaidos priimti neteisingą sprendimą. Tai reikštų, kad teismas Lietuvos Respublikos vardu įvykdė ne tokį teisingumą, koks įtvirtintas Konstitucijoje, taigi pagal Konstituciją – ne teisingumą. Šitaip būtų paneigta ir teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinė samprata.

<...>

<...> valstybės pareiga garantuoti valstybės paslaptį sudarančios (ar kitos įslaptintos) informacijos slaptumo apsaugą negali būti priešpriešinama teismo galimybei priimti teisingą sprendimą.

<...> asmeniui, kuriam suteikiama teisė susipažinti su valstybės paslaptį sudarančia informacija, keliami tam tikri reikalavimai, susiję su jo patikimumu bei lojalumu Lietuvos valstybei, kurie yra sietini su valstybės pasitikėjimu tuo asmeniu.

Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teisėjams keliami ypatingi profesiniai reikalavimai; teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę; teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas); teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai: jų reputacija turi būti nepriekaištinga (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas).

Vadinasi tai, kad asmuo yra paskirtas teisėju ir jam patikėta vykdyti teisingumą Lietuvos Respublikos vardu, rodo valstybės pasitikėjimą tuo asmeniu, taigi preziumuojama, kad nėra pagrindo abejoti jo patikimumu bei lojalumu Lietuvos valstybei.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad <...> byla nagrinėjantis teismas (teisėjas) visais atvejais turi teisę susipažinti su byloje esančia ir (arba) bylai reikšminga valstybės paslaptį sudarančia (ar kita įslaptinta) informacija, neatsižvelgiant į tai, ar jis turi pagal <...> įstatymą išduodamą leidimą dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija.

Teismo pareiga vadovautis Europos Sąjungos teise ir tinkamai ją taikyti, o kilus abejonų dėl Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškinimo ar galiojimo – kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą

Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisingumo principo kylanti teismo pareiga priimti teisingą sprendimą *inter alia* suponuoja teismo pareigą nagrinėjant byla vadovautis teise ir tinkamai ją taikyti.

<...>

<...> pagal Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnį, Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis;

jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisingumo principo kylanti teismo pareiga vadovautis teise ir tinkamai ją taikyti apima ir pareigą vadovautis Europos Sąjungos teise ir tinkamai ją taikyti.

Visateisius Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas, Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė (2014 m. sausio 24 d., 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimai, 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas); konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas suponuoja ir konstitucinį Lietuvos Respublikos įsipareigojimą tinkamai įgyvendinti Europos Sąjungos teisės reikalavimus (2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas).

Šiuo aspektu aktualus Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 1 straipsnis, kuriame nustatyta: „Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis.“

<...>

<...> iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisingumo principo, konstitucinio visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvo, Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsnių, kyla teismo pareiga, siekiant tinkamai aiškinti Europos Sąjungos teisės nuostatas, kurios taikytinos jo nagrinėjamoje byloje, kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, kai jam kyla abejonių dėl šių Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškinimo ar galiojimo.

Teismo pareiga teisingai išspręsti bylos šalių išlaidų paskirstymo klausimą

Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisingumo principo kylanti teismo pareiga priimti teisingą sprendimą suponuoja *inter alia* teismo pareigą teisingai išspręsti bylos šalių išlaidų paskirstymo klausimą.

Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo principų kylantis draudimas įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų paneigiami teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, *inter alia* reiškia, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų neleidžiama teismui, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, teisingai išspręsti bylos šalių išlaidų paskirstymo klausimą.

Pažymėtina ir tai, kad teisingas bylos šalių išlaidų paskirstymas priklauso nuo bylos šalių sąžiningumo, jų patirtų išlaidų pagrįstumo ir būtinumo, nuo to, kiek jų reikalavimai buvo patenkinti teismui išsprendus bylą, kitų reikšmingų aplinkybių, *inter alia* nuo to, kad tam tikrų išlaidų atsiradimo priežastis yra ta, kad teismas, siekdamas byloje priimti teisingą, motyvuotą ir pagrįstą sprendimą, vykdė konstitucinę pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą ar kitą teismą, kurio jurisdikcijai priskirta byloje taikytino teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams kontrolė, arba į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu

priimti prejudicinį sprendimą. Spręsdamas dėl bylos šalių išlaidų, atsiradusių šiam teismui vykdant konstitucinę pareigą, teisingo paskirstymo, teismas gali atsižvelgti į tai, kad teismo kreipimusi į Konstitucinį Teismą ar kitą teismą, kurio jurisdikcijai priskirta byloje taikytino teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams kontrolė, arba į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą siekiama ne tik teisingai išnagrinėti konkrečią bylą, bet ir teisės sistemoje užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisės viešpatavimo imperatyvą, taip pat konstitucinį Lietuvos Respublikos įsipareigojimą tinkamai įgyvendinti Europos Sąjungos teisės reikalavimus. Atsižvelgdamas į tokią teismo kreipimosi į Konstitucinį Teismą ar kitą teismą, kurio jurisdikcijai priskirta byloje taikytino teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams kontrolė, arba į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą svarbą teisės sistemai, įstatymų leidėjas gali numatyti, kad bylos šalių būtinos ir pagrįstos išlaidos, atsiradusios dėl šio teismo kreipimosi, ar jų dalis yra kompensuojama iš valstybės biudžeto.

Faktinių aplinkybių, kuriomis yra grindžiamas individualus poįstatyminis teisės aktas, tyrimas priklauso teismo, besikreipiančio į Konstitucinį Teismą dėl to teisės akto konstitucingumo vertinimo, kompetencijai

Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 23 d. sprendimas

<...> faktinių aplinkybių ir duomenų, kurie yra individualių poįstatyminių teisės aktų pagrindas, tyrimas, duomenų pagrįstumo, pakankamumo vertinimas pirmiausia priklauso atitinkamas bylas nagrinėjančių teismų kompetencijai (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d., 2018 m. kovo 2 d. nutarimai).

9.1.6. Teismo procesas ir teismų sprendimai

Teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Pagal Konstituciją, *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnį, teisinės valstybės ir teisingumo principus, teismui baudžiamajame procese kyla pareiga išnaudoti visas galimybes nustatyti objektyvią tiesą baudžiamajame byloje ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo. Šią pareigą turi ir pirmosios instancijos teismas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje *inter alia* reiškia, jog pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, teisminiame nagrinėjime turi išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas).

Pagal Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Šie teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą. Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai. Taigi Konstitucijoje, *inter alia* minėtose Konstitucijos 111 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatose, yra įtvirtinta instancinė teismų sistema. Šios instancinės teismų sistemos

paskirtis – šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisengumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus.

Įstatymų leidėjas įstatymu turi nustatyti tokius visų instancijų bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų įgaliojimus (jurisdikciją), kurie būtų konstituciškai pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų.

<...> būtinybė apsaugoti asmens teises ir teisėtus interesus, taip pat tai, kad teismas yra valstybės institucija, kuri, vykdydama teisingumą, padeda valstybei užtikrinti asmens, visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, lemia ir tam tikrus teismo įgaliojimus baudžiamajame procese. Teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamajame byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus. Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamajame byloje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. Teismas privalo būti ir lygiai teisingas visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims.

Taigi Konstitucijoje įtvirtintos normos ir principai, *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės ir teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokio medžiaga teismui yra pateikta. Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad teismo santykius su kitomis valstybės institucijomis ar pareigūnais, jo veiksmų pobūdį baudžiamajame procese lemia Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Teismai yra vienintelė valstybės institucija, vykdančios teisingumą. Jį teismas vykdo laikydamasis tam tikros procesinės tvarkos, kuri yra reglamentuota įstatymu. Paminėtina ir tai, kad teismo konstitucinė funkcija – teisingumo vykdymas yra iš esmės kitokia nei vadovavimas ikiteisminiam bylos tyrimui, šio tyrimo kontrolė, valstybinio kaltinimo palaikymas ir t. t. Vykdydamas teisingumą teismas nagrinėja jau parengtą baudžiamąją bylą, sprendžia teismojo kaltės klausimą, skiria jam bausmę arba jį išteisina (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d. nutarimai).

Teismo įgaliojimai baudžiamajame procese duoti pavedimus atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus procesinius veiksmus

Žr. 3. Teisinė atsakomybė, 3.2. Baudžiamasis procesas, 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.

Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos; teismo galimybė ginant viešąjį interesą peržengti skundo ribas

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

<...> principas *tantum devolutum quantum appellatum* savaime nesuponuoja, kad apeliacinės instancijos teismas turi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir tai pažeistų konstitucines vertybes.

<...>

<...> pati bendroji taisyklė, kad apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų (išreiškianti principą *tantum devolutum quantum appellatum*), negali būti vertinama kaip nepagrįsta ar neteisinga, nes ji užtikrina ne tik civilinio proceso spartą, bet ir tai, kad nebus teismo intervencijos į tas gyvenimo sritis, kuriose tarp privačių asmenų nėra ginčo arba toks ginčas jau buvo išspręstas pirmosios instancijos teisme ir tas sprendimas įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskųstas. Nėra jokių argumentų, kurie leistų teigti, kad ši bendroji taisyklė kokiu nors aspektu galėtų prieštarauti kuriai nors Konstitucijos nuostatai, *inter alia* Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai ar 109 straipsniui. Yra kaip tik priešingai – ši taisyklė padeda užtikrinti individo, ypač privataus asmens, autonomiją teismui vykdančiam teisingumą, taip pat tai, kad nebus paneigti asmens teisėti lūkesčiai ir interesai.

<...>

Tačiau <...> pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad viešojo intereso negalėtų apginti teismas, į kurį buvo kreiptasi, taip pat kad teismas, sprenddamas bylą, būtų priverstas priimti tokį sprendimą, kuriuo pačiu būtų pažeidžiamas viešasis interesas, vadinasi, ir kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė (*inter alia* asmens teisė ar laisvė). Jeigu teismas priimtų tokį sprendimą, tas sprendimas nebūtų teisingas. Tai reikštų, kad teismas Lietuvos Respublikos vardu įvykdė ne tokį teisingumą, kokį įtvirtina Konstitucija, taigi pagal Konstituciją – ne teisingumą. Šitaip būtų paneigta ir teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinė samprata.

<...> įstatymu negalima nustatyti kokio nors baigtinio bylų, kuriose teismui (apeliacinės instancijos teismui taip pat) leidžiama apginti viešąjį interesą (*inter alia* peržengiant apeliacinio skundo ribas), sąrašo arba bylų, kuriose teismui neleidžiama apginti viešojo intereso (*inter alia* peržengiant apeliacinio skundo ribas), sąrašo.

Kita vertus, pabrėžtina, kad iš Konstitucijos kylanti apeliacinės instancijos teismo galimybė ginant viešąjį interesą peržengti apeliacinio skundo ribas negali būti interpretuojama kaip grynai diskrecinė jo teisė: šis teismas minėtas ribas gali peržengti tik tada, kai tam yra konstitucinis pagrindas, t. y. tada, kai jų neperžengus būtų pažeista kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė ir dėl to apeliacinės instancijos teismo atitinkamoje byloje priimtas sprendimas būtų neteisingas. Visais atvejais šis teismas privalo tai motyvuoti.

Reikalavimai civilinio proceso teisiniam reguliavimui

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos apskritai nekyla draudimas nustatyti tokį civilinio proceso teisinį reguliavimą, kad tais atvejais, kai proceso šalis savo valia nusišalina nuo dalyvavimo civilinės bylos nagrinėjime, atsisako bendradarbiauti nagrinėjant bylą, teismas turėtų įgaliojimus atitinkamą civilinę bylą nagrinėti bei sprendimą priimti ir nedalyvaujant savo valia nusišalinusiai, su teismu nebendradarbiaujančiais proceso šaliam. Priešingai, civilinis procesas turi būti įstatymu reglamentuojamas taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų vilkinti bylų nagrinėjimą, sprendimų priėmimą ir vykdymą, būtų užkirstas kelias civilinio proceso dalyviams (proceso

šalims taip pat) piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis, nebūtų pažeistos *inter alia* proceso šalies, sąžiningai dalyvaujančios nagrinėjant civilinę bylą, teisės. <...>

Kartu pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas atitinkamus santykius, privalo paisyti Konstitucijos, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, lygiateisiškumo, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teisėjų nešališkumo ir nepriklausomumo principų. Įstatymuose turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad jurisdikcinės ir kitos teisė taikančios institucijos būtų nepriklausomos, nešališkos, siektų nustatyti materialią tiesą byloje ir visus sprendimus priimtų tik teisės pagrindu, kad būtų paisoma asmens konstitucinės teisės į tinkamą teismo procesą, kildinamos iš *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo ir neatskiriama su juo susijusios.

Taigi pagal Konstituciją civilinio proceso santykius įstatymu būtina reguliuoti taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos teismui ištirti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą byloje. Ir priešingai – negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neleistų teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą. Antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, taip pat ir nuo konstitucinių teisinės valstybės ir teisingumo principų.

Pagal Konstituciją reguliuojant civilinio proceso santykius neturi būti paneigiama ir proceso šalies teisė pačiai tiesiogiai ar per atstovą dalyvauti nagrinėjant bylą, jei tik ji pati nenusišalina nuo tokio dalyvavimo. Proceso šalis turi būti tinkamai informuota apie bylos nagrinėjimą, o teismas, pradėdamas nagrinėti bylą, privalo įsitikinti, ar jam nėra pranešta apie svarbias priežastis, dėl kurių proceso šalis nedalyvauja nagrinėjant bylą (raštu nepateikia savo pozicijos dėl ginčo, neprašo pratęsti termino savo pozicijai pateikti, neatvyksta į teismo posėdį ir pan.).

Teismo konstitucinė priedermė teisingai išspręsti bylą suponuoja tai, kad jeigu teismas mano, jog vienai iš proceso šalių nusišalinus nuo dalyvavimo nagrinėjant bylą jis negalės teisingai išnagrinėti bylos ir priimti teisingo sprendimo, jis privalo imtis visų galimų priemonių, kad būtų užtikrintas tokios šalies dalyvavimas nagrinėjant bylą.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją civilinio proceso santykių teisinis reguliavimas turi būti toks, kad proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą, būtų traktuojami vienodai. Taigi jie turi turėti ir tokias pačias teises bei pareigas, nebent tarp jų būtų tokio pobūdžio ir tokio masto skirtumų, kad nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas. Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinių teisinės valstybės ir asmenų lygiateisiškumo principų.

Konstitucija suponuoja ir tam tikrus reikalavimus, kurių turi paisyti įstatymų leidėjas, reglamentuodamas teismo sprendimų, priimtų išnagrinėjus bylą, apskundimą.

Antai, kaip savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. <...> reguliuojant civilinio proceso santykius įstatymu taip pat turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bet kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Pabrėžtina, kad įstatyme turi būti įtvirtinta ne tik pati proceso šalies teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia

apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas. Priešingu atveju būtų nukrypstama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą.

Kartu pažymėtina, kad Konstitucija neužkerta kelio civilinį procesą reglamentuoti taip, kad nebūtų sudaroma teisinių prielaidų proceso šalims piktnaudžiauti teise apskųsti byloje priimtą sprendimą ir šitaip vilkinti procesą.

<...> teismai turi paisyti civilinio proceso teisės principų ir normų. Pabrėžtina, kad ši teismo pareiga negali būti interpretuojama kaip leidžianti civilinio proceso teisės ar civilinės teisės principus ir normas iškelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, civilinio proceso teisės ar civilinės teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar ignoruojama Konstitucijos nuostatų prasmė.

<...>

Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į sprendimo už akių priėmimo, kaip specifinio civilinio proceso teisės instituto, tikslus, esmę, prigimtį, ypač į tai, kad šiuo institutu siekiama užkirsti kelią šalių piktnaudžiavimui savo teisėmis bei proceso vilkinimui ir sudaryti teisines prielaidas *inter alia* sąžiningos proceso šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugai, yra galimi tam tikri už akių priimto sprendimo peržiūrėjimo ribojimai. Tokie ribojimai gali būti pateisinami, kai proceso šalis savo valia nusišalina nuo dalyvavimo civiliniame procese ir kai teismui, sprendžiančiam, ar peržiūrėti už akių priimtą sprendimą, nėra pateikiami įrodymai, patvirtinantys, kad teismo priimtas sprendimas yra akivaizdžiai neteisingas.

Tačiau galimos ir tokios teisinės situacijos, kai teismui, sprendžiančiam, ar peržiūrėti už akių priimtą sprendimą, pateikiami tokie įrodymai, kurie patvirtina, kad tas sprendimas buvo akivaizdžiai neteisingas, kad juo buvo akivaizdžiai pažeistos asmens teisės.

Teismų baigiamiesiems aktams ir jų paskelbimui keliami reikalavimai (*inter alia* reikalavimas, kad visas baigiamasis teismo aktas (visi jo argumentai) būtų surašytas prieš jį oficialiai priimant ir viešai paskelbiant)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

<...> įstatymų leidėjas teismo procesą įstatymais turi reglamentuoti taip, kad būtų užtikrintas racionalus teismo darbo organizavimas.

Konstitucijos 109 straipsnį aiškindamas kitų Konstitucijos nuostatų, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, tinkamo teisinio proceso, teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo principų kontekste, Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo:

„Konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija.

Konstitucijos 109 straipsnį aiškinant iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo reikalavimų, taip pat reikalavimo užtikrinti žmogaus teises ir laisves kontekste pažymėtina, kad teisingumo vykdymas suponuoja ir tai, kad teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas, kuriame nutariamoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais. Tai *inter alia* reiškia, kad oficialiai skelbiant teismo nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) jame turi būti išdėstyti visi argumentai, kuriais jis grindžiamas, kad nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto) argumentai (ar jų dalis) negali būti teismo išdėstomi po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto) paskelbimo, kad oficialiai paskelbęs nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) teismas negali keisti ar kitaip koreguoti jo argumentų.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad jeigu oficialiai būtų paskelbtas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas), kuris nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų paviešinta po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto) paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas – visada išliktų pagrįsta abejonė, kad tokiais argumentais tik siekiama pateisinti teismo *a priori* priimtą nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą).

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus nustatyti protingus terminus, per kuriuos turi būti paskelbtas argumentuotas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) baudžiamąjoje byloje, o jeigu reikia – ir bendrų terminų nustatymo taisyklių išimtis.

Pabrėžtina, kad minėti reikalavimai dėl nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto), jo argumentavimo, paskelbimo, terminų *mutatis mutandis* taikytini ne tik baudžiamajam procesui, bet ir kitoms teisenoms.“

<...> pabrėžtina, kad jokia iš pacituotų Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimo doktrininė nuostata negali būti aiškinama kaip konstituciškai įpareigojanti teismą savo baigiamąjį aktą (sprendimą, nuosprendį, nutartį, nutarimą) ne tik surašyti prieš jį priimančiam ir viešai paskelbiant, bet ir teismo posėdžių salėje viešai paskelbti balsiai perskaitant visą surašytą to savo baigiamąjo akto tekstą (kuris kai kada gali būti labai ilgas).

Kartu pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti racionalų teismo darbo organizavimą ir atsižvelgdamas į atskirų proceso rūšių ypatumus, gali įstatymu numatyti tam tikras specialiai aptartas išimtis, kai baigiamasis teismo aktas teismo posėdžių salėje nebūtinai turi būti perskaitomas balsiai; tokiais atvejais baigiamasis teismo aktas turi būti viešai paskelbiamas kitokiu būdu. Pabrėžtina, kad įstatymu nustatant minėtas išimtis neturi būti sudaryta prielaidų pažeisti asmens teises ir laisves, kitas konstitucines vertybes.

Žinoma, paisant konstitucinio teisės viešumo imperatyvo, priimto ir teisėjų pasirašyto baigiamąjo teismo akto įžanginė ir rezoliucinė dalys negali būti viešai nepaskelbiamos perskaitant balsiai teismo posėdžių salėje (išskyrus minėtas išimtis). Dėl kitų baigiamąjo teismo akto dalių perskaitymo balsiai teismo posėdžių salėje įstatymų leidėjas gali nustatyti ir kitokį teisinį reguliavimą; įvairias Konstitucijos nuostatas (*inter alia* teisės viešumo reikalavimą) labiausiai atitiktų toks teisinis reguliavimas, kad teismas kiekvienoje byloje galėtų savo nuožiūra spręsti, kuri jo baigiamąjo akto dalis ar kurios dalys turi būti viešai paskelbiamos perskaitant balsiai teismo posėdžių salėje – išskyrus įžanginę ir rezoliucinę dalis, kurios visada turi būti teismo posėdžių salėje perskaitomos balsiai (išskyrus minėtas išimtis). Jeigu baigiamasis teismo aktas yra priimtas ir visų bylų nagrinėjusių teisėjų pasirašytas, toks dalies šio akto neperskaitymas balsiai netaikytinas nukrypimu nuo teisingumo, teisės viešumo, kitų konstitucinių imperatyvų. Čia svarbiausia yra ne tai, kad visas baigiamasis teismo aktas (*inter alia* visi jį pagrindžiantys argumentai – jo priėmimo motyvai) būtų perskaitomas balsiai teismo posėdžių salėje, bet tai, kad jis visas būtų surašytas dar

prieš oficialiai priimant tą baigiamąjį teismo aktą – dar prieš teisėjams balsuojant dėl jo ir jį pasirašant ir dar prieš tą baigiamąjį teismo aktą viešai paskelbiant, taip pat tai, kad iškart po teismo posėdžio, kuriame atitinkamas baigiamasis teismo aktas buvo paskelbtas, nedelsiant, t. y. per protingą ir trumpiausią įmanomą laiką, tas baigiamasis teismo aktas (jo nuorašas) būtų prieinamas bylos šalims, taip pat kitiems proceso dalyviams, kuriems tas baigiamasis teismo aktas tiesiogiai sukelia kokius nors teisinius padarinius, institucijoms, turinčioms vykdyti atitinkamus teismo sprendimus.

Kiekvienu baigiamuoju teismo aktu atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas. Atitinkamoje byloje priimtas baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės taikymo aktas, kuriuo ta byla yra užbaigiama. Taigi baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės aktas, vienas dokumentas, o ne keletas teisės aktų – dokumentų, juo labiau ne keletas skirtingu laiku surašytų ir priimtų teisės aktų – dokumentų. Baigiamasis teismo aktas negali būti nevientisas. Jį, kaip vientisą teisės aktą, turi pasirašyti visi bylą nagrinėję teisėjai. Baigiamasis teismo aktas negali būti dviprasmiškas; jis turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas.

Ypač pabrėžtina, kad baigiamąjo teismo akto (kuriuo atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas) vientisumo reikalavimas išreiškia tokią šio akto savybę, be kurios tas aktas būtų ne tokio teisingumo, kurį numato Konstitucija, įvykdymo aktas, taigi pagal Konstituciją – ne teisingumo įvykdymo aktas.

Iš Konstitucijos kylantis baigiamąjo teismo akto vientisumo reikalavimas reiškia ir tai, kad tokio akto rezoliucinę dalį visuomet, be jokių išimčių, privalu grįsti aplinkybėmis ir argumentais, *expressis verbis* išdėstytais aprašomojoje ir (arba) motyvuojamojoje dalyse (jeigu pagal įstatymus turi būti atskira aprašomoji arba motyvuojamoji dalis). Taigi baigiamasis teismo aktas jokiais aplinkybėmis negali būti „sudurstyta“ iš atskirų skirtingu laiku surašytų fragmentų – atskirų dokumentų.

Konstatuotina, kad iš Konstitucijos kylantis baigiamąjo teismo akto vientisumo reikalavimas, konstitucinis imperatyvas, kad teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu, kad baigiamasis teismo aktas, nesvarbu, ar teismo posėdžių salėje jis skelbiamas (balsiai perskaitant) visas, ar skelbiamos tik jo įžanginė ir rezoliucinė dalys, ar (jeigu tai yra viena iš konstituciškai leistinų šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptartų išimčių) kitaip paviešinamas, visuomet privalo būti pasirašytas visų bylą nagrinėjusių teisėjų. Jeigu toks teismo sprendimas nėra patvirtintas teisėjų parašais (arba vieni jo fragmentai, kaip atskiri dokumentai, buvo teisėjų pasirašyti, o kiti – nebuvo arba buvo pasirašyti ne visų teisėjų), jis nelaiikytinas baigiamuoju teismo aktu, jo pagrįstumas ir teisėtumas gali būti kvestionuojami.

Įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris veiksmingai užtikrintų, kad tokie teisėjų nepasirašyti teismo sprendimai nebūtų priimami ir skelbiami, o jeigu jie vis dėlto būtų priimti – kad juos būtų galima ginčyti.

<...>

<...> ypač pabrėžtina, kad bet kurio baigiamąjo teismo akto (sprendimo, nuosprendžio, nutarties, nutarimo) surašymas dar prieš oficialiai jį priimant (t. y. teisėjams balsuojant dėl jo ir jį pasirašant) ir jį viešai paskelbiant nėra savitikslis dalykas – tai yra priemonė, leidžianti užtikrinti, kad visos bylai turinčios reikšmės aplinkybės bus nustatytos būtent dar prieš oficialiai priimant ir viešai paskelbiant atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, kad dar prieš oficialiai priimant tą baigiamąjį teismo aktą bus deramai įvertinti visi turintys reikšmės argumentai, kad į juos visus bus deramai įsigilinta, kad tinkamai bus pritaikyti

teisės aktai ir kt. Ne mažiau svarbu yra tai, kad baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš priemonių, leidžiančių pasiekti, kad visi kolegijos teisėjai (tais atvejais, kai bylą nagrinėja ne vienas teisėjas, bet teisėjų kolegija) vienodai supras visus argumentus, pagrindžiančius tą baigiamąjį teismo aktą (net jeigu jie tuos argumentus skirtingai aiškina ir vertina), nes tik surašius baigiamąjį teismo aktą pagrindžiančius argumentus – jo priėmimo motyvus galima patikrinti ir įsitikinti, kad jie nėra nenuoseklūs, neprieštarauja vieni kitiems, neturi kitų trūkumų, o jeigu taip yra – tuos argumentus pakoreguoti; todėl būtina, kad jie būtų surašyti dar prieš oficialiai priimant ir paskelbiant baigiamąjį teismo aktą.

Taigi baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš teisinių garantijų, kad atitinkamoje byloje bus įvykdytas teisingumas; jeigu būtų priešingai, t. y. jeigu baigiamasis teismo aktas nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų surašyta ir paviešinta vėliau, jau viešai paskelbus atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, teisingumas liktų neįvykdytas, nes visada išliktų pagrįsta abejonė, ar tais vėliau surašytais argumentais nėra siekiama pateisinti teismo *a priori* priimto baigiamojo akto, taigi ir abejonė, ar baigiamasis teismo aktas iš tikrųjų nėra grindžiamas ne tik tais argumentais (motyvais), kurie yra jame formaliai surašyti.

Kartu pažymėtina, kad įstatymų leidėjas turi nekvestionuojamus įgaliojimus įstatymu nustatyti baigiamojo teismo akto struktūrą, *inter alia* tai, kad baigiamajame teismo akte turi būti atskira dalis arba dalys, kur turi būti išdėstomos tam tikros bylos aplinkybės, argumentai ir kt. Be to, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į teismų nagrinėjamų bylų rūšių įvairovę, teismo proceso nagrinėjant tam tikrų kategorijų bylas ypatumus, kitus svarbius veiksnius, gali įstatymu nustatyti ir skirtingą baigiamojo teismo akto struktūrą tam tikrų kategorijų byloms ir (arba) tam tikriems teismams.

Tačiau pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad teismas turėtų arba galėtų savo nuožiūra priimti, juo labiau priimti ir viešai paskelbti, ne visą savo baigiamąjį aktą, o tik kurią nors jo dalį ar dalis, *inter alia* jo rezoliucinę dalį, kuri nėra grindžiama tame baigiamajame akte surašytais, t. y. *expressis verbis* išdėstytais, argumentais ir nurodytomis aplinkybėmis, ir kad tie argumentai galėtų būti surašomi ir aplinkybės nurodomos kada nors vėliau.

Minėta, kad baigiamasis teismo aktas turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas.

Šiame kontekste pažymėtina, kad jeigu baigiamasis teismo aktas prieš jį oficialiai priimant ir viešai paskelbiant yra surašomas ne visas, ypač jeigu jo rezoliucinė dalis yra paskelbiama dar nesurašius tą aktą pagrindžiančių argumentų – jo priėmimo motyvų, tol, kol tie argumentai (motyvai) bus vėliau surašyti, visuomet išlieka tikimybė, kad kuris nors tą bylą nagrinėjęsios ir sprendimą iš esmės (išdėstyta atitinkamo baigiamojo teismo akto rezoliucinėje dalyje) priėmusios kolegijos teisėjas ar teisėjai dėl tam tikrų gyvenimiškų aplinkybių, nuo kurių niekas nėra visiškai apsaugotas, kurios visada yra įmanomos ir gali pasitaikyti kiekvienam žmogui (pavyzdžiui, liga, nelaimingas atsitikimas, juo labiau mirtis), negalės toliau dalyvauti surašant argumentus, pagrindžiančius jau priimtą ir viešai paskelbtą teismo sprendimą (jo rezoliucinę dalį). Vadinas, tokiais atvejais baigiamasis teismo aktas apskritai negalės būti surašytas, jis, nors ir viešai paskelbtas (t. y. paskelbta jo rezoliucinė dalis), liks nebaigtas, nevisavertis arba minėtus argumentus surašys (ir pasirašys) ne visi, o

tik kai kurie kolegijos teisėjai, kitaip tariant, teismo sudėtis, kuri nagrinėjo atitinkamą bylą, bus nevisiškai ta pati. O jeigu bylą nagrinėjo ne teisėjų kolegija, bet vienas teisėjas, minėtos gyvenimiškos aplinkybės, jeigu jos jam pasitaikytų, nulemtų, kad surašyti baigiamąjį teismo aktą pagrindžiančius argumentus – jo priėmimo motyvus po to, kai yra priimta ir viešai paskelbta jo rezoliucinė dalis, apskritai nebebūtų kam. Akivaizdu, kad tokiais atvejais teisingumas buvo įvykdytas tik formaliai, taigi iš tikrųjų liko neįvykdytas.

Apibendrinant konstatuotina, kad Konstitucija netoleruoja tokios teisinės ir faktinės situacijos, kai baigiamasis teismo aktas (sprendimas, nuosprendis, nutartis, nutarimas) yra oficialiai priimamas ir viešai paskelbiamas ne visas, *inter alia* kai yra oficialiai priimama ir viešai paskelbiama tokio akto rezoliucinė dalis (kurioje yra išdėstomas sprendimas iš esmės), o ją (t. y. joje išdėstytą teismo sprendimą) pagrindžiantys argumentai – jo priėmimo motyvai yra surašomi vėliau, *post factum*.

Tokie baigiamieji teismo aktai pagal Konstituciją nelaikytini teisingumo įvykdymo aktais, kurie pagal Konstituciją yra priimami Lietuvos Respublikos vardu; priešingai, tokie baigiamieji teismo aktai gali patys sudaryti prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes.

Valstybės paslapties (kitos įslaptintos informacijos) apsauga teismo procese; teisėjo teisė susipažinti su valstybės paslaptimi ar kita įslaptinta informacija (Konstitucijos 109, 117 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas

Atskleidžiant konstitucinio valstybės paslapties instituto turinį pažymėtina <...>, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti neskelbtinos informacijos, *inter alia* valstybės paslapties, apsaugos teismams nagrinėjant ir sprendžiant bylas pagrindai: Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai“, kad „teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį“. Taigi konstitucinis viešo bylų nagrinėjimo teisme principas nėra absoliutus, be išimčių, *inter alia* tuo atžvilgiu, kad teismo posėdis gali būti uždaras, jeigu viešumas keltų grėsmę, jog gali būti atskleista valstybės paslaptis.

Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, pagal kurią teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus, todėl negali būti tokios teisinės situacijos, kad teismas, nagrinėdamas bylą, negalėtų susipažinti su byloje esančia valstybės paslaptį sudarančia (ar kita įslaptinta) informacija. Konstitucinis Teismas 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime konstatavo, kad „teisėjo, nagrinėjančio bylą, teisė susipažinti su valstybės paslaptimi pagrindžiama Konstitucijos 109 straipsniu <...> ir 117 straipsniu <...>“, taip pat kad „teisėjo teisę susipažinti su bylos nagrinėjimui reikalingomis žiniomis, sudarančiomis valstybės paslaptį“, nulemia „ne teisėjo pareigų įrašymas į tam tikrų pareigų sąrašą, bet teismo kaip valstybės institucijos funkcija vykdyti teisingumą“.

Teismo nagrinėjamos bylos šalių galimybės susipažinti su informacija, sudarančia valstybės paslaptį (taip pat kita įslaptinta informacija), jeigu teismas nusprendžia, kad ta informacija gali būti įrodymas atitinkamoje byloje, turi būti apibrėžtos įstatymais; turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad būtų galima sudaryti sąlygas teismui nagrinėjant bylą apsaugoti valstybės paslaptis (taip pat kitą įslaptintą informaciją) nuo atskleidimo, kuris galėtų pakenkti Konstitucijos saugomam viešajam interesui.

<...>

Atsižvelgiant į tai, kad, viena vertus, būtinybė apsaugoti valstybės paslaptį sudarančią (ar kitą įslaptintą) informaciją yra viešasis interesas, ir, kita vertus, turi būti užtikrinta asmens teisė į teisminę gynybą, įstatymu turi būti nustatyta, kokiais pagrindais, tvarka bei sąlygomis su valstybės paslaptį sudarančia (ar kita įslaptinta) informacija, jeigu teismas nusprendžia, kad ta informacija gali būti įrodymas atitinkamoje byloje, gali būti susipažįstama teismui nagrinėjant bylą, taip pat nustatytas toks atitinkamų procesinių veikslių teisinis reguliavimas, kad būtų galima užtikrinti konstitucinio proporcingumo principo laikymąsi, išlaikyti pusiausvyrą tarp minėtų dviejų konstitucinių vertybių – valstybės paslapties (ar kitos įslaptintos informacijos) apsaugos, kaip viešojo intereso, ir asmens teisių ir laisvių, kurias jis gina teisme. Turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad teismas teisingumą galėtų įvykdyti nepaneigdamas nė vienos iš šių vertybių.

Vadinasi, įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad, viena vertus, bylos šalis galėtų prašyti tam tikrą informaciją, sudarančią valstybės paslaptį (ar kitą įslaptintą informaciją), pripažinti įrodymu atitinkamoje byloje (jeigu ji, tos šalies manymu, turi įrodomąją vertę), kita vertus, teismas kiekvieną kartą turi spręsti, ar toks prašymas yra pagrįstas ir ar jis pagal įstatymą yra tenkintinas (visas ar iš dalies), ar jį patenkinus (visą ar iš dalies) nebus pakenkta viešajam interesui (užtikrinti valstybės paslapties (kitos įslaptintos informacijos) apsaugą), Konstitucijoje įtvirtintoms, jos ginamoms ir saugomoms vertybėms, *inter alia* kitų asmenų teisėms ir laisvėms, Lietuvos Respublikos tarptautiniams įsipareigojimams. Minėta bylos šalies teisė prašyti valstybės paslaptį sudarančią (ar kitą įslaptintą) informaciją pripažinti įrodymu atitinkamoje byloje savaime nesuponuoja, kad teismas turi tokį prašymą tenkinti (visą ar iš dalies), taigi ir kad šalis turi būti supažindinta su valstybės paslaptį sudarančia (ar kita įslaptinta) informacija; tai, ar tam tikra valstybės paslaptį sudaranti (ar kita įslaptinta) informacija gali būti įrodymas atitinkamoje byloje, priklauso nuo daugelio veiksnių, į kuriuos teismas privalo atsižvelgti. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, viešasis interesas yra dinamiškas, kintantis (Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimai); jis yra labai įvairus, todėl iš esmės neįmanoma *a priori* pasakyti, kokiose gyvenimo srityse, dėl kurių gali kilti teisių ginčų arba kuriose gali pririekti taikyti teisę, viešajam interesui (*inter alia* apsaugoti paslaptis, kurias privalu apsaugoti pagal Lietuvos Respublikos tarptautinius įsipareigojimus) gali atsirasti grėsmių arba gali pririekti viešąjį interesą užtikrinti įsikišant viešosios valdžios institucijoms ar pareigūnams. Taigi negalima *a priori* apibrėžti (išvardyti) ir visų atvejų, kada informacija, sudaranti valstybės paslaptį (ar kita įslaptinta informacija), teismo sprendimu negali būti įrodymas, taigi ir bylos šalys su tokia informacija negali būti supažindinamos. Tačiau akivaizdu, kad jeigu sprendimui teismo nagrinėjamoje byloje priimti ir tokiam teisingumui, kokį įtvirtina Konstitucija, įvykdyti teismui pakanka tokių įrodymų (medžiagos), kurie nėra valstybės paslaptį sudaranti (ar kita įslaptinta) informacija, ši neatskleistina informacija, saugant viešąjį interesą, neturi būti įrodymas toje byloje ir bylos šalys su ja negali būti supažindinamos.

Pabrėžtina, kad bylą nagrinėjančiam teismui visada kyla ypatinga atsakomybė, kai jis nusprendžia, ar tam tikra valstybės paslaptį sudaranti (ar kita įslaptinta) informacija gali būti įrodymas atitinkamoje byloje.

<...>

Kartu pabrėžtina, kad joks teismo sprendimas negali būti grindžiamas šalims (vienai iš jų) nežinoma vien valstybės paslaptį sudarančia (ar kita įslaptinta) informacija.

Pabrėžtina ir tai, kad teismų sprendimai, *inter alia* sprendimai, kad tam tikra valstybės paslaptį sudaranti (ar kita įslaptinta) informacija nėra įrodymas atitinkamoje byloje, gali būti skundžiami įstatymų nustatyta tvarka.

Pažymėtina, kad aptartųjų santykių teisinis reguliavimas gali turėti ypatumų, kuriuos lemia tai, ar bylos nagrinėjamos baudžiamojo proceso, ar civilinio proceso, ar administracinio proceso tvarka.

Pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimas (peržiūrėjimo inicijavimas); draudimas aukštesnės instancijos teismams vertinti žemesnės instancijos teismų nutarčių kreiptis į Konstitucinį Teismą teisėtumą ir (arba) pagrįstumą

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

<...> kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime, pagal Konstituciją civilinio proceso santykius įstatymu būtina reguliuoti taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos teismui iširti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą byloje ir kad bet kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Konstitucinis Teismas tame nutarime konstatavo ir tai, kad įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota, kad „kiekvienam baigiamajam teismo aktu atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas“ ir kad „atitinkamoje byloje priimtas baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės taikymo aktas, kuriuo ta byla yra užbaigiama“.

Iš Konstitucijos kylančios būtinybės įstatyme numatyti galimybę bet kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui kontekste pažymėtina, kad iki teismo baigiamojo akto priėmimo byloje teismui tenka priimti įvairaus turinio ir formos procesinius sprendimus, kuriais byla nėra užbaigiama. Tokie teismo procesiniai sprendimai nėra baigiamieji teismo aktai. Konstitucija nereikalauja įstatymu užtikrinti galimybę apskusti bet kurį byloje priimtą teismo procesinį sprendimą (ne baigiamąjį aktą); šioje srityje galimos įvairios išimtys. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime, Konstitucija neužkerta kelio civilinį procesą reglamentuoti taip, kad nebūtų sudaroma teisinių prielaidų proceso šalims piktnaudžiauti teise apskusti byloje priimtą sprendimą ir šitaip vilkinti procesą.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (taip pat ir šiame Konstitucinio Teismo nutarime) formuluotė „byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimas bent vienos aukštesnės instancijos teismui“ vartojama konstitucine teisine prasme, o ne taip, kaip ji gali būti (ar yra) vartojama ordinarinėje teisėje. Įstatymų leidėjas, reglamentuodamas civilinio proceso santykius, turi tam tikrą diskreciją nustatyti įvairius tokio apskundimo pagrindus bei terminus, taip pat įvairias teismines institucijas, kurioms gali būti skundžiami pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai, ir civilinio proceso įstatymuose įtvirtinti atitinkamus atskirus institutus. Išimtiniais atvejais ir tik jeigu tai galima konstituciškai pagrįsti (*inter alia* tuo, kad neturi būti sudaroma teisinių prielaidų proceso šalims piktnaudžiauti teise apskusti byloje priimtą sprendimą ir šitaip vilkinti procesą) gali būti įstatymu nustatytas (nesudarant teisinių prielaidų pažeisti asmens teises, kitas konstitucines vertybes ar nukrypti nuo tinkamo teisinio proceso reikalavimų)

ir toks teisinis reguliavimas, kad tam tikri pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai gali būti skundžiami ne aukštesnės instancijos teismui, bet teismui, kuris priėmė atitinkamą baigiamąjį aktą (kiekvienas toks atvejis gali būti konstitucinės kontrolės dalykas). Šiuo atžvilgiu čia vartojama sąvoka „apskundimas“ (kuri, kaip minėta, yra vartojama ne ordinarine, bet konstitucine teisine prasme) apima ne tik civilinio proceso įstatymuose numatyto atitinkamo skundo (apeliacinio, kasacinio), kuriuo bandoma inicijuoti šio baigiamojo akto peržiūrėjimą (taip pat ir atnaujinant bylos nagrinėjimą), padavimą, bet ir kitokius byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimo atvejus. Apibūdinant šiuos atvejus civilinio proceso įstatymuose gali būti įtvirtintos įvairios sąvokos (ne tik sąvoka „apskundimas“), atspindinčios atitinkamus atskirus civilinio proceso institutus. Tačiau Konstitucija neleidžia įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad kokios nors kategorijos bylose apskritai jokiais atvejais būtų negalima siekti inicijuoti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo, nes šitaip būtų paneigta galimybė ištaisyti galimas teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą; nustačius tokį teisinį reguliavimą konstitucinė teisingumo samprata būtų apribota tik formaliu, nominaliu teismo vykdomu teisingumu, tik teismo vykdomo teisingumo regimybė, taigi ne tuo teisingumu, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; civilinio proceso įstatymuose (t. y. ordinarinėje teisėje) nustatytas teisinis reguliavimas būtų iškeltas aukščiau už Konstitucijos principus ir normas.

Pabrėžtina, kad teismas, sustabdydamas bylos nagrinėjimą dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą, bylos neišsprendžia iš esmės, o tik sudaro prielaidas vėliau, gavus atsakymą iš Konstitucinio Teismo ar administracinio teismo, byloje priimti teisingą baigiamąjį teismo aktą. <...> tais atvejais, kai bylą nagrinėjančiam teismui kyla abejonių, ar įstatymas (kitas teisės aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, jis privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisės aktas) atitinka Konstituciją, ir kol Konstitucinis Teismas neišspręs šio klausimo, bylos nagrinėjimas teisme negali būti tęsiamas – jis yra sustabdomas. Taigi kreipimasis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą ir bylos, kurioje nutarta kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą, sustabdymas yra tarpusavyje neatskiriamai susiję procesiniai veiksmai.

<...>

<...> kadangi teismo nutartimi, kuria sustabdomas bylos nagrinėjimas ir kreipiamasi į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą, byla nėra užbaigiama, tokia nutartis nėra baigiamasis teismo aktas, galimybę kurį apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui garantuoja Konstitucija.

Kita vertus, tai, kad Konstitucija nereikalauja įstatymu užtikrinti galimybę apskūsti bet kurį byloje priimtą teismo procesinį sprendimą (ne baigiamąjį aktą), nereiškia, jog teismas, priimdamas tokį sprendimą, gali nepaisyti teismo aktams, ypač baigiamiesiems, keliamų reikalavimų. Teismo baigiamiesiems aktams keliami reikalavimai, *inter alia* dėl teismų sprendimų argumentavimo, aiškumo ir suprantamumo, taikytini ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sprendimams kreiptis arba (nors to prašo kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis) nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2007 m. liepos 5 d. sprendimas).

<...>

Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją pagrindas inicijuoti konstitucinės justicijos byla Konstituciniame Teisme yra konkrečią byla nagrinėjančiam teismui (teisėjui) kilusios abejonės dėl toje byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), kurios privalo būti pašalintos, kad teismas byloje galėtų priimti teisingą sprendimą (kitą baigiamąjį teismo aktą). Pašalinti šias abejonas (paneigti arba patvirtinti jų pagrįstumą) pagal savo kompetenciją gali tik Konstitucinis Teismas. Taigi joks aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtas specializuotas teismas neturi įgaliojimų vertinti žemesnės instancijos teismo nutarties sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) teisėtumo ir (ar) pagrįstumo, nes priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatytą išimtinę Konstitucinio Teismo kompetenciją, taip pat iš esmės paneigti Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje, taip pat 106 straipsnio 1, 2, 3 dalyse įtvirtintus teismo (teisėjo) įgaliojimus sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Iš Konstitucijos kylantis draudimas aukštesnės instancijos teismams vertinti žemesnės instancijos teismų nutarčių sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) teisėtumui ir (arba) pagrįstumui yra *mutatis mutandis* taikytinas ir teismų nutartims kreiptis į atitinkamą administracinį teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar atitinkamoje byloje taikytinas teisės aktas (jo dalis), kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, patikra yra priskirta ne Konstitucinio Teismo, bet administracinių teismų jurisdikcijai, neprieštarauja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą

Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. rugsėjo 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą arba pakeisti nuosprendį paaiškėjus naujoms aplinkybėms (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai); minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisymas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą byla nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

<...> pirmosios instancijos teismo baigiamąjo akto apskundimo instituto paskirtis yra ne tik teisinė atsakomybėn patraukto asmens (nuteistojo) teisių, bet ir kitų asmenų,

inter alia nukentėjusiojo, teisių ir teisėtų interesų, taip pat viešojo intereso, valstybės teisinės tvarkos gynimas ir apsauga.

Teismo sprendimu nustatyti faktai yra *res judicata*

Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas

Įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatyti faktai yra *res judicata*, turi prejudicinę reikšmę, <...> jie iš naujo neįrodinėjami.

Viešo bylų nagrinėjimo teisme principas (Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį.“

Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešo bylų nagrinėjimo teisme principas, nustatyta, kad esant tam tikroms aplinkybėms teismo posėdžiai gali būti uždari, ir pateikiamas tokių aplinkybių sąrašas (Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas).

<...>

<...> Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalies nuostata „visuose teismuose“ apima visų teismų sistemų, visų teismų grandžių ir visų teismų instancijų teismus.

<...>

Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešo bylų nagrinėjimo teisme principas, iš Konstitucijos, *inter alia* jos 25 straipsnio, kylantis visuomenės interesas būti informuotai, Konstitucijos 25 straipsnio 5 dalis, pagal kurią pilietis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį, konstitucinis teisinės valstybės principas, *inter alia* teisinio aiškumo reikalavimas, suponuoja įstatymų leidėjo pareigą bylų nagrinėjimo teisme santykius įstatymu reguliuoti taip, kad proceso dalyviams ir visuomenei būtų sudarytos sąlygos *inter alia* žinoti apie teismuose nagrinėjamas bylas, bylą nagrinėjančio teismo sudėtį, bylose sprendžiamus ginčus, priimtus sprendimus.

Pažymėtina, kad pagal Konstituciją viešas bylų nagrinėjimas nėra savitikslis. Viešas bylų nagrinėjimas yra viena iš teisingumo vykdymo ir užtikrinimo sąlygų. Viešu bylų nagrinėjimu teisme sudaromos prielaidos užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti asmens teises ir laisves. Užtikrindamas viešo bylų nagrinėjimo teisme principą įstatymų leidėjas privalo vadovautis Konstitucijos normomis ir kitais principais, nesudaryti prielaidų pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes (*inter alia* asmens teises ir laisves).

<...>

Pažymėtina ir tai, kad viešo bylų nagrinėjimo teisme principas nėra absoliutus. Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje, kurioje šis principas įtvirtintas, yra nustatytos tam tikros bylų nagrinėjimo viešumo išimtys ir atvejai, kada teismo posėdis gali būti uždaras: žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį. Taigi pagal Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalį proceso viešumas ribojamas privataus ar viešojo intereso apsaugos tikslais. Viešo bylų nagrinėjimo teisme principas įstatymu gali būti ribojamas ir siekiant apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Antai iš teisėjų ir teismų nepriklausomumo principo, įtvirtinto *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnyje, kyla teisėjų pasitarimo slaptumo priimant sprendimą reikalavimas. Be to, siekiant apsaugoti žmogaus orumą, privataus

gyvenimo neliečiamumą (Konstitucijos 22 straipsnis), kitas vertybes, kurių apsauga kyla iš Konstitucijos, įstatymu gali būti ribojamas bylų nagrinėjimo proceso atskirų elementų viešumas, *inter alia* teismo baigiamojo akto viešas skelbimas, bylos medžiagos viešumas.

Konstitucinis viešo bylų nagrinėjimo teisme principas lemia ir teismo posėdžio, kuriame nagrinėjama byla, viešumą. Siekdamas užtikrinti teismo posėdžio, kaip bylų nagrinėjimo teisme elemento, viešumą, įstatymų leidėjas teismo posėdžio tvarką turi reglamentuoti taip, kad būtų sudarytos sąlygos užtikrinti proceso dalyvių teisę pareikšti nuomonę visais byloje sprendžiamais klausimais bei visuomenės interesą būti informuotai apie teismo procesą ir priimamus sprendimus. Iš Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalies, kitų Konstitucijos normų ir principų įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokias teismo posėdžio formas, kurios sudarytų sąlygas užtikrinti tiek proceso dalyvių teisės į viešą teismo procesą, tiek visuomenės intereso būti informuotai įgyvendinimą ir kartu nesudarytų prielaidų pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes (*inter alia* asmens teisės ir laisvės).

Teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje *inter alia* reiškia, jog pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, per teisminį nagrinėjimą turi išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės. <...> teismas ir teisėjas, vykdydami teisingumą, nėra saistomi ikiteisminio bylos nagrinėjimo metu surinktų įrodymų: teismo konstitucinė priedermė – visapusiškai ir objektyviai ištirti visą bylos medžiagą ir priimti teisingą sprendimą (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d. nutarimai).

<...>

Pagal Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinius teisinės valstybės, teisės į tinkamą procesą principus teismas turi pareigą ne tik išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes, bet ir teisingai taikyti baudžiamuosius įstatymus, *inter alia* tinkamai kvalifikuoti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką. Teismas turi tirti, ar kaltinamajame akte nurodyta veika buvo padaryta būtent šiame akte nurodytomis esminėmis aplinkybėmis, išskyrus atvejus, kai prokuroras, privatus kaltintojas ar nukentėjęsysis pateikia prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. <...>

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* jos 31 straipsnio 2 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinius teisinės valstybės, teisingumo principus, baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui turi būti sudarytos galimybės savo iniciatyva pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis. Įgyvendindamas šią teisę, teismas privalo pranešti kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, užtikrinti teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą, kitų konstitucinių tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą.

Teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis); žemesnės instancijos teismų padarytų teisiskai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidų ištaisymas

Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.“

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį, ne kartą yra konstatavęs (*inter alia* 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2014 m. gegužės 8 d. nutarimuose), kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų (*inter alia* 2006 m. sausio 16 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai). Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (*inter alia* 2007 m. gegužės 15 d., 2011 m. sausio 31 d., 2014 m. gegužės 8 d. nutarimai). Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (*inter alia* 2006 m. rugsėjo 21 d., 2012 m. rugsėjo 25 d., 2014 m. gegužės 8 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra pažymėjęs, jog negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų neleidžiama teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą; antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 1 dalies, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, taip pat būtų nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, nuo konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo principų (*inter alia* 2006 m. rugsėjo 21 d., 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo, kad būtinybė apsaugoti asmens teises ir teisėtus interesus, taip pat tai, kad teismas yra valstybės institucija, kuri, vykdydama teisingumą, padeda valstybei užtikrinti asmens, visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, lemia ir tam tikrus teismo įgaliojimus baudžiamajame procese; teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamajame byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu, siekdamas nustatyti tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus; teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamajame byloje būtų nustatyta tiesa ir būtų teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. Pagal Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinius teisinės valstybės, teisės į tinkamą procesą principus teismas turi pareigą ne tik išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes, bet ir teisingai taikyti baudžiamuosius įstatymus, *inter alia* tinkamai kvalifikuoti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką (2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas).

<...>

<...> atsižvelgiant į tai, kad galimos tokios situacijos, kad baudžiamąją bylą apeliacine tvarka nagrinėjantis teismas, ištyręs naujus ar pirmosios instancijos teismo jau tirtus įrodymus, kuriuos įvertinus galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ribojamas <...> baudžiamojo proceso teisės principų [*non reformatio in peius* (pagal kurį jis, nagrinėdamas bylą pagal nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, apeliacinį skundą, negali pabloginti apelianto teisinės padėties) ir *tantum devolutum quantum appellatum* (pagal kurį jis turi tikrinti ir vertinti tik apskūstosios pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą)], negali pats ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytų teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir (ar) vertinimo klaidų, nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 1 dalies, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą suponuoja, kad įstatyme turi būti nustatyti apeliacinės instancijos teismo įgaliojimai tokioje situacijoje perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

<...>

<...> pagal Konstituciją teismas turi pareigą ne tik ištirti visas bylos aplinkybes, kurios leistų teismui priimti teisingą ir argumentuotą sprendimą, bet ir priimti šį sprendimą per įmanomai trumpiausią laiką. Ši pareiga suponuoja tai, kad baudžiamąją bylą apeliacine tvarka nagrinėjantis teismas, ištyręs įrodymus, kuriuos įvertinus galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo, turėtų panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą jam iš naujo nagrinėti tik tuo atveju, kai nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis galėtų būti pabloginta iš esmės.

<...>

<...> įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją reguliuoti baudžiamojo proceso santykius ir gali nustatyti įvairius baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme modelius. Tačiau įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų neleidžiama aukštesnės instancijos teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise bei laikantis iš Konstitucijos kylančių teisingumo, protingumo imperatyvų, priimti teisingą sprendimą byloje ir veiksmingai užtikrinti asmens konstitucinę teisę į tinkamą ir teisingą baudžiamąjį procesą.

Todėl įstatymų leidėjas siekdamas užtikrinti asmens teisę į teismą per įmanomai trumpiausią laiką, teisingo, bylos aplinkybėmis pagrįsto ir argumentuoto teismo sprendimo priėmimą, gynybos teises, ir atsižvelgdamas į pasirinktą baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme modelį, gali nustatyti ir kitokius būdus aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, *inter alia* numatyti teisę prokurorui, privačiam kaltintojui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui paduoti apeliacinį skundą (ar papildyti paduotąjį) tais atvejais, kai, ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme, galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą.

Kartu pažymėtina ir tai, kad <...> konstitucinės teisės į teisingą teismą sudedamoji dalis yra asmens teisė į pagrįstą (argumentuotą) sprendimą, kuri suponuoja būtinybę aukštesnės, *inter alia* apeliacinės, instancijos teismui turėti visas procesines galimybes tinkamai išnagrinėti gautus skundus ir priimti teisingus ir pagrįstus (argumentuotus) sprendimus,

o žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisymas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra būtina prielaida atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimui teismų sistema garantuoti ir skatinti.

Įsiteisėjusių teismų sprendimų vykdymas

Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas

<...> įsiteisėję teismo sprendimai privalomi visoms valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, visiems juridiniams ir fiziniams asmenims (1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas, 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas). Priimant ir vykdam teismo sprendimus valstybėje yra įgyvendinamas teisingumas, garantuojamas įsiteisėjusiuose teismo sprendimuose nustatytų ir patvirtintų teisinių santykių stabilumas, stiprinamas teisės subjektų pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais (1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas). Įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatyti faktai yra *res judicata*, turi prejudicinę reikšmę, jie iš naujo neįrodinėjami (2010 m. gegužės 13 d. nutarimas). Vadinasi, pagal Konstituciją, *inter alia* jos 109 straipsnį, pagal kurį teisingumą vykdo tik teismai, konstitucinius teisinės valstybės, teisingumo principus, įsiteisėjusių teismo sprendimų nevykdymas, nesant konstituciškai pateisinamo pagrindo, negali būti toleruojamas.

9.2. PROKURATŪRA

Prokurorų konstitucinis statusas (Konstitucijos 118 straipsnis (2003 m. kovo 20 d. redakcija))

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms. Ji nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis.

Konstitucijos 118 straipsnyje yra įtvirtintos prokurorų funkcijos: prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, taip pat palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (1 dalis); prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (2 dalis). Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Taigi prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas. Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti, taip pat pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali palaikyti valstybinio kaltinimo baudžiamosiose bylose. Kartu pabrėžtina, kad pagal Konstituciją prokuroro funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas.

Ikiteisminis tyrimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje įtvirtinti ikiteisminio tyrimo, baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teisme ir valstybinio kaltinimo palaikymo baudžiamosiose bylose institutai suponuoja tokį bendrąjį baudžiamojo proceso konstitucinį modelį, pagal kurį ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme yra atskiri baudžiamojo proceso etapai.

<...> per ikiteisminį tyrimą yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga tam, kad būtų galima nuspręsti, ar turi būti tęsiamas ikiteisminis tyrimas ir ar jį pabaigus baudžiamoji

byla turi būti perduodama teismui, taip pat tam, kad būtų galima perduotą baudžiamąją bylą nagrinėti teisme ir ją teisingai išspręsti.

Įstatymu reguliuojant ikiteisminį tyrimą ir jį atliekant turi būti laikomasi Konstitucijos normų ir principų, įtvirtinančių *inter alia* asmenų lygiateisiškumą, žmogaus laisvės neliečiamumą, draudimą žeminti žmogaus orumą, žmogaus asmens, privataus gyvenimo, būsto neliečiamumą, nuosavybės neliečiamumą, nekaltumo prezumpciją, asmens teisę į teisminę gynybą ir teisę turėti advokatą.

Ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas objektyviai, kvalifikuotai, nešališkai, išsamiai, per šį tyrimą turi būti surinkta tiek informacijos, kad jos pakaktų teisingai išspręsti baudžiamąją bylą teisme.

Ikiteisminis tyrimas negali būti toks, kad jo trūkumai kliudytų teismui teisingai išspręsti asmens kaltumo padarius nusikalstamą veiką klausimą. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad jeigu ikiteisminis tyrimas yra atliktas nekvalifikuotai, neišsamiai ar turi kitų trūkumų, ikiteisminį tyrimą (ar atskirus jo veiksmus) būtų galima atlikti pakartotinai.

Ypač pabrėžtina, kad per ikiteisminį tyrimą priimami sprendimai turi būti aiškūs, pagrįsti teisiniais argumentais. Šių sprendimų aiškumas, pagrindimas teisiniais argumentais yra svarbi asmens konstitucinių teisių ir laisvių, *inter alia* teisės į teisingą teisinį procesą, taip pat teisės į teisminę gynybą, garantija.

Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad būtų neleidžiama per ikiteisminį tyrimą priimtų sprendimų apskųsti teismui.

<...> bendrojo baudžiamojo proceso modelio konstitucinis įtvirtinimas savaime nepašalina galimybės baudžiamojo proceso santykius reguliuoti ir taip, kad tam tikrais atvejais (atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes) ikiteisminis tyrimas nebūtų atliekamas. Tačiau įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tokį teisinį reguliavimą, kai nagrinėjant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas ikiteisminis tyrimas neatliekamas, neturi sudaryti teisinių prielaidų pasunkinti teisingumo vykdymo ar pažeisti asmenų, valstybės, visuomenės interesų tuo aspektu, kad būtų paneigta iš Konstitucijos kylanti asmens ir visos visuomenės teisė į saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Šiuo atveju įstatymų leidėjui kyla pareiga numatyti kitas teises priemones, užtikrinančias galimybę surinkti visą teisingam teismo sprendimui priimti būtina informaciją. <...> įstatymų leidėjas, reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius, pagal Konstituciją negali įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų užkertamas kelias atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus, siekiant nustatyti asmenį, įtariamą padarius nusikalstamą veiką, ar tokios veikos padarymo aplinkybes, jeigu to negalima pasiekti neatlikus ikiteisminio tyrimo ar tam tikrų proceso veiksmų. Priešingu atveju būtų nepaisoma iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių asmens, visuomenės apsaugos nuo nusikalstamų kėsinių, asmens teisės į tinkamą teisinį procesą imperatyvų.

Pagal Konstituciją ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja prokuroras.

Prokuroro funkcija organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostata, kad prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, įpareigoja įstatymų leidėją įstatymu nustatyti prokurorų

įgaliojimus organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Tai reguliuodamas įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją: atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, jis gali nustatyti įvairias ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam formas, tam tikrus prokurorų įgaliojimus šiame procese ir kt. Tačiau šiuo atveju įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* iš Konstitucijos kylančios priedermės užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Iš minėtos Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostatos prokurorams kyla pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą ir vadovauti jam taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, kuri *inter alia* sudarytų teisinę prielaidą teismui baudžiamosioje byloje nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo.

Prokuroro funkcija palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali palaikyti valstybinio kaltinimo baudžiamosiose bylose (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). <...> Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostata, jog prokuroras palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, *inter alia* reiškia, kad per baudžiamąjį procesą teisme yra palaikomas valstybinis kaltinimas ir kad valstybinio kaltinimo palaikymas yra valstybės funkcija, kuri gali būti įgyvendinama tik per tam tikrus valstybės pareigūnus – prokurorus. Tačiau minėta Konstitucijos nuostata neužkerta kelio įstatymų leidėjui, atsižvelgiant į tai, kieno interesai yra pažeisti, į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, nukentėjusio asmens valią, kitas turinčias reikšmės aplinkybes ir kt., nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrais įstatyme numatytais atvejais per bylos nagrinėjimą teisme valstybinis kaltinimas nėra palaikomas. Tačiau kiekvienas atvejis, kai yra nustatoma, kad valstybinis kaltinimas baudžiamosiose bylose nepalaikomas, turi būti konstituciškai pagrįstas, *inter alia* neturi sudaryti prielaidų nepagrįstai pasunkinti konstitucinių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo ar apskritai jų paneigti. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrose baudžiamosiose bylose kaltinimą palaiko ne prokurorai, o privatus asmenys (jų atstovai); toks teisinis reguliavimas savaime nesudaro prielaidų pažeisti asmens teisės į teisminę gynybą. Tačiau negali būti tokių teisinių situacijų, kad prokurorui nekiltų pareiga baudžiamosioje byloje palaikyti valstybinį kaltinimą ir tuo atveju, kai privatus asmuo (ar jo atstovas), palaikydamas kaltinimą baudžiamosioje byloje, negali veiksmingai apginti savo (ar atstovaujamo asmens) teisių ir teisėtų interesų.

Prokuroro nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). Tačiau Konstitucijoje įtvirtintas prokuroro nepriklausomumas negali būti interpretuojamas

kaip reiškiantis, esą prokurorai baudžiamajame procese neprivalo laikytis įstatymų ir (arba) vykdyti teismo (teisėjo) nurodymų.

Prokuroro funkcija ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalies nuostatos, jog prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti tuos atvejus, kai prokuroras privalo ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Galimos ir tokios teisinės situacijos, kai asmens, visuomenės ir valstybės teisės bei teisėti interesai yra ginami ir nedalyvaujant prokurorui. Tačiau pagal Konstituciją negali būti tokių teisinių situacijų, kai asmuo, kurio teisės, teisėti interesai buvo pažeisti, yra pažeidžiami ar kėsinamasi juos pažeisti, šių savo teisių ir teisėtų interesų negalėtų ginti nei teismuose, nei su prokurorų pagalba, nei jokiais kitomis teisinėmis priemonėmis. Taigi Konstitucija, *inter alia* jos 118 straipsnio 2 dalis, supponuoja įstatymų leidėjo pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį visais atvejais, kai asmens, visuomenės ar valstybės teisės ar teisėti interesai buvo pažeisti, yra pažeidžiami arba kėsinamasi juos pažeisti, būtų užtikrinta veiksminga tokių teisių ir teisėtų interesų apsauga ir gynimas, *inter alia* nuo nusikalstamų kėsinimųsi.

<...> Konstitucijos 118 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatos supponuoja tai, kad prokuroras, gindamas dėl nusikalstamos veikos pažeistas asmens, visuomenės ar valstybės teises bei teisėtus interesus, privalo organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti, baudžiamosiose bylose palaikyti valstybinį kaltinimą. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad prokurorai, Lietuvos Respublikos prokuratūra galėtų veiksmingai įgyvendinti šią savo konstitucinę priedermę.

Draudimas prokurorams dalyvauti politinių partijų veikloje (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 14 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalies nuostata, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo, supponuoja ir draudimą prokurorams būti politinių partijų ir politinių organizacijų nariais, dalyvauti jų veikloje <...>.

Prokurorų nepriklausomumas (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas

<...> Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje *expressis verbis* įtvirtintas prokurorų nepriklausomumo principas. Pagal Konstituciją prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Vadinasi, prokurorai, vykdydami savo funkcijas, veikia savarankiškai, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijos, *inter alia* Seimas, Respublikos Prezidentas, dalyvaujantys generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo procese, negali kištis į jų funkcijų vykdymą, duoti kokių nors privalomų jiems nurodymų dėl funkcijų vykdymo ar kontroliuoti jų darbo vykdant funkcijas.

<...>

Taigi pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigiamas arba suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą

ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, ginant asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus.

<...>

Vadinasi, pagal Konstituciją Seimas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį prokurorai būtų įpareigoti įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai teikti ataskaitas apie savo konstitucinių funkcijų vykdymą, *inter alia* generalinis prokuroras būtų įpareigotas teikti tokias ataskaitas apie Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklą, kurioms Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė turėtų pritarti. Tokios pareigos nustatymas reikštų kišimąsi į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą, prokurorų nepriklausomumo vykdant Konstitucijoje nustatytas funkcijas varžymą.

<...> konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, yra neatsiejamas nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyros principas ir įstatymų leidėjo pareiga suderinti skirtingus interesus, užtikrinti konstitucinių vertybių pusiausvyrą įpareigoja įstatymų leidėją suderinti konstitucinę nuostatą, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, ir konstitucinį prokurorų nepriklausomumo principą. Šių konstitucinių vertybių suderinamumas būtų užtikrintas, jeigu generalinis prokuroras įstatymu būtų įpareigotas teikti visuomenei, dalyvaujantiems generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo procese Seimui, Respublikos Prezidentui informaciją (viešus pranešimus) apie baudžiamosios politikos prioritetų įgyvendinimą, viešojo intereso gynimą, prokuratūros darbo organizavimą, prokuratūros veiklos kryptis, bendradarbiavimo su Lietuvos ir užsienio ikiteisminio tyrimo įstaigomis, kitomis institucijomis organizavimą, nusikalstamų veikų tyrimo terminus, prokuratūros darbe kylančias problemas ir kt.

Prokurorų nepriklausomumas; informacijos apie prokuratūros veiklą teikimas Seimui (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją Seimas, įgyvendindamas Konstitucijos suponuojamą galimybę įstatymu reglamentuoti savo funkcijų vykdymui reikšmingos informacijos, *inter alia* ataskaitų forma, reguliarių gavimą iš valstybės institucijų (išskyrus teismus), gali nustatyti, kad generalinis prokuroras Seimui bendra tvarka reguliariai teikia informaciją apie prokuratūros veiklą, *inter alia* metinę jos veiklos ataskaitą; tačiau negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį generalinis prokuroras būtų įpareigotas Seimui ar Respublikos Prezidentui teikti informaciją ne apie apibendrintus visos prokuratūros veiklos aspektus, bet būtent apie tai, kaip Generalinės prokuratūros ir teritorinių prokuratūrų prokurorai vykdo konstitucines funkcijas.

<...>

Taigi pagal Konstituciją apskritai yra galimas <...> generalinio prokuroro atsiskaitymas už prokuratūros veiklą *inter alia* jo skyrimo ir atleidimo procese dalyvaujantiame Seimui, taip pat tokia atsiskaitymo Seimui forma kaip metinė prokuratūros veiklos ataskaita (jos teikimas). Tačiau tokio <...> atsiskaitymo ir metinės prokuratūros veiklos ataskaitos teikimo įgyvendinimas (taikymas) <...> negali sudaryti prielaidų pažeisti Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje įtvirtintą prokurorų nepriklausomumo principą.

Generalinio prokuroro atleidimas iš pareigų (Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktą (2003 m. kovo 20 d. redakcija), 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 5, 6 dalyje)

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 5 dalyje nustatyta, kad generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu, o šio straipsnio 6 dalyje – kad prokurorų skyrimo ir atleidimo tvarką, jų statusą nustato įstatymas. Be to, Konstitucijos 84 straipsnyje nustatyta *inter alia* tai, kad Respublikos Prezidentas „Seimo pritarimu skiria ir atleidžia Lietuvos Respublikos generalinį prokurorą“ (11 punktą (2003 m. kovo 20 d. redakcija)).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas konstitucinius įgaliojimus nustatyti subjektus, kurie skiria ir atleidžia prokurorus, taip pat nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų skyrimo, atleidimo tvarką, atleidimo pagrindus, yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą; įstatymų leidėjas, įstatymu nustatęs generalinio prokuroro įgaliojimų trukmę, neturi teisės nustatyti bet kokių generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų terminui pagrindų; įstatymų leidėjas pagal Konstituciją gali nustatyti tik tokius generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų (pvz., dėl tokių teisinių faktų, kaip įstatyme nustatytas amžius, perėjimas į kitą darbą, Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas) (2003 m. sausio 24 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad minėtame Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime taip pat buvo išaiškintos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimų nuostatos, susijusios su prokurorų atleidimo teisiniu reguliavimu.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendime pažymėta, kad:

– Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 6 dalyje nustatyta, kad prokurorų skyrimo ir atleidimo tvarką, jų statusą nustato įstatymas; vadinasi, pagal Konstituciją generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka gali būti nustatyta tik įstatyme;

– Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 5 dalyje nustatyta, kad generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu; įstatyme, kuriame nustatyta generalinio prokuroro skyrimo ir atleidimo tvarka, turi būti nustatyta, kad subjektas, skiriantis ir atleidžiantis generalinį prokurorą, yra tik Respublikos Prezidentas, kuris tai gali daryti Seimo pritarimu;

– pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimas turi teisę pats nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką; Seimas, paisydamas Konstitucijos, turi teisę pats spręsti savo struktūrinių padalinių sudarymo, jų kompetencijos, darbo organizavimo klausimus; jokia kita valstybės valdžios institucija negali įsiterpti į šiuos Seimo konstitucinius įgaliojimus; vadinasi, Seimo statute turi būti nustatyta, kokia tvarka Seimas sprendžia, pritari ar nepritari Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą; Seimo statute nustatydamos, kokia tvarka pritariama ar nepritariama Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą, Seimas negali nustatyti kokių nors generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų pagrindų, nes generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų pagrindai gali būti nustatyti tik įstatyme;

– generalinis prokuroras nėra Seimo skiriamas ar renkamas pareigūnas, jį į pareigas skiria ir iš jų atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu, vadinasi, jam negali būti

taikoma Konstitucijos 75 straipsnyje nustatyta atleidimo pareiškiant nepasitikėjimą procedūra, kuri yra siejama su pareigūno veiklos vertinimu.

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 16 d. sprendime išaiškino, kad <...> generalinio prokuroro atleidimo pagrindai ir tvarka turi būti nustatyti tik įstatyme; Seimo statute gali būti nustatyta *inter alia* tai, kokia tvarka Seimas priima sprendimą dėl pritarimo Respublikos Prezidento siūlymui skirti ar atleisti generalinį prokurorą.

<...>

<...> pagal Konstitucijoje, *inter alia* jos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalyje, įtvirtintą prokurorų nepriklausomumo vykdant Konstitucijoje nustatytas funkcijas principą draudžiama įstatymų leidėjui nustatyti tokį generalinio prokuroro atskaitomybės (*inter alia* metinės informacijos apie prokuratūros veiklą teikimo) Seimui teisinį reguliavimą, pagal kurį Seimo nutarimas nepritari metinei prokuratūros veiklos ataskaitai būtų pagrindas Seimui nuspręsti siūlyti atleisti generalinį prokurorą.

Kartu pažymėtina, kad pagal Konstituciją apskritai nėra negalimas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Seimas, dalyvaujantis skiriant ir atleidžiant generalinį prokurorą, siūlytų Respublikos Prezidentui atleisti generalinį prokurorą įstatyme nustatytais pagrindais.